



2017 / 1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

2017/1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ



Ārlietu ministrija



Redakcijas kolēģija:

Daunis Auers (Latvijas Universitāte), Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā),
Mindaugas Jurkynas (Vītauta Magnusa universitāte), Anna Marija Legloaneka
(Starptautisko studiju un pētījumu centrs, Sciences Po), Žaneta Ozoliņa (Latvijas
Universitāte), Fabricio Tasinari (Dānijas Starptautisko pētījumu institūts),
Bens Tonra (Dublinas Universitāte).

Zinātniskā redaktore **Žaneta Ozoliņa**

Projekta vadības grupa **Iveta Reinholde, Nora Vanaga**

Literārā redaktore **Inga Kanasta-Zabarovska**

Maketētāja **Inese Siliniece**

Māksliniece **Kristīne Plūksna**

Redakcijas kolēģijas adrese:

Latvijas Politologu biedrība
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
Tālrunis: 67140533
e-pasts: info@politologubiedriba.lv
www.politologubiedriba.lv

ISSN 2243-6049

Iespiests SIA Dardedze hologrāfija
Ķengaraga iela 10a, Rīga

Saturs

Redaktora sleja	5
I. EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS	9
Inga Skujiņa. <i>Eiropas Savienības nākotne</i>	9
Valdis Dombrovskis. <i>ES finanšu tirgu attīstība globālo pārmaiņu laikā</i>	14
Geoffrey Pridham. <i>The UK's EU referendum, June 2016: A Victory for Irrationality?</i>	20
Ivars Ijabs. <i>Sauciet to par populismu</i>	34
Iveta Reinholde. <i>Pārvaldības pagātne un nākotne</i>	40
Sigita Struberga. <i>Nenopietni par nopietno. Kā Krievija joko par Eiropas nākotni?</i>	51
Mihails Potapovs. <i>ERASMUS – 30 veiksmes gadi. Kas tālāk?</i>	62
II. INTERVIJA	75
Ina Strazdiņa. <i>Eiropas Savienība – ar skatu nākotnē</i> . Intervija ar Paolo Rangelu, Eiropas Parlamenta deputātu, Eiropas Tautas partijas viceprezidentu	75
III. AKTUALITĀTES	81
27 dalībvalstu un Eiropadomes, Eiropas Parlamenta un Eiropas Komisijas līderu deklarācija. Romas deklarācija	81
Baltās grāmatas process – no Romas līdz Eiropas Parlamenta vēlēšanām 2019. gadā	85
Pieci scenāriji: politikas pārskats	86

Redaktora sleja

Eiropas nākotnes tematikai veltītais žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” izdevums nav radies kā reakcija uz Eiropas Komisijas publicēto dokumentu “Baltā grāmata par Eiropas nākotni”¹. Pamudinājums diskutēt par ES tālākajām attīstības perspektīvām bija balstīts uz diviem apsvērumiem. Pirmkārt, ES martā atzīmē Romas līguma parakstīšanas 60. gadadienu. Romas līgums ar tajā ietvertajiem četru brīvību principiem – brīvu kapitāla, pakalpojumu, preču un cilvēku kustību – ir kalpojis gan kā praktiska rīcīb-politiku izstrādāšanas mēraukla, gan kā Eiropas attīstības virzītājs. Pateicoties šīm četrām brīvībām, Eiropas labklājības un stabilitātes projekts ir bijis pievilcīgs valstīm un iedzīvotājiem. Līdz ar to uzskatījām par svarīgu žurnāla lapaspusēs izvērtēt, kāds ir Eiropas valstu un sabiedrību uzkrātais eiropeizācijas “kapitāls”. Otrkārt, Lielbritānijas ierosinātais Brexit, eiropticisma pieaugums, populisma izplatība un šaubas par ES pastāvēšanas ilgtspēju un efektivitāti mudināja apskatīt dažu šo problemātisko tendenču izpausmes īpatnības un to ietekmi uz Eiropas nākotni.

Kad žurnāla saturiskais ietvars jau bija izveidots, raksti gandrīz pabeigti, Eiropas Komisijas prezidents Žans Klods Junkers nāca klajā ar ES attīstības pieciem scenārijiem un aicinājumu diskutēt par tiem, tādējādi iezīmējot to ES modeli, par kuru varētu vienoties dalībvalstis. Tādēļ daži no rakstu autoriem aktualizēja savas pārdomas, pārskatot virkni atziņu caur minēto scenāriju prizmu.

Lai arī kādus scenārijus izvēlētos apspriest un prioritārizēt, daudz svarīgāka ir to iespējamās ietekmes uz Latviju novērtēšana. Visbiežāk minētais ir tā sauktais “divu ātrumu” Eiropas modelis vai, precīzāk sakot, “daudzu ātrumu”, kā kompromisa risinājums situācijai, kad ne gluži visas dalībvalstis vēlas doties ciešākas integrācijas virzienā. Attieksme pret šo scenāriju varētu būt noraidoša apstākļos, kad ES ir apguvusi savlaicīgu un operatīvu krīžu risināšanas un novēršanas praksi, sabiedrības atbalstītu ciešāku integrāciju

¹ Eiropas Komisija (2017). Baltā grāmata par Eiropas nākotni. Izgūts (20.03.2017.) no: https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe-reflections-and-scenarios-eu27-2025_lv

un uzkrātā integrācijas pieredze sekmētu straujāku vienotu politiku ieviešanu. Taču pēdējo gadu tendences ES liecina par pretējo – skaļāki kļūst iebildumi pret pārlietu sasteigto un politiski motivēto integrācijas steidzīgāšanu. Tieši atšķirīgā dalībvalstu attieksme pret ES nākotni nosaka, ka visticamākais ir tieši šis – vairāku ātrumu modelis. Nesen Eiropas Ārpolitikas padomes (*European Council of Foreign Relations* – ECFR) veiktais pētījums par valstu attieksmi pret integrāciju galvenokārt ārējās un drošības politikas jomās² uzskatāmi pierāda valstu dalījumu trijās grupās (mainoties valdībām, grupu skaits un valstu kompozīcija tajās var mainīties. Pie “pirmrindniekiem”, protams, pieder lielās un ietekmīgākās valstis – Francija, Vācija, Spānija, Itālija –, kurām pievienojas tās valstis, kuras ekonomiski ir gana spēcīgas un kuras nevelta pārlietu lielu uzmanību diskusijai par mazo valstu ierobežoto lomu ES, bet identificē sevi ar vienotas Eiropas ideju – Austrija, Beļģija, Nīderlande, Somija, Zviedrija. Otro grupu veido svārstīgās valstis, kuras vai nu nevēlas pievienoties pirmrindniekiem savu īpašo interešu dēļ vai nav pārliecinātas par spēju sekot un līdzdarboties pirmajā grupā – tajā ietilpst arī Baltijas valstis. Trešo grupu veido tā saucamie “dumpinieki” – Polija, Ungārija, Lielbritānija.³ Pētījums nodemonstrē, ka piederību pirmajai grupai nosaka ne tikai valsts lielums, bet tās attieksme pret ES. Tādēļ Latvijas gadījumā ir svarīga savas pozīcijas formulēšana.

Baltā grāmata par Eiropas nākotni ir vērtīgs materiāls, taču svarīgāk ir aktualizēt, pārvērtēt un sabiedrībai saprotamā veidā formulēt ES īstermiņa un ilgtermiņa mērķus. 2017. gada 25. martā pieņemtā Romas deklarācija par Eiropas nākotni mēģina šādus mērķus paust. Taču tie ir tādi paši kā iepriekšējos dokumentos jau neskaitāmas reizes paustās ES institūciju labās apņemšanās, kurām gandrīz ik reizi ir sekojis valstu lēnīgums un savstarpējie strīdi par līdzekļiem, kā tos sasniegt. Arī šajā reizē mērķus ir formulējusi politiskā elite, jo diskusija par ES attīstību nākotnē ārpus šaura interesentu loka tā arī nav izgājusi. Ja ES attīstības mērķus leģitimizētu ES dalībvalstu sabiedrību vairākums, tālāk varētu sekot vienošanās par rīcībpolitikas prioritātēm un to īstenošanas gaitu. Taču arī nosauktās rīcībpolitikas bieži vien pārvēršas birokratizētās darbībās ar nelielu atdevi, kas palielina sabiedrības skepsi par

² Möller, A., Pardij, D. (2017). The future shape of Europe. How the EU can bend without breaking. ECFR. Izgūts (20.03.2017.) no: http://www.ecfr.eu/specials/scorecard/the_future_shape_of_europe

³ Turpat.

ES spēju reaģēt uz aktualitātēm. Piemēram, Eiropas Komisijas reakcija uz augošo bēgļu krīzi, kad risinājums tika meklēts kvotu apjomos, nevis daudzpusīgā un visaptverošā rīcībpolitikā. ES institūcijas nereti pārmet dalībvalstīm to centienus ieviest nacionālās intereses aizsargājošas politikas un nepietiekamu solidaritātes principu ievērošanu, bet pašas deklarācijās, ziņojumos un citos dokumentos balstās uz līdzīgu pieeju. Tā 2016. gada rudenī Junkera ikgadējā ziņojumā par situāciju ES un darāmajiem darbiem viņš nosauc galvenās prioritātes.⁴ To formulējums arī ir balstīts uz aizstāvības-aizsardzības-norobežošanās filozofiju, gluži kā to dara dalībvalstis. Ziņojumā prioritātes ir formulētas ar tādu jēdzienu palīdzību kā ‘aizsargāt’, ‘saglabāt’, ‘aizstāvēt’ (angļu val. – *protect, preserv, defend*).

Visticamāk, tuvākajā laikā dažādu ziņojumu plūsma nerims. Tomēr daudz lielāka uzmanība būtu pievēršama uzstādīto mērķu sasniegšanai, nevis jaunu definēšanai. Savukārt izvirzīto prioritāšu sasniegšanai ir nepieciešami vismaz četri būtiski nosacījumi: 1) finanšu līdzekļi, par kuriem ES nevarētu žēloties; 2) spēja pierādīt, ka ES dalībvalstu nodokļu maksātāju nauda tiek izmantota efektīvi un jēgpilni. Kamēr pastāvēs tādi atavismi kā ikmēneša ceļojošais cirks (Eiropas Parlaments) no Briseles uz Strasbūru, tērējot simtiem miljonu, būs grūti atrast argumentus ES institūciju efektivitātes pamatošanai; 3) ES līderība, kuru veido gan spēcīgi nacionāla līmeņa politiskie līderi, gan ES institūciju vadībā esošie līderi, gan valstu grupas. Šobrīd ES līderības jomā piedzīvo krīzi, jo drīzumā gaidāmas vēlēšanas divās ES lielvalstīs – Francijā un Vācijā; Eiropadomes prezidentu D. Tusku neatbalsta Polijas valdība; EK prezidents nav nodemonstrējis vēlmi uzņemties līderību; 4) iepriekšminētie nosacījumi iegūst jēgu tad, ja sabiedrība atbalsta ES redzējumu un rīcībpolitiku un saskata tajās savu gaidu atspoguļojumu.

2017. gada žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” pirmais numurs atspoguļo šī brīža diskusiju Latvijā un Eiropā par jautājumiem, kuri ietekmēs ES attīstības gaitu. Pēc vairākiem gadiem būs interesanti atgriezties pie 2017. gada tematikas, lai novērtētu, vai izteiktie apsvērumi un idejas ir īstenojušās.

Žaneta Ozoliņa, LU profesore,

žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” zinātniskā redaktore

⁴ Junker, J. C. (2016). The State of the Union 2016: Towards a Better Europe – A Europe that Protects, Empowers and Defends. Izgūts (20.03.2017.) no: <https://europa.eu/rapid/attachment/SPEECH-16-3043/en/SOTEU%20brochure%20EN.pdf>

Tukša lapa

Tukša lapa

I

EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS

Eiropas Savienības nākotne

Inga Skujiņa,

Latvijas Ārlietu ministrijas

Valsts sekretāra vietniece Eiropas lietās

Pirms gada visa Eiropa sekoja līdzī notikumiem Apvienotajā Karalistē, kur noritēja kampaņa pirms tautas nobalsošanas par izstāšanos no Eiropas Savienības. Sabiedriskās domas aptaujas rādīja visai līdzīgu spēku samēru starp abām noietnēm, un tikai retais patiesi ticēja, ka kāda dalībvalsts būtu gatava pamest Eiropas Savienību. Taču 23. jūnija vēsturiskajā tautas nobalsošanā Apvienotās Karalistes pilsoņi izšķīrās par valsts izstāšanos no Eiropas Savienības¹, un Jāņu dienas rītā Eiropa modās jaunā realitātē.

Nebūtu korekti vainot šajā situācijā tikai Eiropas Savienību kā institūciju kopumu vai dalībvalstis. Jāatceras, ka 2016. gada februārī Eiropas Savienība vienojās ar Apvienoto Karalisti par reformām, kas bija ar mērķi atbildēt uz britu iedzīvotāju pieaugušajām bažām par valsts palikšanu blokā. Liela daļa iemeslu tautas nobalsošanas rezultātam meklējami pašā Apvienotajā Karalistē. Nenoliedzami, vēsturiskais pavērsiens ir līdz šim nebijis pārbaudījums Eiropas Savienībai, kas saistīts ar neskaidrību par nākotni, tomēr dalībvalstis aizvien pierāda vēlmi būt vienotām izaicinājumu priekšā.

¹ Kopumā referendumā piedalījās 72,2% pilsoņu, un par Lielbritānijas palikšanu nobalsoja 16,14 miljoni jeb 48,1%, savukārt par izstāšanos nobalsoja 17,41 miljons jeb 51,9%. Avots: BBC (2016). EU referendum results. UK votes to LEAVE the EU. Izgūts no: http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results

Eiropas Savienība sastopas ar virkni pārbaudījumu – migrācijas plūsmu radītais spiediens, teroristu uzbrukumi un pieaugošais labēji vērstais nacionālisms un radikālisms dalībvalstīs nemitīgi pārbauda Savienības dalībvalstu spēju vienoties par kopīgiem risinājumiem. Līdz galam nav pārvarētas arī 2008. gada ekonomiskās un finanšu krīzes sekas, un ekonomiskie izaugsmes rādītāji neuzrāda tik strauju augšupeju, cik dalībvalstis vēlētos redzēt. Tas, savukārt, atstāj iespaidu uz dalībvalstu pūlēm vairot savstarpējo saliedētību un dzīves līmeņa izlīdzināšanu visplašākajā nozīmē. Tā vietā, lai atbildētu ar kopējiem un visām bloka dalībvalstīm pieņemamiem risinājumiem, nereti novērojam, ka dalībvalstis distancējas viena no otras un meklē atbildes uz kopējiem Savienības izaicinājumiem nacionālā līmenī. Tomēr vēsture ir pierādījusi, ka, atbildot uz izaicinājumiem kopīgi, varam sasniegt vairāk, nekā strādājot atsevišķi.

Aizvien aktīvāka populistisko spēku parādīšanās uz politiskās skatuves liecina, ka Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm vairāk jārunā ar sabiedrību, sniedzot skaidru redzējumu, atbildes un alternatīvas tām sabiedrības daļām, kuras uzrunā populistiskie politiķi, tādējādi novēršot baiļu kurināšanu sabiedrībā. Nevienam nav noslēpums, ka Eiropas Savienībai nepieciešamas pārmaiņas, un, lai tās sekmētu dalībvalstu līmenī, nepieciešamas pārmaiņas arī Eiropas Savienības institūcijās. Jārod pieeja ne tikai tam, kā risināt pieaugošo atsvešinātību starp lēmumu pieņēmējiem un iedzīvotājiem, bet arī tam, kā ieviešam Savienības līmenī pieņemtās iniciatīvas. Realitāte, ar ko sastopas dalībvalstis Eiropas Savienības un nacionālā līmenī, ir jautājums, kā ilgtermiņa iniciatīvās koncentrēties uz iedzīvotājiem svarīgo un panākt, ka visas iesaistītās puses kopīgos lēmumus ievēro.

Tātad pārmaiņām ir ne tikai jāuzlabo lēmumu pieņemšanas procesi Eiropas Savienībā, ieskaitot atklātību, bet arī jāorientējas uz to, lai to rezultātā ikviens Eiropas Savienības pilsonis iegūst no integrācijas procesiem un modernizācijas. Īpaša uzmanība vēl aizvien jāpievērš mazāk aizsargātām sabiedrības daļām. Eiropas Savienībai ir jākoncentrējas uz vērtību – cilvēka cieņa, brīvība, demokrātija, vienlīdzība, tiesiskums un cilvēktiesības – aizstāvību, kā arī jāveicina drošības sajūta un jāstrādā pie labklājības veicināšanas.

Pozitīvas un noturīgas pārmaiņas nevar ieviest diennakts laikā, bet gan ar ilgstošu un konsekventu darbu. Šodienas miera un labklājības Savienība, kā pamatā ir vienojošas vērtības (demokrātija, tiesības, likuma vara), spēcīgas institūcijas, eirozona, Vienotais tirgus ar tā četrām brīvībām un brīvas

pārvietošanās telpa, izveidota 60 gadu laikā. Sasniegtais ir uzskatāms pierādījums, ka nezināmais nav iemesls, lai šķeltos, bet tieši otrādi – lai pārmaiņās saskatītu vēl vienu iespēju saliedēti stāties pretī izaicinājumiem.

Eiropas Savienības nākotnes diskusija un tās elementi

Sabiedriskās domas aptaujas apliecina, ka galvenās Eiropas Savienības iedzīvotāju bažas Eiropas Savienības līmenī ir imigrācija (to min 45% aptaujāto) un terorisms (32%), savukārt trešajā vietā ir ekonomiskā situācija (20%)². Šie bija jautājumi, kurus valstu un valdību vadītāji izvirzīja priekšplānā savā pirmajā diskusijā par Eiropas Savienības nākotni, kas notika Bratislavā 2016. gada 16. septembrī. Viņi vienojās par pamatprincipiem, no kuriem galvenais ir – Eiropas Savienība joprojām ir nepieciešama, un tā ir labākais instruments, lai garantētu mieru un demokrātiju, kā arī drošību.

Tika noteikti prioritārie uzdevumi turpmākajiem mēnešiem, lai atgūtu politisko kontroli pār tādiem procesiem kā migrācija, terorisms, ekonomiskā un sociālā drošība. Dalībvalstis arī vienojās izstrādāt vīziju par Eiropas Savienības turpmāko attīstību. Eiropas Savienība ir mobilizējusies Bratislavas lēmumu īstenošanai, un līdz marta beigām bija panākts ievērojams progress, kas ļāva ar lielāku pārliecību sagaidīt Eiropas Savienības dibināšanas sešdesmitgadi.

Romas līguma svinības bija iespēja paraudzīties uz Eiropas Savienības attīstību caur vairāku gadu desmitu prizmu un sajūst lepnumu par sasniegto. Eiropas Savienības izveidošana piepildīja ne tikai sapni par mieru, kas īstenojās pirms 60 gadiem, tā piepildīja arī sapni par brīvību, kas daļai Eiropas īstenojās pēc Berlīnes mūra krišanas. Šie divi lielie sapņi ir Eiropas Savienības pamatā, un tāpēc Eiropas Savienība ir vērtību savienība, kur valda brīvība, demokrātija un likuma vara. Romā dalībvalstis raudzījās ne tikai pagātnē, bet arī izvirzīja mērķus nākamajai desmitgadei – drošu, pārtikušu un ilgtspējīgu Eiropu, spēcīgāku Eiropu pasaulē.

Paturot prātā vērtības, kas ir Eiropas Savienības pamatā, dalībvalstis turpina pārdomu procesu, lai vienotos par Savienības turpmākās attīstības

² Standarta Eiropabarometrs 86/2016. gada novembris. Izgūts no: file://mil.lg/u67/Profiles/nora.vanaga/Downloads/eb86_first_en.pdf

vīziju. Eiropas Komisija savā 1. martā publicētajā “Baltajā grāmatā” piedāvājusī piecus attīstības scenārijus līdz 2025. gadam:

1. “Turpināt kā līdz šim” – Eiropas Savienība koncentrējas uz esošās reformu programmas īstenošanu un uzlabošanu saskaņā ar Komisijas 2014. gada pamatnostādņēm un Bratislavas deklarāciju.
2. “Tikai un vienīgi Eiropas Savienības Vienotais tirgus” – Eiropas Savienība koncentrējas uz dažu Vienotā tirgus aspektu – preces un kapitāla – padziļināšanu.
3. “Tie, kuri vēlas vairāk, dara vairāk” – Eiropas Savienība turpina, kā līdz šim, taču jomās, kur dažas dalībvalstis vēlas darīt vairāk, tās veido ieinteresēto valstu koalīcijas.
4. “Darīt mazāk, bet efektīvāk” – Eiropas Savienība vienojas koncentrēt uzmanību un ierobežotos resursus uz mazāk jomām, kurās Eiropas Savienība līdz ar to var darboties ātrāk un izlēmīgāk. Tiek paredzēti arī spēcīgāki instrumenti, lai Eiropas Savienība varētu tieši ieviest kopējos lēmumus.
5. “Darīt daudz vairāk kopā” – dalībvalstis dažādās jomās nolemj, ka tām būs vairāk kopīgu pilnvaru un resursu un ka tās pieņems vairāk kopīgu lēmumu. Līdz ar to sadarbība paplašinās.

Šie scenāriji nav detalizēti priekšraksti, taču tie parāda plašu iespējamību spektru, kāda varētu būt Eiropas Savienība, ja izdarīsim vienu vai citu politisko izvēli. Rezultāts, līdz kuram nonāks valstu un valdību vadītāji, visticamāk, būs dažādu scenāriju kombinācija.

Latvijas intereses nākotnes diskusijā

Latvijai dalība Eiropas Savienībā ir devusi stabilitāti, drošību un salīdzinošu labklājību. Latvijas iedzīvotāji un uzņēmumi var izmantot priekšrocības, kuras sniedz Latvijas dalība Šengenas zonā, vienotās valūtas zonā, Vienotajā tirgū ar tā četrām brīvībām – preču, pakalpojumu, kapitāla un personu kustību brīvību. Arī turpmāk Latvijas mērķis Eiropas Savienībā ir veicināt Latvijas iedzīvotāju drošību un labklājību un paaugstināt dzīves kvalitāti.

Šo mērķi iespējams īstenot tikai tad, ja būs politiski un ekonomiski saliedēta, darboties spējīga Eiropas Savienība. Tādēļ vēlamies sasniegt visplašāko iespējamo dalībvalstu atbalstu un vienotību Eiropas Savienības projekta tālākai attīstībai.

Latviju nebiedē tas, ka varētu būt valstis, kas vēlas padziļināt sadarbību vienā vai otrā jomā. Mēs to izvērtēsim no Latvijas interešu viedokļa un atbilstoši lemsim par piedalīšanos. Galvenais, lai šis process būtu atvērts visiem un vienotu, nevis šķeltu.

Esam pārliecināti, ka noteikti jāsauglabā līdzšinējā Eiropas Savienības integrācijā sasniegtais – atpakaļ kāpties mēs nedrīkstam. Vienlaikus uzskatām, ka Eiropas Savienībai arī turpmāk ir jābūt nacionālu valstu savienībai, nevis federālam veidojumam.

Izvērtējot jomas, kurām Eiropas Savienībai būtu jāpievēršas galvenokārt, mēs ņemam vērā, ka Latvijas iedzīvotāju galvenās bažas Eiropas Savienības līmenī ir par imigrāciju (to min 57% aptaujāto), terorismu (45%), kā arī ekonomisko situāciju (17%), valsts finansēm (13%) un bezdarbu (10%)³. Tādējādi Latvijas redzējums par Eiropas Savienības nākotni balstās uz trīs pīlāriem.

Pirmkārt, tās ir kopīgās vērtības. Eiropas Savienībai arī turpmāk jāaizstāv cilvēka cieņa, brīvība, demokrātija, vienlīdzība, tiesiskums un cilvēktiesības. Eiropas Savienībai ir jābūt uz vērtībām balstītai savienībai.

Otrkārt, tā ir drošība. Eiropas Savienībai arī turpmāk jāpievēršas Eiropas Savienības ārējo robežu drošībai, cīņai pret terorismu un tā cēloņiem, kā arī jāstiprina Eiropas Savienības dalībvalstu sadarbība drošības un aizsardzības spēju attīstīšanā.

Treškārt, tā ir labklājība. Eiropas Savienības dalībvalstīm jāīsteno reformas, lai vairotu konkurētspēju, radītu jaunas darbavietas un atjaunotu izaugsmi, tādējādi vairojot iedzīvotāju labklājību. Tāpat Eiropas Savienībai un tās dalībvalstīm ir jāveicina sociālekonomiskais taisnīgums, vēršoties pret izvairīšanos no nodokļiem, gādājot par taisnīgu nodokļu slogu, kā arī samazinot sociālekonomisko nevienlīdzību Eiropas Savienībā.

Noslēgumā vēlos uzsvērt, ka mums ir jābūt nopietniem un atbildīgiem attiecībā uz to, ko sakām un lemjam un īstenojam. Atbildības pamatā ir dalībvalstu pienākumu respektēšana un pieņemto lēmumu ieviešana. Mums ir jāraida skaidra ziņa, ka 60 gadus būvētā Eiropas Savienība un tās pamati ir nesatricināmi un vienotība izaicinājumu priekšā ir panākumu atslēga.

³ Standarta Eiroparometrs 86/2016. gada novembris. Izgūts no: file://mil.lg/u67/Profiles/nora.vanaga/Downloads/eb86_first_en.pdf

ES finanšu tirgu attīstība globālo pārmaiņu laikā¹

Valdis Dombrovskis,

Eiropas Komisijas priekšsēdētāja vietnieks eiro un sociālā dialoga jautājumos²

Pirms piecsimt gadiem aizsākās reformācija – kustība, kas pilnībā izmaiņa dzīvi Eiropā. Tā veicināja mācību procesa demokratizāciju un palīdzēja aizsargāt renesanses domātājus no vajāšanas. Daudzi apgalvo, ka tā kļuva par pamatu apgaismības laikmetam, tādējādi iespaidojot daudzas mūsdienu vērtības: brīvu racionālu domāšanu, toleranci, solidaritāti un atvērtību.

Piecsimt gadus vēlāk Eiropa saskaras ar pārbaudījumiem, kas ļoti atšķiras no problēmām, kuras formulēja un pie baznīcas durvīm pienagloja Mārtiņš Luters. Taču arī mēs šobrīd dzīvojam krasu pārmaiņu laikmetā. Pēdējo desmit gadu laikā mēs esam radikāli reformējuši ekonomikas pārvaldību Eiropas Savienībā (ES). Sadarbībā ar starptautiskajiem partneriem esam izveidojuši pilnīgi jaunu regulatīvo sistēmu mūsu finanšu aprītei. Lielbritānijas referenduma rezultāts, lai arī skumjš, taču respektējams, un mēs veidosim jaunas attiecības starp ES un Lielbritāniju.

Vēlēšanas ASV ir vēl palielinājušas nenoteiktību un sašķobījušas daudzus labi iesakņojušos priekšstatus.

Izmaiņas mēdz būt satraucošas, taču es joprojām uzskatu – ir jākoncentrējas uz to, lai iegūtu iespējami labāko rezultātu no pārmaiņām, bet, raugoties nākotnē, jāpatur prātā mūsu pagātne un jābalstās uz jau sasniegto. Mums vienmēr jāspēj pielāgot viedokli, ja mainās fakti, taču mums jābūt gataviem

¹ Raksts tapis, pamatojoties uz uzstāšanos Londonā 2017. gada februārī *Bloomberg* konferencē par finanšu tirgu stabilitāti.

² Valdis Dombrovskis atbild arī par finanšu stabilitāti, finanšu pakalpojumiem un kapitāla tirgus savienību.

aizstāvēt ilggadējas Eiropas vērtības, ja tās tiek apdraudētas, vai ja politiku, kas balstīta uz pierādījumiem, mēģina apgāzt ar alternatīviem faktiem.

Vēlos vairāk pievērsties tam, kā pārmaiņas ietekmēs finanšu nozari, atgādināt, kas izraisīja pašreizējās reformas, un izskaidrot, kāpēc mēs ceram turpināt sadarbību ar mūsu starptautiskajiem partneriem finanšu pārvaldības jomā.

Nevienam nav noslēpums, cik grandioza bija pasaules finanšu krīze, kura līdz pamatiem satricināja ekonomiku 2008. gadā. Valstu pārkarsušajām ekonomikām sāpīgi piezēmējoties realitātē, sabruka nekustamā īpašuma tirgi, un daudzu banku kapitāla bāze tika iznīcināta. Bankas bija jāglābj ar nodokļu maksātāju līdzekļiem līdz šim vēl nepieredzētā apmērā, sekoja valstu parāda krīze un strauji pieauga bezdarbs, īpaši jauniešu vidū.

Kopš tā laika mēs esam daudz paveikuši finanšu pārvaldības jomā. Ir izveidotas vienotas juridiskās normas visiem finanšu tirgus dalībniekiem ES. To pamatā ir stingrākas prudenciālās prasības, uzlabota noguldītāju aizsardzība un noteikumi grūtībās nonākušu banku pārvaldībai. Tās ietver arī tirdzniecības vietu labāku pārvaldību, lielāku pārredzamību darījumos ar akcijām, obligācijām un atvasinātiem finanšu instrumentiem un stingrākus ieguldītāju aizsardzības standartus. Eirozonā ir izveidota un darbojas banku savienība, kuras galvenais prudenciālais uzraugs ir Eiropas Centrālā banka, un darbojas vienotais neregulējuma mehānisms, kas vajadzības gadījumā var efektīvi veikt finanšu iestāžu neregulējumu. Trīs Eiropas uzraudzības iestādes ir nodrošinājušas saskaņotāku uzraudzības praksi un rezultātus visā ES.

Ja ir pamats precizēt noteikumus, lai tie kļūtu labvēlīgāki ekonomikas izaugsmei, tad mēs to arī darām. Eiropas Komisija (EK) nākusi klajā ar pasākumiem, kuru mērķis ir pielāgot un nostiprināt tiesisko regulējumu banku nozarē. Ar tiem ES tiesību aktos tiks ieviesti starptautiski saskaņoti standarti, lai labāk pārvaldītu risku, vienlaikus veicot korekcijas, lai atbalstītu ekonomikas finansēšanu plašākā nozīmē – MVU un infrastruktūras projektus.

Pateicoties šīm reformām, pašlaik varam koncentrēties uz izaugsmi. EK šeit ir trīs skaidras prioritātes: investīcijas, atbildīga fiskālā politika un strukturālas reformas, lai palielinātu mūsu konkurētspēju. Eiropas ekonomika atkal aug jau piekto gadu pēc kārtas. Visās dalībvalstīs šogad ir paredzama izaugsme. ES IKP ir lielāks nekā pirms krīzes un ar tendenci augt arī turpmāk. Mēs pakāpeniski samazinām valsts parāda un budžetu deficīta līmeni. Eiropas bankas ir spēcīgākas un labāk kapitalizētas.

Mēs turpinām arī veidot vienotu kapitāla tirgu – kapitāla tirgu savienību, lai panāktu, ka jebkura lieluma uzņēmumi var saņemt nepieciešamo finansējumu, un nodrošinātu finansējumu ilgtermiņa investīcijām, it īpaši infrastruktūras projektiem. Pirmā pasākumu kārtā ir gandrīz pabeigta.

ES Padome un Eiropas Parlaments pašlaik skata mūsu priekšlikumu no jauna iedzīvināt vērtspapīrošanas tirgu, ieviešot vienkāršas, pārredzamas un standartizētas vērtspapīrošanas procedūru. Ja abas iestādes panāks vienošanos, ES ekonomikā līdz ar to varētu ieplūst līdz pat 150 miljardiem eiro papildu kapitāla. Pagājušajā gadā tika atbalstīts mūsu priekšlikums rūpīgi pārskatīt prospekta režīmu, lai padarītu piekļuvi valsts kapitāla un parāda vērtspapīriem ES vienkāršāku, ātrāku un lētāku. Drīz mūsu priekšlikumu par Eiropas riska kapitāla tirgus nostiprināšanu sāks apspriest Eiropas Parlaments un ES Padome.

Pēc šīs pirmās pasākumu kārtas mēs ieejam projekta otrajā posmā. Mēs vēlamies paātrināt darbu pie esošajām likumdošanas iniciatīvām, piemēram, pasākumiem, kas padarītu vieglāku uzņēmumu pārstrukturizēšanu, un plāniem izveidot Eiropas mēroga privāto pensiju tirgu, kā arī vērienīgāk darboties tādās jomās kā finanšu tehnoloģijas. Lai izstrādātu detalizētākus priekšlikumus, esam veikuši sabiedrisko apspriešanu un šovasar publicēsim starpposma ziņojumu. Mērķis ir līdz 2019. gadam izveidot labi funkcionējošu un integrētu kapitāla tirgu savienību. Tas, ka Eiropas lielākais finanšu centrs pametīs vienoto tirgu, padara mūsu uzdevumu daudz grūtāku, taču tāpēc ir vēl jo svarīgāk šo ieceri realizēt.

Taču, fokusējoties uz ekonomikas atveseļošanu, mēs nedrīkstam aizmirst krīzes sniegto mācību, kura nepārprotami pierādīja tiešo saikni starp ekonomikas stabilitāti, finanšu sistēmas noturību un iedzīvotāju labklājību. Tā apliecināja, ka mūsu finanšu sistēma pēc savas būtības ir starptautiska un ka finanšu stabilitāti nevar nodrošināt atsevišķu valstu robežās. Starptautiskajām finansēm vajadzīga starptautiska sadarbība regulējuma izstrādē. Stabila finanšu sistēma ir globāls sabiedriskais labums, no kura iegūstam mēs visi. Kopīga pieeja padara to stabilāku un nodrošina vienlīdzīgu spēles noteikumus, kas ir brīvas tirdzniecības, konkurences un izaugsmes priekšnoteikums. Ja tādas nav, pastāv regulējuma arbitrāžas konfliktu un jaunas nestabilitātes risks.

Šī atziņa lika Eiropai un ASV sadarboties G20 formātā, lai turpinātu izstrādāt vienotu starptautiskās finanšu pārvaldības kārtību. Tieši tāpēc mēs

vēlamies turpināt darbu un uzlabot globālos standartus tā, lai visas puses būtu apmierinātas. Tieši tāpēc EK ierosināja ieviest ES tiesību aktos standartus, par kuriem jau panākta vienošanās Bāzeles komitejā un Finanšu stabilitātes padomē. Mēs uzskatām, ka turpmāka starptautiska sadarbība Bāzeles komitejā un Finanšu stabilitātes padomē ir ļoti vēlama.

ES jau ir likusi pamatus efektīvai daudzpusējai un divpusējai sadarbībai regulējuma jomā ar citām pasaules daļām. Piemēram, ES–Āzijas Klusā okeāna valstu apvienotais forums un ES–ASV finanšu regulatoru forums ir izveidots un darbojas. Ja tiks izmantoti, kā iecerēts, tie ļaus noturēt savlaicīgas diskusijas un palīdzēs uzlabot pārredzamību un mūsu noteikumu saderību par labu visu iesaistīto pušu uzņēmumiem un ekonomikai.

Sadarbībai starp lielajiem finanšu centriem var būt būtiska ietekme. Pagājušajā gadā mēs vienojāmies ar ASV par līdzvērtīguma režīmu centrālajiem darījumu partneriem. Tas mazina regulatīvo slogu centrālajiem darījumu partneriem abās Atlantijas okeāna pusēs, ļaujot tiem ievērot tikai vienu noteikumu kopumu. Tas palielina tirgus stabilitāti, pārrobežu darījumu skaitu un stimulē finanšu tirgu integrāciju un likviditāti. Pagājušā gada decembrī mēs attiecinājām līdzvērtīguma režīmu uz vēl deviņām citām valstīm, tostarp Indiju, Brazīliju un Japānu attiecībā uz centrālajiem darījumu partneriem un Austrāliju, Kanādu un Japānu attiecībā uz tirdzniecības vietām.

Gada sākumā panācām vienošanos ar ASV par apdrošināšanu un pār-apdrošināšanu. Tā atvieglos apdrošinātāju un pār-apdrošinātāju darbību abās Atlantijas okeāna pusēs un ļaus tiem godīgi konkurēt dažādās jurisdikcijās. Tā nodrošina vienlīdzīgus spēles noteikumus, kas uzņēmumiem ir nepieciešami, lai pārdotu savus pakalpojumus dažādos tirgos.

Visas šīs vienošanās ir savstarpēji izdevīgas, jo pienācīgi pārvaldīta finanšu integrācija padara mūsu sistēmu spēcīgāku, mūsu uzņēmumus konkurētspējīgus un veicina investīcijas un augstas kvalitātes pakalpojumu sniegšanu dažādos tirgos. Kā pērn vienojās visi G20 līderi – noturīgas izaugsmes pamatā jābūt darboties spējīgai un efektīvai pasaules ekonomikas un finanšu struktūrai, tāpēc arī jānostiprina starptautiskā līmenī sasniegtais.

Ja uzskatām, ka abpusēji izdevīgai sadarbībai joprojām ir pamats, skaidrs, ka mums nepieciešami partneri, ar ko sadarboties. EK ar bažām uztver runas par tādu finanšu tiesību aktu atcelšanu, ar kuriem likumdošanā iestrādāti sarunās rūpīgi izsvērti starptautiskie standarti un normas. Amerikas Savienotajām Valstīm ir pilnīgas tiesības mainīt savu pieeju jeb revidēt

nacionālās intereses. Taču Eiropas valstīm kā draugiem un sabiedrotajiem ir tiesības piesardzīgi atgādināt, ka starptautiska sadarbība finanšu pārvaldības jomā nāk par labu visām pusēm.

Kas notiktu, ja finanšu nozares likumdošana Ņujorkā, Honkongā, Londonā, Parīzē, Frankfurtē vai Singapūrā ievērojami atšķirtos?

Pirmkārt, šie centri būtu vairāk pakļauti riskiem, ko rada jurisdikcijas ar mazāk stingriem noteikumiem.

Otrkārt, starptautiskām finanšu iestādēm dažādu juridisko prasību ievērošana izmaksātu dārgāk.

Treškārt, likumdošanas atšķirības mudinātu finanšu iestādes iesaistīties juridiskajā arbitražā. Tas var izraisīt likumdošanas nepietiekami regulētu darbību pieaugumu un apdraudēt finanšu sistēmas kopumā.

Vāja likumdošana vienā valstī var radīt labvēlīgus apstākļus neadekvātam regulējumam un atstāt kaitīgu ietekmi uz visu pasauli. Lai kādas būtu Lielbritānijas un Eiropas turpmākās attiecības, tām jābalstās uz stingru apņemšanos turpināt starptautisko sadarbību likumdošanas jomā un ievērot starptautiski atzītus standartus.

Mēs ļoti ceram uz turpmāku starptautisku sadarbību ar visiem mūsu partneriem, bet tas nav atkarīgs tikai no EK. ES rokās ir neseno reformu saglabāšana un mūsu uzraudzības sistēmas stingra piemērošana. Tā ir sasniegums, ar kuru mēs varam lepoties. Tā ir palīdzējusi finanšu pakalpojumiem atgūt savu īsto vietu kā mūsu ekonomikas pamatam. Tā ir palīdzējusi atjaunot stabilitāti, lai mēs varētu koncentrēties uz pozitīvu darba kārtību: mūsu kapitāla tirgu attīstīšanu, veidojot kapitāla tirgu savienību, un centieniem stiprināt investīcijas, izaugsmi un darbavietu radīšanu.

Visu šo iemeslu dēļ ES turpinās atbalstīt reformas, kas tika ieviestas, lai aizsargātu finanšu stabilitāti Eiropā. Un EK būs gatava veikt nepieciešamos pasākumus, lai aizsargātu un nostiprinātu sasniegto. Pamatojoties uz spēcīgu starptautisko sadarbību, ES ir bijusi pilnībā gatava atzīt, ka mūsu starptautisko partneru likumdošana ir līdzvērtīga un sasniedz tādu pašu mērķi kā mūsējā. Taču šie secinājumi ir lielā mērā atkarīgi no konkrētajiem apstākļiem noteiktās nozarēs un valstī brīdī, kad tiek pieņemti lēmumi. Ja šie apstākļi mainīsies, mums situācija būs jāizvērtē no jauna.

Kopš reformācijas Eiropa ir tikusi tālu. Mūsu sabiedrība ir kļuvusi ievērojami attīstītāka. Mūsu ekonomika un finanšu sistēmas ir nesalīdzināmi sarežģītākas, jo ir iesaistītas plašākā starptautisko darījumu sistēmā. Taču,

apsverot modernās pasaules grūtības un cenšoties sadarboties ar mūsu starptautiskajiem partneriem, lai tās pārvarētu, būtu lietderīgi atcerēties vērtības, ko palīdzēja veidot reformācijas laikmets: racionālu domāšanu, toleranci, solidaritāti un atvērtību. Kā arī balstīties uz reformām, ko nesen pamatoti ieviesām pēc visaptverošas finanšu krīzes. Cenšoties veidot labāku nākotni, neaizmirsīsim arī pagātņi.

The UK's EU Referendum, June 2016: A Victory for Irrationality?

Geoffrey Pridham,

Emeritus Professor and Senior Research Fellow, School of Sociology,
Politics and International Studies (SPAIS), University of Bristol, UK

The United Kingdom's (UK) decision to leave the European Union (EU) was an historical event and yet a sense of historical perspective was minimally present in the referendum of 2016. Short-term considerations predominated notably in the reason for calling the referendum as well as in the priority accorded issues during the campaign. At the same time, it is possible to see some long-term trends that help to explain the outcome, especially a vibrant Eurosceptic opinion that remained impervious to the realities of European integration including its significant positive effects. Several questions are raised: in what specific ways did the EU have any impact during the referendum and did these convey a representative picture of integration or not?; how much were the dominant issues actually about the EU or not?; and, what did the referendum say about the EU in general? Evidence suggests a largely negative answer.

Keywords: Brexit, European Union, Euroscepticism.

Apvienotās Karalistes (AK) lēmums izstāties no Eiropas Savienības (ES) bija vēsturisks notikums, taču vēsturiskās perspektīvas nozīme 2016. gada referendumā bija minimāla. Starp referendumā sasaukšanas iemesliem dominēja īstermiņa apsvērumi, un līdzīga rakstura problēmjautājumi tika apspriesti arī kampaņas laikā. Tajā pašā laikā ir iespējams saskatīt dažas ilgtermiņa attīstības tendences, kas palīdz izskaidrot referendumā iznākumu, jo sevišķi spēcīgais euroskeptiskais viedoklis, kas ignorēja Eiropas integrācijas procesu radītos pozitīvos efektus. Rakstā tiek analizēti vairāki jautājumi: kā izpaudās ES ietekme uz referendumu un vai tas ataino

integrācijas kopainu? Cik ļoti dominējošie problēmjaūtājumi bija vai nebija saistīti ar ES? Ko referendums pasaka par ES kopumā? Analīzes rezultāti sniedz samērā negatīvu atbildi.

Atslēgvārdi: Brexit, Eiropas Savienība, eiroskepticisms.

Introduction

By any account, the UK's decision by a small majority to opt for leaving the European Union was an historical event of first-order importance. It involved a fundamental turning-point in the country's political and economic history following more than 43 years of membership in the EU, formerly the EEC. And yet a sense of this historical perspective was minimally present in the referendum of 2016. Short-term considerations predominated notably in the reason for calling the referendum in the first place as well as in the priority accorded issues during the campaign.

At the same time, it is possible to see some long-term trends that help to explain the outcome, especially the presence of a vibrant Eurosceptic opinion that remained impervious to the realities of European integration including its significant positive effects. As one post-referendum analysis put it, 'Britain had, in truth, never really taken Europe to its heart during the course of the intervening 40 years' as shown in both Eurobarometer and British Social Attitudes surveys which repeatedly documented a weak sense of European identity in the UK¹.

Related to this, one has to ask about the depth of European integration's impact. Had nearly half a century of EU membership really left no important effects on British politics and society? European integration studies have for some years paid attention to patterns of Europeanisation, involving a gradual penetration of the European dimension in national political arenas through the implementation of common European policies with consequent policy redirections and the institutionalisation within member states of new rules and procedures and 'ways of doing things'². Once EU membership has been

¹ Curtice, J. (2016). Brexit: behind the referendum. *Political Insight*, UK Political Studies Association, September 2016, pp. 4-5.

² Mair, P. (2004). The Europeanisation Dimension. *Journal of European Public Policy*, 11, 2, April 2004, pp. 337-348.

embraced as a national strategic objective and then achieved, it has usually been expected that political elites form a consensus on the basic precepts of integration while still competing and battling over particular EU policies, that different interests intensify their working of the EU system and that the media apply their usual role of discriminating criticism of policy decisions without calling into question the very basis of that system. EU membership has for long been conceived of as a permanent commitment. However, the Lisbon Treaty did for the first time officially allow a member state to leave.

Several questions are raised about the experience of the UK referendum: in what specific ways did the EU have any impact during the referendum and did these convey a representative picture of integration or not?; how much were the dominant issues actually about the EU or not?; and, what did the referendum say about the EU in general if anything?

Political Elites and Parties

A common feature of EU referenda in member states had been a binary structure whereby the pro-EU cause combined with the country's establishment against the Eurosceptic cum anti-establishment case³. In this light, it is relevant to note that the June 2016 referendum in the UK coincided with a monumental rage factor in British society. As Ken Clarke, a leading pro-EU Conservative figure, put it, 'A mood of angry protest was sweeping through every Western democracy...the political class was unpopular, the establishment despised and a large group of people were dissatisfied with their stagnant living conditions and their children's poor expectations' and that this 'was all compounded by a wave of migration in the summer of 2015'⁴. Craig Oliver, one of the Remain campaign's chief organisers, commented on the frustration of dealing with this 'kind of anarchic "to hell with it all" attitude'⁵. In the British context, this protest mood referred to years of austerity policy but also a pattern of scandals affecting different elite groups including

³ Oppermann, K., Taggart, P. (2016). Six Things We Know about EU Referendum Campaigns. *EPERN paper*, University of Sussex. Retrieved (03.01.2017.) from <https://epern.wordpress.com/2016/05/11>.

⁴ Clarke, K. (2016). *Kind of Blue: A Political Memoir*. London: Macmillan, pp. 484-485.

⁵ Oliver, C. (2016). *Unleashing Demons: The Inside Story of Brexit*. London: Hodder & Stoughton, 2016, p. 211.

politicians as in the parliamentary expenses scandal back in 2010. A sense of injustice prevailed⁶.

In other words, the timing of the referendum was unfortunate for the pro-EU argument since these circumstances gave considerable drive to the anti-establishment and hence Eurosceptic cause. It is therefore pertinent to ask why the referendum was originally called and what explained its timing. The public promise to call a referendum on UK membership by the end of 2017 at the latest was made by Prime Minister David Cameron in January 2013, in other words it was timed well into the future and certainly beyond the next parliamentary election in 2015. Shortly before this announcement, the Liberal Democrat leader Nick Clegg – Cameron's coalition partner – challenged him on this issue saying that such a referendum was 'hugely risky and could easily backfire'. Cameron's reply was: 'You may be right. But what else can I do? My backbenchers are unbelievably Eurosceptic and UKIP are breathing down my neck'. Clegg's subsequent comment on Cameron to David Laws, the author of a major history of the then coalition government was insightful: 'He is very bright, but very tactical. He's so busy wondering how to get through the next few weeks that he could endanger Britain's international position for the next few decades'⁷.

The referendum was therefore called essentially for short-term party management reasons for a time, almost five years ahead, when quite clearly nobody could predict the political circumstances. But the party management problem was a severe one for the Conservative party had been deeply and bitterly divided over the EU for some decades. The unexpected Conservative parliamentary election victory in 2015 meant that Cameron had to carry through his manifesto commitment on the referendum without constraints from his previous Liberal Democrat partners. Bringing it forward to 2016 reflected an impatience in Cameron's inner circle: 'its members wanted

⁶ E.g. Ken Clarke's comment that the referendum result was not principally about immigration: 'I think it was mounting anger about economic inequality, the unfair distribution of the rewards of economic success, the gap between different parts of the country, with London and the south-east having a booming economy, and nothing happening in some of the old industrial cities of the north and the north midlands'. Source: Clarke, K. (2016). Ken Clarke: politicians have little idea how to solve inequality. *The Guardian*, 05.02.2017.

⁷ Laws, D. (2016). *Coalition: The Inside Story of the Conservative-Liberal Democrat Coalition Government*. London: Biteback, p. 237.

to get the pesky referendum out of the way in order to crack on with a legacy-building second term of domestic reform⁸.

Holding the party together during the referendum became an overriding concern for Cameron and helped to explain his reluctance to engage fully with attacks from Conservative figures on the Leave side during the campaign although the media insisted on personalising the campaign as a 'Boris vs. Dave' struggle. In fact, both main political parties were deeply split, as one observer commented after the referendum: 'To simplify, the Tories are a coalition of nationalists, who voted out, and business interests, who voted in; Labour is a coalition of urban liberals, who voted in, and the working class, who voted out'⁹. Undoubtedly, such party divisions inhibited the stance taken by party leaders for the purpose of the referendum; and it may be said that this problem affected the Remain side of the campaign more painfully than the Leave side. It became marked with the Labour Party where leadership divisions together with painful memories of the referendum on Scotland in 2014, when cooperation with the Conservatives had helped to lose the party its traditional stronghold there, made Labour reluctant to pursue a full-hearted campaign in favour of retaining EU membership in conjunction with the other Remain forces¹⁰. Somewhat by contrast, because Leave figures were rebelling against the official positions of their own parties they were accordingly freer to indulge their particular lines of rhetoric.

There is a broader point to make here. Voting on EU membership is a systemic matter and is therefore essentially different from voting for a national parliament where the institutional structures are familiar to the electorate or at least rather more familiar than the EU's own seemingly complicated structures. Given this dilemma, there is much more scope for taking cues from political elites but they have to be trusted before their 'interpretation' of the EU is accepted. However, trust in such elites had declined sharply thus weakening this scope in 2016. Added to that, the two main party leaders were hardly clear-cut and convincing advocates of

⁸ Behr, R. (2016). How remain failed: the inside story of a doomed campaign. *The Guardian*, 06.07.2016.

⁹ Lanchester, J. (2016). Brexit blues. *London Review of Books*, p. 5.

¹⁰ McTague, T., Spence, A., Dove, E.I. (2016). How David Cameron blew it: the behind-the-scenes story of a failed campaign to keep Britain in the European Union. *Politico*, Brussels, 30.06.2016.

European integration. Cameron as Prime Minister was seen as the political leader with the greatest influence over voters' choice¹¹ but he had a background as a Eurosceptic who kept appeasing his hardline backbenchers on the EU but who now sought to take an opposite line from them – he 'set the fire and now pretends to be the fireman'¹². Euroscepticism also described the political outlook of Jeremy Corbyn, the Labour leader, whose semi-detachment from the pro-EU cause was only too visible during the campaign and of whom it was said by a long-time trade union friend that Brexit was 'in his blood – he's spent 40 years campaigning for Brexit and only 12 months pretending to be in favour of Remain'¹³. This ambiguity on Corbyn's part meant it was no surprise that many voters remained unaware that Remain was the Labour Party's official position¹⁴.

Pro- and Anti-EU Campaigns: the Issues

These party-political complications certainly played into the way the referendum campaign was conducted; but much still depended on the months during which this was actually fought with a tendency to become bitter, divisive and very polemical. What concerns us here is how the two sides of Remain and Leave developed their strategies and carried these out.

The Remain argument was influenced by the belief that as in past referenda, including that of 1975 on Britain remaining in the then EEC, there would be a general preference favouring the status quo. This was of course an elitist view held at a time when elites were discredited. Even as early as the preceding autumn, a Remain sympathiser warned:

'Alarm is in the air among pro-Europeans of every sort. Long gone are the complacent assumptions that the status quo always wins referendums, that fear of the unknown beats novelty or the pay packet always trumps ideals. The wind seems in the sails of the outs, as opinion shifts their way. Try as they might to hide this handicap, yesterday's launch [of

¹¹ *Politico*, EU newspaper, Brussels, 03.03.2016.

¹² *Politico*, EU newspaper, Brussels, 23.06.2016.

¹³ Watt, N. (2016). Jeremy Corbyn 'would increase mandate if he faces leadership contest'. *The Observer*, 16.04.2016.

¹⁴ Behr, R. (2016). How remain failed: the inside story of a doomed campaign. *The Guardian*, 06.07.2016.

the Remain campaign] was a portrait of an establishment arguing for no change'¹⁵.

Not only was the status quo as such a hard matter to sell at a time of public rebelliousness but also the EU was a system about which it was not easy to express positive feelings given its complicated and rather distant institutions and its widely held bureaucratic image¹⁶. This gap between Brussels and the British domestic arena inhibited selling the concessions that Cameron had managed to extract from EU leaders as his official justification for arguing in favour of Remain. Craig Oliver, Cameron's director of communications and Remain campaign organiser, had this to say: 'We seem caught between those in the EU who don't like our supposed belly-aching, think we have been offered too much and want us to get less, and those who don't like us at home who think we've been offered too little, want us to get far more, and will keep screaming until we do'¹⁷. One telling comment he made when looking back on the Remain campaign was that 'no one has done any effective public relations for the EU for a generation and so we were left trying to undo all the nonsense from bendy bananas to claims they make all of our laws, in a few short months'¹⁸.

The Remain campaign suffered managerial difficulties in holding together a broad coalition of different pro-EU forces, some of whom like the Labour Party were at times uncooperative. As a result, the Remainers were criticised for running a campaign that was seen as confused as well as top-down, old-fashioned and even dull even by sympathetic commentators. Most importantly, it was noticed early on in the campaign that the Remain side lacked the passion that now marked the Leave side¹⁹. This disparity became even more evident once the campaign rhetoric shifted from the economy to the other main issue of immigration, allowing the Leave side to regain the initiative in the final weeks.

¹⁵ Toynbee, P. (2015). Remain's anaemic launch should alarm pro-Europeans. *The Guardian*, 13.10.15.

¹⁶ See the comment that 'the EU lacks the glamour and roller-coaster excitement of the digital era'. Source: d'Ancona, M. (2016). Obama is right on Brexit. But the EU status quo is a hard sell. *The Guardian*, 17.04.2016.

¹⁷ Oliver, C. (2016). *Unleashing Demons: The Inside Story of Brexit*. London: Hodder & Stoughton, p. 71.

¹⁸ *Ibid*, p. 386.

¹⁹ Burnett, D. (2016). Earthxit? Support for Earth leaving the solar system is overstated. *The Guardian*, 30.03.2016.

Initially, it seemed the Remainers had a campaign advantage, though hardly an overriding one, despite the Eurosceptic atmosphere in the UK. At the outset the Leave campaign was in a state of serious disorder. As a Leave strategist described it later: 'Behind the scenes, the Brexit campaign teetered on the brink of collapse, beset by infighting and starved of political leadership until the final few months'²⁰. Eventually, a well-coordinated database was crucial in confronting organisational difficulties and then from this came building up a movement of grassroots activists:

'Our ground team built a grassroots army from scratch in less than six months... our data allowed us to run webbots through public statistics from previous elections to find areas with high turnout and then matched this against our model of how Eurosceptic each part of the country was. We then focussed our Get Out The Vote operations in half the country, focussing on individual households. By the time of the referendum, we had campaign coordinators in 98% of parliamentary constituencies in the UK. On polling day itself, we had nearly 12,000 people knocking on doors'²¹.

A second major reason in overcoming initial disadvantages was the Leave campaign's coup in winning over key leadership figures from the governing party. The decision by Boris Johnson and Michael Gove to join 'turned Vote Leave from a ragtag group into a motivated and effective opposition'²² at the same time weakening Cameron's political standing as chief proponent of the Remain campaign. In particular Johnson's popularity proved decisive as 'a rock star politician' who was able 'to energise Leave's message in a way that enables them to reach parts of the electorate that were beyond us', confessed Craig Oliver after the campaign²³. Gove meanwhile used his journalist's background to mobilise press support.

Finally, the Leave campaign succeeded because it managed to switch attention from the economy as dominant issue, over which Remain was

²⁰ Stephenson, P. (2016). How to win a referendum. *Politico*, Brussels, 08.12.2016.

²¹ *Ibid.*

²² McTague, T., Spence, A., Dove, E.I. (2016). How David Cameron blew it: the behind-the-scenes story of a failed campaign to keep Britain in the European Union. *Politico*, Brussels, 30.06.2016.

²³ Oliver, C. (2016). *Unleashing Demons: The Inside Story of Brexit*. London: Hodder & Stoughton, p. 396.

winning the arguments, to the other main issue of immigration, one with considerable emotional potential. Remain had on the economy harnessed the public support of several important foreign leaders such as President Obama and key EU figures as well as the head of the International Monetary Fund to warn against leaving while the Treasury issued a report in April that Brexit would hurt the UK for decades²⁴. Economic rationality, clearly linked to maintaining the status quo, was thus highlighted repeatedly but this was not enough to stem the growing concern over immigration, an issue that led to xenophobic rhetoric during the campaign including a notorious poster by UKIP about foreigners flooding the country. As Cameron himself remarked to Oliver afterwards about the voters, the referendum became about 'immigration levels they didn't want and an EU they didn't love'²⁵.

This binary divide between the two main campaign issues of the economy and immigration most of all conveyed the conflict between rationality and passion that soon characterised the referendum campaign. Of course, there was an important link between EU membership and both issues given for instance the dominant economic component of European integration. However, the EU's role over immigration was distorted and misunderstood illustrating how much Brussels was being blamed for problems beyond its control. The important distinction between EU nationals, who benefitting from free movement of labour rules contributed significantly to the British economy, and migrants from the Middle East and elsewhere outside the EU was never seriously conveyed to the public²⁶. Similarly, Cameron's effort in his British Museum speech on 9 May to raise the level of the debate by introducing the security question thus drawing attention to the historical importance of post-war European unity failed to impact on the public. Instead, it was ridiculed by Johnson as threatening peace, arguing that he did not expect "World War Three" to break out²⁷.

²⁴ d'Ancona, M. (2016). Obama is right on Brexit. But the EU status quo is a hard sell. *The Guardian*, 17.04.2016.

²⁵ Oliver, C. (2016). *Unleashing Demons: The Inside Story of Brexit*. London: Hodder & Stoughton, p. 386.

²⁶ Clarke, K. (2016). *Kind of Blue: A Political Memoir*. London: Macmillan, p. 485.

²⁷ Asthana, A., Mason, R. (2016). Tory EU referendum rift grows as Duncan Smith claims Germany vetoed reforms. *The Guardian*, 10.05.2016.

The general problem is that referenda usually run the risk of attention shifting away from the official central issue on the ballot paper²⁸. Given that a decision is not required to elect a national government, voters feel they have a certain freedom to voice discontent over immediate issues that possess them. As Oliver put it:

‘For many of them the referendum was more than a straightforward question of whether or not it made sense to remain in the EU. Instead it was a cipher that, encouraged by a cynical Leave campaign, allowed them to put whatever was worrying or angering them on the ballot paper: immigration, feeling let down, ignored, betrayed, a life that didn’t turn out as it should have done...’²⁹.

Thus, the attitude of anger and anti-elite rebelliousness developed over several years was effectively mobilised by the Leave campaign and it finally secured a victory that defeated arguments based on rationality.

The Public, the Polls and the Media

Before turning to the results of the referendum, it is necessary to focus briefly on other key actors in the campaign. As to the public, a study for the Joseph Rowntree Foundation published at the end of 2016 pointed to a grand narrative of voters being motivated more by emotion than economic choices³⁰. This anti-elite feeling was extended to experts (hence Gove’s adverse dismissal of them: ‘Britons have had enough of experts’) and it also embraced ‘big names’ and hence foreign leaders who seemingly proved unable to influence the public.

There is one other significant factor at work in the referendum which is by no means confined to the British among EU publics. This is the widespread ignorance of not only how the EU worked but also of how it affected

²⁸ In March a poll on the three most important issues affecting the UK had produced the following response: immigration 55%, health/NHS 52%, Britain’s membership of/relationship with the EU 31%, the economy 25%, poverty/inequality 24%, housing 23% with lower figures for mainly domestic socio-economic issues like low pay, unemployment, education and crime. Source: Mann, J. (2016). Europe as an Issue. *The Observer*, 20.03.2016.

²⁹ Oliver, C. (2016). *Unleashing Demons: The Inside Story of Brexit*. London: Hodder & Stoughton, p. 403.

³⁰ Walker, P. (2016). Study finds 7m Britons in poverty despite being from working families. *The Guardian*, 06.12.2016.

socio-economic life for better or worse, at least in detail. Oliver recognised at the outset a rooted problem, which could hardly be solved before the vote: ‘hardly anyone has much concept of the European Union, or how it impacts on their lives’; and ‘there needs to be a re-education programme, but I’m also not sure a lot of people will take the word of key figures, or more to the point, if there’s the time available’³¹. Ken Clarke’s own experience confirmed the pessimistic version of this judgement: ‘Once it became clear that the national campaign was not going to add any accurate information to any citizen’s understanding, the anger and sense of protest became worse’³². A month before the vote, opinion research showed that the public – confused by the two sides’ conflicting claims about the costs and benefits of Brexit – admitted by 58% that their instincts about the right way to vote would play a greater role than ‘factual information’³³. And just a week before the vote only 33% of the public said they felt ‘well’ or ‘very well’ informed about the EU referendum, an increase over 16% in February but still revealing a serious public knowledge deficit³⁴. Of course, it may be said that such limited information restricted the chance for rational electoral behaviour. It also suggested that the public remained unaware of any deeper effects of European integration.

The upshot of this tendency was that it provided the media with wide scope for ‘interpreting’ EU membership on the public’s behalf. Notwithstanding the differences on the EU between the electronic and the printed media as well as between individual newspapers, there had developed over a long time a marked bias in favour of Euroscepticism in the media that was particularly pronounced in the right-wing tabloid press. As Garton Ash complained in looking back at the Referendum campaign: ‘The degree of partisanship and distortion in the British press, from the *Sun*’s “Queen backs Brexit” to the *Express* front page announcing that the EU would ban British kettles, has no rival anywhere else in Europe. It’s so powerful because it has built, day after day, year upon year, on an emotionally appealing narrative of

³¹ Oliver, C. (2016). *Unleashing Demons: The Inside Story of Brexit*. London: Hodder & Stoughton, p. 48.

³² Clarke, K. (2016). *Kind of Blue: A Political Memoir*. London: Macmillan, p. 491.

³³ Stewart, H. (2016). Nearly two-thirds of voter think UK will remain in EU, Ashcroft poll finds. *The Guardian*, 26.05.2016.

³⁴ Ghose, K. (2016). Referendum blues. *Political Insight*, UK Political Studies Association, September 2016, p. 40.

the plucky freedom-loving island that became a mighty empire³⁵. This kind of trivialisation of European integration was an expression of a peculiar kind of English humour that could be easily described as juvenile (and had been a speciality of Boris Johnson when he had been *Daily Telegraph* correspondent in Brussels in the 1990s). Decades of hostile reporting in the British media on the EU came to a head in the 2016 referendum. As Oliver admitted, 'if something takes root in journalism, no matter if it is wrong, it's almost impossible to dislodge'³⁶.

One major distraction from serious EU policy matters during the campaign was the personalisation of the conflict as between Tory leaders on both sides, notably between Cameron and Johnson, leading to a visible interest in an impending party leadership struggle to follow the campaign. Altogether, it became difficult for the Remain side to project a clear positive message about continuing EU membership because of the unbalanced media coverage. As Craig Oliver summarised:

'The Remain campaign experienced the impact of a number of influential newspapers fighting for Leave with ruthless determination. Others, in favour of Remain, tended to be left-leaning and therefore lukewarm about the prospect of coming to the aid of a Conservative prime minister. Added to this was the frustration of the heavily regulated broadcast media, legally bound to provide balance, even when the other side were churning out stories that were at best deeply misleading and at worst, lies'³⁷.

Nevertheless, uncertainty persisted about the outcome during the Referendum campaign. It was fed by the polls which continued to predict a very close result. Last polls published on 22 June showed 43%/41% (with 16% undecided) and 45%/44% (with 9% undecided) for Leave/Remain respectively³⁸. Over the preceding months Remain's lead had declined but there was some poll evidence that the public expected Remain to win. Much of course depended on the actual turnout on the day.

³⁵ Garton Ash, T. (2016). As an English European, this is the biggest defeat of my political life. *The Guardian*, 24.06.2016.

³⁶ Oliver, C. (2016). *Unleashing Demons: The Inside Story of Brexit*. London: Hodder & Stoughton, p. 79.

³⁷ *Ibid*, p. 10.

³⁸ Stewart, H. et al. (2016). Last-ditch push to stay in Europe. *The Guardian*, 23.06.2016

The result on 23 June caused a widespread shock both at home and abroad. It was indeed close with 51.89% for Leave and 48.11% for Remain (respectively 17.4 million vs. 16.1 million voters) on an unusually high turnout of 72.21%. There were strong generational, educational, urban/rural and regional differences within the vote, supporting Rawnsley's view of a disunited kingdom:

'Two its constituent parts voted one way, two the other. London and the majority of people in the big cities were on one side, rural and provincial England on the other. We are a country starkly divided between doing-well Britain and left-behind Britain, between the Britain that is essentially comfortable with globalisation and diversity and the Britain that feels its anxieties and anger about identity loss have not been listened to. It was about class, but it was as much about generation. That is perhaps the most intense and alarming divide... It further highlighted the chasm between parliament and the people'³⁹.

Conclusion

This result did not provide a consensus (i.e. widespread support, somewhat on the lines of the 67% vote for EEC membership in the 1975 referendum) for a fundamental change in the UK's external relations. This did not bode well for the state of British politics as already evident soon after in the vote in the feelings of betrayal and despair let loose by the result and the continuing sense on the part of the 48% Remain supporters that their side of the argument was dismissed as shown in the new government's unrelenting insistence that "Brexit means Brexit".

There is a strong case for drawing a contrast with the UK's 1975 referendum on EEC membership, which produced a decisive vote in favour of the status quo and where established opinion appeared enough to settle the matter there being no pronounced anti-elite feeling at the time⁴⁰. On specific aspects, there were many contrasts between the two referenda: the press was in 1975 overwhelmingly in favour of the EEC; there was strong

³⁹ Rawnsley, A. (2016). Brexit: a journey into the unknown for a country never before so divided. *The Observer*, 26.06.2016.

⁴⁰ Butler, D., Kitzinger, U. *The 1975 Referendum*. London: Macmillan, 1976, p. 280.

cross-party support with virtually all big political figures for Remain and only a few against who were regarded as extremist; and, with no limits on campaign financing the then Remain side had vastly superior resources in the campaign. One might add that in 1975 there were only two and a half years of membership not allowing much time for critical political and economic reports on this to emerge⁴¹.

The result and the experience of the 2016 Referendum campaign suggested a largely negative response to the three questions about the EU posed above in the introduction. The EU did not impact in any specific ways that were representative of its role; rather, the EU impacted in broad terms that were easily distorted by a rather partisan press, such as in exaggerating its ability to manage the decisive immigration question. In image terms, the EU did indeed dominate but that image was much more negative than positive given the failure of the Remain side to convey a different picture from the one set by the majority of the media. As seen, a variety of mainly domestic issues intervened but that was not unusual in the comparative experience of holding referenda on the EU in member states. The most sobering thought has to be that, after more than 43 years of membership, European integration appears to have had a minimal impact on the political consciousness of the British public. But one should caution against a too ready conclusion about the shallowness of integration on member states because in several ways the UK, sometimes described in the past as 'an awkward partner', is a rather unique case.

⁴¹ *Politico*, EU Newspaper, Brussels, 14.01.2016.

Sauciet to par populismu

Ivars Ijabs,

Latvijas Universitātes asociētais profesors

Populisms ir jēdziens, kuru daudzi pēc noklusējuma lieto, lai runātu par šī brīža situāciju Rietumu politikā. Tomēr, lai notiekošo vērtētu analītiski, ar minēto jēdzienu ir jābūt piesardzīgiem – tas nav analītiski neitrāls. Turklāt tā izmantojums bieži novērš uzmanību no daudzām citām acīmredzamām problēmām – liberāli demokrātiskā diskursa nespēju uzrunāt noteiktus sabiedrības slāņus, valsts kapacitātes problēmas, kā arī tradicionālās intelektuālās elites lomas strauju mazināšanos politiskajā komunikācijā.

Atslēgvārdi: intelektuāļi, liberālisms, politiskais diskurss, populisms, valsts kapacitāte.

Populism is a widely used concept, when dealing with the current situation of Western politics. However, this concept is not analytically neutral; moreover, it prevents us from approaching other problems which are more evident such as the inability of the mainstream liberal democratic discourse to integrate the voices of certain, previously marginalized groups; the problems of state capacity; as well as the diminishing role of traditional intellectual elites in political communication.

Keywords: intellectuals, liberalism, political discourse, populism, state capacity.

Ievads

Šarls Moriss de Taleirāns savulaik izteicās, ka runa cilvēkam ir dota tālab, lai viņš aizsegtu savas domas. Šo teicienu parasti mēdz interpretēt kā ilustrāciju vecā diplomāta cinismam – sak', viņš aicina runāt blēdīgi, tā, lai neatklātu savas domas citiem. Tomēr viņa sacītais nebūt nav tik vienkāršs. Vārdi un runas mums bieži kalpo tam, lai noteiktas domas aizsegtu ne tik daudz no

cieti, cik no sevis pašiem. Tāda mūsdienās ir aizraušanās ar “populismu”. Kad lietojam šo vārdu, runājot par Trampu, Lepēnu, Brexit un tā tālāk, mēs šķietami esam identificējuši problēmu un noteikuši diagnozi slimībai. Tagad mums kaut kā to vajadzētu ārstēt, vai, ja runa ir par hronisku slimību, mācīties ar to sadzīvot. Īsi sakot, problēma mums ir rokā. Turklāt runas par populismu rada iespaidu, ka mums ir darīšana ar jau pazīstamu slimību, ar kaiti, kas medicīnai ir jau pazīstama. Lai cik nepatīkama arī nebūtu diagnoze, tomēr slimnieks vienmēr jutīsies labāk, ja viņa slimības vēsturē būs ierakstīts “populisms”. Galu galā, vēsture pazīst daudzus precedentus, kad valstis ir izārstējušās no populisma. Tieši tādēļ arī šobrīd vajag mobilizēt liberālās demokrātijas arsenālu un doties uz priekšu cīņā pret šo smago kaiti.

Šāda attieksme pret pašreizējām tendencēm rietumu politikā ir mazliet vienkāršota. Vispirms, populisms pamatā ir lamu vārds: ar populismu vienmēr nodarbojas kāds cits, nevis runātājs. Protams, politikas zinātnē pastāv dažādas populisma tehniskās definīcijas: tās lielākoties grozās ap antielitārisumu, atsaukšanos uz labo, vienkāršo tautu.¹ Mazliet retāk tiek apspēlēts cits elements – proti, politiķu aizraušanās ar neizpildāmiem solījumiem un vienkāršotiem risinājumiem. Tomēr katrs, kurš šāda veida populismu mēģina nodalīt no nepopulistiskās, “normālās” politikas, ātri vien nonāk pretrunās. Būtu grūti iedomāties kādu demokrātisku opozicionāru, kurš nevērstos pret pie varas esošo eliti – pretējā gadījumā viņš nebūtu opozicionārs. Atsaukšanās uz “tautas suverenitāti” arī ir grūti iespējama populisma definīcijā – pretējā gadījumā vislielākie populistu būtu ASV konstitūcijas tēvi, kas uzsāka konstitūcijas tekstu ar “*We, the People*”. Protams, var apgalvot, ka populisms drīzāk ir politikas “stils”, nevis ideoloģija – spilgts, emocionāls, antagonists. Tomēr nepatika pret šādu stilu ir diezgan uzspēlēta: piedošanu, ja jūs tiešām vēlaties pilsoņu reālu integrāciju demokrātiskajā sistēmā, jums ir jāspēj viņus arī uzrunāt. Jūs nevarat prasīt plašu pilsoņu līdzdalību un vienlaikus tikai bubināt zem deguna birokrātiskas, politkorektas klišejas. Savukārt, ja populisms tiešām nozīmē neizpildāmu solījumu došanu, tad lielākā daļa Eiropas politiķu populismā dod simt punktus priekšā Donaldam Trampam, kurš diemžēl par visām varītēm cenšas realizēt kampaņas laikā sasolīto, lai ko tas arī nemaksātu.

¹ Sk., piem., Mudde C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Populistu rēģions

Pirms gadiem desmit virkne pētnieku devās pētīt populismu Centrāl-eiropā un Austrumeiropā, ar to galvenokārt saprotot brāļus Kačiņskus Polijā, Robertu Fico Slovākijā, Rolandu Paksas Lietuvā.² Mazliet vēlāk viņiem pievienojās Ungārijas Orbāns. Tolaik tas bija vajadzīgs, lai parādītu, ka šo zemju politiskā kultūra vēl nav “pilnībā” demokrātiska, ka tādas liberāli demokrātiskās vērtības kā tolerance un plurālisms tur vēl nav īsti iesakņojušās, ka joprojām ir vērojami “tradicionālisma un etniskā nacionālisma” recidīvi u.tml. Gana ironiski, ka šodienas populisma draudi nāk no valstīm, kas vēl nesen tika uzlūkotas kā “nepopulistiskas” – galvenokārt, no ASV un Francijas. Pagaidām vēl neviens nav apgalvojis, ka šīs valstis ar populisma vīrusu ir aplaiduši austrumeiropieši, neviens nav arī atvainojies viņām par apvainojumiem populistiskās nosliecēs. Tomēr priekšstats, ka populisms ir nenobriedušām, vājām demokrātijām raksturīga kaite, gan prasa būtiskas korekcijas.

Protams, nevar noliegt, ka rietumu politikā pēdējo gadu laikā ir notikušas būtiskas pārmaiņas.

Tas, ko mēs šodien saucam par populisma triumfu, patiesībā ir jāaplūko krietni plašākā kontekstā. Tas, kas šobrīd notiek Eiropā un ASV, nav vienkārši kāda mode uz populismu, kura būtu parādījusies tikpat pēkšņi un neizskaidrojami kā mode uz drediem vai noteikta piegriezuma biksēm. Šeit ir darīšana ar plašāku faktoru kombināciju, kurai tā sauktais populisms ir vienīgi aisberga redzamā daļa. Šī aisberga virsotne, iespējams, ir visuzkritošākā un vislabāk redzamā. Tomēr zem tās ir virkne procesu, kuri šo virsotni balsta un notur vietā. Tieši uz šiem procesiem ir vērts paraudzīties sīkāk.

Veģetārieši un velosipēdi

Laika posms pēc aukstā kara beigām ir ļoti strauji izmainījis Rietumu sabiedrības. Tas ir bijis ļoti straujas attīstības laiks. No vienas puses, te ir bijusi strauja ekonomiskā integrācija pāri valstu robežām, digitālais laikmets ir pilnībā pārvērtis priekšstatus par komunikāciju, dažās tehnoloģiju jomās ir pavērušies pilnībā jauni horizonti cilvēka spēju pielietojumam. No otras puses, šī attīstība ir radījusi ļoti nevienlīdzīgu sociālo ietekmi un

² Rupnik, J. (2007). Is East-Central Europe Backsliding? From Democracy Fatigue to Populist Backlash. *Journal of Democracy*, special issue, 18/4, October 2007.

sašķobījusi virkni tādu sociālo identitāšu, kuras iepriekš tika uzlūkotas kā stabilas un pašsaprotamas. Par sociālekonomisko ideālu arvien biežāk ir kļuvis globalizētais hipsteris – tas pats arhetipiskais tēls, kura jauno pasauli nesen aprakstīja Polijas ārlietu ministrs Vitolds Vaščikovskis: “pasaule ar kultūru un rasu sajaukšanos, velosipēdistu un veģetāriešu pasaule, kuri izmanto tikai atjaunojamo enerģiju un apkaro visas reliģijas formas.”³ Protams, ka šajos vārdos skan apzināts sarkasms, tomēr problēma nebūt nav izgudrota. Politiskais process Rietumos patiešām lielā mērā ir bijis “piegriezts” šādas auditorijas vajadzībām. Krietni mazāk uzmanības ir pievērsts tai publikai, kas šajā diskursā neiederas – tiem ne pārāk inovatīvajiem, kreatīvajiem un mobilajiem ļaudīm, kuri ir ieauguši savā dzīvesvietā, strādā vienkāršu darbu, tic Dievam, piekopj vecmodīgas tradīcijas un naktīs guļ mierīgi, īpaši neuztraucoties par globālo sasīlšanu. Šie ļaudis no “veģetāriešu un velosipēdistu” perspektīvas noteikti izskatījās pēc muzeja eksponātiem, pēc kaitinošiem kavēkļiem ceļā uz kādu jaunu pasauli. Tomēr viņi, ak vai, reizēm mēdz būt vairākumā. Atbalsts “tradicionālajām vērtībām” un nācijvalstu suverenitātei, pretestība migrācijai ar vieglām ksenofobijas intonācijām, nepatika pret globālo birokrātiju – tas viss gūst arvien jaunu popularitāti aprindās, kuras līdzšinējā politikas meinstrīmā nav redzējušas nekādu savu interešu pārstāvniecību. Nav jābūt īpaši spēcīgam polittehnologam, lai saprastu, ka šo mentalitāti ir iespējams izmantot cīņā par varu – sauciet to par populismu vai kā savādāk.

Šobrīd ir pārāgri prognozēt, vai Trampam, Lepēnai un citiem tiešām izdosies būtiski izmainīt Rietumu pasaules politisko kursu. Tomēr jau šobrīd ir skaidrs viens: viņiem ir izdevies demokrātiski reabilitēt noteikta veida diskursu, kurš ilgi ir bijis izslēgts no piedienīgas politikas aprites. Tā centrā ir opozīcija tam kreisi liberālajam diskursam, kurš orientējies uz kosmopolitiskām cilvēktiesībām, uz vienpusīgu globalizācijas pozitīvo aspektu uzsvēršanu, uz īstu un izdomātu minoritāšu tiesību aizsardzību. Šim visam pretī tagad tiek likts agresīvs nacionālisms, “vienkāršā cilvēka” problēmas, nostalgija pēc 1950.-60. gadu pasaules ar tās izaugsmi un skaidrajiem morālajiem orientieriem.

³ Wrocław Uncut. Foreign Minister In “Cyclists & Vegetarians” Slur. 04.01.2016. Izgūts 01.04.2017. no: <http://wroclawuncut.com/2016/01/04/foreign-minister-in-cyclists-vegetarians-slur/>

Ilgas pēc valsts kapacitātes

Lai saprastu populisma kontekstu, nedrīkst aizmirst vēl kādu svarīgu aspektu – proti, ilgas pēc valsts rīcībspējas atgriešanās. Latvija un pārējās Baltijas valstis jau kopš neatkarības atjaunošanas ir veidotas kā valstis ar samērā ierobežotu kapacitāti: te ir zemi nodokļi, gandrīz totāla valsts īpašumu privatizācija, ļoti vaļīgs sociālās aizsardzības tīkls, hroniski nepietiekami sabiedriskie pakalpojumi un tamlīdzīgi. Tomēr jāņem vērā, ka pēckara Rietumvalstis, vismaz Eiropā, tika organizētas uz pilnīgi pretējiem principiem. Tieši tādēļ pašreizējā situācijā tā sauktais populisms ir atbilde uz cilvēku ilgām pēc valsts kā efektīva problēmu risinātāja, pēc spēka, kuram ir kāda reāla organizējoša ietekme uz sabiedrības dzīvi. Daudziem vienkārši ir apnikusi politiķu nepārtrauktā roku plātīšana, atsaukšanās uz kādu viņiem pāri stāvošu varu, kura neļauj viņiem darīt to vai šo – neatkarīgi no tā, vai runa ir par globālajām biznesa korporācijām vai starptautisko birokrātiju. 2015. gada lielā skandalēšanās ap Tuvo Austrumu patvēruma meklētājiem tikai daļēji ir norakstāma uz publikas nepatiku pret citas kultūras cilvēkiem. Tā lielā mērā arī atspoguļoja vēlmi pēc efektīvas valsts iejaukšanās, kura lielai daļai cilvēku pietrūkst arī daudzās citās jomās. Būtiski, ka šī nav normatīva tēze. Mēs varam dažādi atbildēt uz jautājumu, vai ilgas pēc efektīvākas valsts ir vai nav normatīvi pamatotas. Svarīgāk, ka cilvēki tiešām vēlas vairāk valsts: tas var patikt vai nepatikt, taču šajā ziņā viņi dod priekšroku Hēgelim, nevis Ādamam Smitam. Arī Latvijai šis stāsts ir labi pazīstams. Mēs, protams, varam pazaudēt desmitdaļu iedzīvotāju un pēc tam nosaukt to par “veiksmes stāstu”. Taču pēc tam nevajag brīnīties, ka cilvēki par politiķiem neko labu nedomā. Piedošanu, ja viss, ko jūs varat, ir tikai smērēt papīrus, plātīt rokas un solīt kādus samanāmus rezultātus kaut kad “vidējā termiņā”, tad nav jābrīnās, ka cilvēki grib balsot par kādu, kurš sola primitīvus, bet ātrus risinājumus uzreiz.

Ardievas intelektuāļiem

Viens no efektiem, kuru mēs novērojam “populisma” ietvaros, ir politiķu augošās iespējas nerunāt ar inteligento un izglīto eliti, vērsoties tieši pie “tautas”. Tas nozīmē – efektīvi apiet tos, kurus pa pusei ironiski, pa pusei nopietni var dēvēt par “viedokļu līderiem” – proti, mediju redaktoriem, ietekmīgiem žurnālistiem, domnīcām, “ekspertiem” un tamlīdzīgi. Šo spēju

līdz pilnībai ir izkopis Vladimirs Putins, kurš vismaz kopš 2011. gada ir pilnībā atmetis ar roku “balto lentīšu” opozīcijai. Tā viņam ir zaudēta, tādēļ labāk strādāt ar Zaldostanova – Ķirurga tipa cilvēkiem, kuri ir tik tuvi vienkāršajai tautai, ka bail. Protams, Rietumos politiķiem nav iespējams tik efektīvi iebāzt sev kabatā visus televīzijas kanālus, kā to ir izdarījis Kremlis. Tādēļ ir jāmeklē citi veidi, kā strādāt ar cilvēkiem “pa tiešo”, bez visādu olgalvainu mutes bajāru starpniecības. Trampam un viņa līdziniekiem šādu iespēju sniedz sociālie tīkli, kas ļauj viņam turēt frontes līniju karadarbībā pret liberālajiem *meinstrīma* medijiem. Tomēr tā visa ir tikai tehnoloģija, tikai ērts instruments noteiktu interešu realizācijai. Šī interese ir diezgan skaidra: padarīt nekaitīgu tradicionālās elites simbolisko kapitālu un bez liekas kautrēšanās runāt ar publiku tai saprotamā valodā, īpaši nebaidoties par to, ko par sacīto padomās prestižu universitāšu kafetērijās. Protams, ka tradicionālā elite šo savu kapitālu enerģiski sargā un cenšas pierādīt savu vajadzību. Spilgta izpausme tam ir visa ņemšanās ap “*fake news*”, kur ar koncentrēšanos uz faktu falsifikāciju publiskajā telpā tiek aizplivurots acīmredzamais – proti, ka arī liberāli demokrātiskajiem *meinstrīma* medijiem nav bijusi sveša galēja politizācija un tendenciozitāte.

Protams, Tramps ir pateicīgs tēls, lai viņam piedēvētu visas pasaules nebūšanas. Vienlaikus, vērojot viņa konfliktu ar *meinstrīma* medijiem un t.s. intelektuālo eliti, ir vērts padomāt, vai tiešām vaina te ir tikai vienā pusē. Pārdomas par šo jautājumu, lai cik tas neizklausītos vecmodīgi, ir iespējams formulēt senajās “inteligences – tautas” kategorijās un vaicāt: vai *meinstrīma* publiskā telpa patiešām spēj integrēt sabiedrības viedokļus un intereses? Vai arī mēs šeit vērojam to procesu, kuru jau 1920. gados aprakstīja Antonio Gramši, norādot, ka viņa laika demokrātiskā inteligence ir kļuvusi tik kosmopolītiska, ka vairs nespēj formulēt nacionālo dienaskārtību? Tā vietā šo dienaskārtību, kā zināms, sāka formulēt agresīvas, ekstrēmistiskas un aizvainotas aprindas, un rezultāti bija labi zināmi.

Skaidrs, ka demokrātiski domājošam cilvēkam ir maz prieka vērot pašlaik Rietumu politikā notiekošo. Tomēr pārlietu liela koncentrēšanās uz politikas stilu liedz saskatīt virkni saturisku problēmu, kuras padara iespējamus Trampu, Lepēnu, Vildersu, AfD un citus populistus. Tas, ka līdz šim par margināliem uzskatīti ļaudis pakāpeniski nonāk vadošās pozīcijās, ir plašāku ilgtermiņa sociālu procesu rezultāts, un tikai šie procesi arī ir analīzes vērti.

Pārvaldības pagātne un nākotne

Iveta Reinholde,

Latvijas Politologu biedrības priekšsēdētāja

Raksta mērķis ir uzsvērt pārvaldības praktisko aspektu, kas būtu svarīgs ikvienā publiskās pārvaldes iestādē, lūkojoties uz pārvaldības attīstību ES tuvākajos gados. Tādēļ raksts koncentrēties uz divām dimensijām – pārvaldības pārnacionālo dimensiju, kā to redz un saprot ES un kas ir ietverta “Baltajā grāmatā par Eiropas nākotni”, un iestāžu dimensiju dalībvalstīs, jo tieši organizācijas ievieš Baltās grāmatas idejas un redzējumus dalībvalstīs. Rakstā secināts, ka sarežģītās un kompleksās problēmas nevar atrisināt viena iestāde, un ir nepieciešams starpinstitucionāls vai tikla risinājums.

Atslēgvārdi: ES nākotne, laba pārvaldība, lietpratīga pārvaldība, publiskā pārvalde.

The aim of the article is to analyse and emphasize some practical elements of governance which may be helpful for organisations in the coming years through the perspective of EU development. Thus, the article focuses on two dimension of governance – supranational and organisational. The supranational dimension is explored from the perspective of future scenarios as expressed by the EU in its “White paper on the Future of Europe”. While, the organisational dimension is discovered from the perspective of having to cope with wicked problems and networks within the organisation in EU member states.

Keywords: future of EU, good governance, network governance, public administration.

Ievads

Runājot par pārvaldību, parasti tiek minēti divi mīti. Pirmais – ikreiz, kad iestāde vai amatpersona ir rikojusies neatbilstoši likuma normām vai sabiedrības gaidām, tiek piesaukts labas pārvaldības trūkums. Otrs mīts ir priekšstats, ka laba pārvaldība ir kaut kas zināmā mērā ēterisks un netverams, ka tā rodas citā pārvaldes līmenī un gana tālu no iedzīvotāja. Turklāt pārvaldību visbiežāk attiecina gan uz labu iestāžu vadību, gan ētisku amatpersonu uzvedību un pārskatāmu politikas procesu. Līdz ar to katram indivīdam ir iespēja pārvaldību uzlūkot no sava skatu punkta, bet katram no pārvaldes līmeņiem pārvaldības jēdzienā ielikt savu redzējumu.

Raksta mērķis ir uzsvērt pārvaldības praktisko aspektu, kas būtu svarīgs ikvienā publiskās pārvaldes iestādē, lūkojoties uz pārvaldības attīstību ES tuvākajos gados. Tādēļ autore koncentrēsies uz divām dimensijām – pārvaldības pārnacionālo dimensiju, kā to redz un saprot ES un kas ir ietverta “Baltajā grāmatā par Eiropas nākotni”¹, un iestāžu dimensiju dalībvalstīs, jo tieši organizācijas ievieš dokumentā paustās idejas un redzējumus dalībvalstīs. Šāda pieeja ļaus gan sniegt praktiskus ieteikumus, organizācijām sastopoties ar sarežģītām problēmām, gan arī novērtēt ES nākotnes piecos scenārijos ietvertās idejas, kas atspoguļotas “Baltajā grāmatā par Eiropas nākotni”². Līdz ar Eiropas Komisijas piedāvāto nākotnes redzējumu ir aizsākusies diskusija gan par ES spēju un gatavību reaģēt uz izaicinājumiem, gan par ES tālākajiem attīstības virzieniem. Taču jebkura diskusija, redzējums un attīstības plāns ietver arī pārvaldības elementu, jo tieši ar pārvaldības palīdzību attīstības scenāriji tiek ieviesti. Tāpēc atskats uz pārvaldības attīstību ES un praktiski padomi, kā pārvaldību ieviest organizācijās, ir Eiropas nākotnes diskusijas sastāvdaļa, kas ļaus reālistiski novērtēt nākotnes izaicinājumus un tiem piemēroties.

Pārvaldības pagātne

Sākotnēji ES bija pārvaldības izplatīšanas flagmanis un “Baltajā grāmatā Eiropas pārvaldībai” uzsvēra piecas labas pārvaldības pazīmes – atvērtību,

¹ Eiropas Komisija (2017). Baltā grāmata par Eiropas nākotni. Izgūts (20.03.2017.) no: https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe-reflections-and-scenarios-eu27-2025_lv

² Turpat.

līdzdalību, atbildīgumu, lietderīgumu un saskaņotību.³ Tiesa, laiks, kad radās “Baltā grāmata Eiropas pārvaldībai” (t.i., 2001. gads), bija izaicinājumu pilns, jo izaugsme, jaunas darba vietas un demokrātijas deficīta pārvarēšana bija aktuāli jautājumi politiskajā dienaskārtībā. Tādēļ “Baltā grāmata Eiropas pārvaldībai” lika uzsvāru uz sabiedrības iesaisti un līdzdalību rīcībpolitiku izstrādes procesā, pieņemot, ka daudzu interešu uzklaušīšana padarīs rīcībpolitikas labākas, racionālākas un arī saprotamākas iedzīvotājiem. Tajā pašā laikā iestāžu pārnozaru sadarbība tika uzskatīta par veiksmes atslēgu “Jauno” problēmu (angļu val. – *wicked*⁴) risināšanai. Īsumā pārskatot “Balto grāmata Eiropas pārvaldībai” ar laika perspektīvu, ir skaidrs, ka jau 2001. gadā ES apzinājās, ka atvērtas iestādes veicinās sabiedrības līdzdalību, bet līdzdalībai būtu jārada priekšnosacījumi iestāžu atbildīgai un lietderīgai rīcībai, kur pašām iestādēm būtu jāveido pārnozaru sadarbības tīkli.

Vienlaikus ar ES gadsimtu mijā arī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (turpmāk – *OECD*) norādīja uz labu pārvaldību kā mehānismu, kurā valsts reaģē uz sabiedrības vajadzībām un savas rīcībpolitikas ievieš lietderīgi.⁵ Arī Pasaules bankas piedāvātais skatījums uz pārvaldību balstījās uz pieņēmumu, ka laba pārvaldība ir saistāma ar valsts spējām izstrādāt ilgtermiņa nākotnes vīziju sabiedrisko diskusiju ceļā.⁶

Kopumā gadsimtu mijā pārvaldības skatījums bija zināmā mērā balstīts uz vienu dimensiju – tādas rīcībpolitikas veidošanu, kurās līdzdarbojas sabiedrība un kur centrālais izstrādes spēks ir publiskās pārvaldes iestādes. Tomēr laika gaitā šāds viendimensionāls skaidrojums kļuva pārāk vienkāršots, tāpēc pētnieki ir piedāvājuši uz pārvaldību lūkoties vairākās dimensijās. Tā, piemēram, britu pētnieks Osborns uzskata, ka mūsdienu publiskajā sfērā līdzās

³ Commission of the European Communities (2001). *European Governance: A White Paper*. Brussels, 25.07.2001 COM(2001) 428, Retrieved (17.03.2017.) from: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-01-10_en.htm

⁴ Šeit un turpmāk angļu termins “*wicked problems*” tiks tulkots kā “*jaunās problēmas*”, lai uzvērtu šajā jēdzienā ietvertu problēmu dabas kompleksumu, nenoteiktību, neprognozējamību to dinamikā, un nepieciešamību pēc daudzu institūciju iesaistes. Tieši dažādu spēlētāju iesaiste un to atšķirīgas intereses bieži vien šādu problēmu risināšanu apgrūtina un palēnina.

⁵ OECD (1999). Symposium “Government of the Future: Getting from Here to There”. 14-15 September, 1999. *Government of the Future*. Retrieved (17.03.2017.) from: <http://www.oecd.org/gov/budgeting/symposiumgovernmentofthefuturegettingfromheretothere.htm>

⁶ World Bank (1997). *The State in a Changing World. World Development Report 1997*. Oxford University Press.

pastāv pieci pārvaldības tipi, kas savstarpēji saista gan organizācijas, gan rīcībpolitikas. Šie pieci tipi ir sociālpolitiskā pārvaldība, rīcībpolitiku pārvaldība, administratīvā pārvaldība, līgumu pārvaldība un tīklu pārvaldība.⁷ Saskaņā ar Osborna piedāvāto klasifikāciju sociālpolitiskās pārvaldības centrā ir iestāžu attiecības ar sabiedrību, bet rīcībpolitiku pārvaldība koncentrējas uz dažādu sabiedrības locekļu veidoto sadarbības tīklu līdzdalību rīcībpolitiku veidošanā. Administratīvā pārvaldība, Osborna skatījumā, ir saistīta ar lietderīgu rīcībpolitiku ieviešanu, reaģējot uz kompleksajām un sarežģītajām problēmām, savukārt līgumu pārvaldības uzmanības lokā ir ārpalpojumi un līgumattiecības publisko pakalpojumu sniegšanai. Visbeidzot, tīklu pārvaldība ir saistīta ar indivīdu un organizāciju tīkliem, kas veidojas sadarbībā ar publisko pārvaldi vai bez tās publisko pakalpojumu sniegšanai. Jebkurā gadījumā, svarīgākais ir tas, ka “ļauņa” problēmu nevar atrisināt viena iestāde, ir nepieciešams starpinstitucionāls vai tīkla risinājums, kur tiek izmantota visu tīkla dalībnieku pieredze un zināšanas.

Tajā pašā laikā publiskās pārvaldes modernizācija ir spērusi soli uz priekšu, un tiek runāts par viedo vai lietpratīgo (angļu val. – *smart*) pārvaldību. Arī lietpratīgai pārvaldībai ir savas pazīmes, kuras ir gana viegli identificējas. Visbiežāk lietpratīga pārvaldība nozīmē vienlīdz lielu uzsvāru gan uz pārvaldības procesu, gan uz rezultātu.⁸ Tas nozīmē gan to, ka ir svarīgs atklāts un pārskatāms rīcībpolitiku process, gan arī rūpīgi jādiskutē rezultāts ar sabiedrības pārstāvjiem, jo var gadīties, ka sasniegtais rezultāts nav tāds, kāds sākotnēji iecerēts un plānots. Turklāt lietpratīgās pārvaldības uzmanības centrā ir tieši “ļauņas” problēmas, kuru risināšanai ir jāmeklē jaunas sadarbības formas un jāveido sadarbības tīkli. Visbiežāk lietpratīgā pārvaldība tiek saistīta ar informācijas tehnoloģiju attīstību un publiskās pārvaldes modernizāciju. ES stratēģijā “Eiropa 2020”⁹ lietpratīga pārvaldība tika

⁷ Osborne, S.P. (2010). *The New Public Governance: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance*. Routledge, pp. 8-9.

⁸ WHO (2011). *Governance for health in 21st century: a study conducted for the WHO Regional Office for Europe*. Retrieved (16.03.2017.) from: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/148951/RC61_InfDoc6.pdf;

European Commission. *Smart regulation*. Retrieved (10.03.2017.) from: <http://ec.europa.eu/smart-regulation>

⁹ European Commission (2010). *Communication from the Commission. Europe 2020: a Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*. Retrieved (09.03.2017.) from: <http://www.elgpn.eu/elgpn/db/files/server/files/39>

izprasta kā vieda izaugsme, kas izriet no publiskās pārvaldes modernizācijas, kura savukārt ir balstīta uz jauniem institucionāliem modeļiem, informācijas tehnoloģiju lietojumu, inovācijām un e-koordināciju.

Tomēr, sekojot līdzi gan Pasaules Bankas, gan OECD un ES definējumiem par labu pārvaldību, var redzēt kopīgu iezīmi, ka lēciens no “labas” pārvaldības uz lietpratīgu pārvaldību ir jau noticis fakts. Šo organizāciju izpratnē par lietpratīgu pārvaldību var redzēt, ka lietpratīga pārvaldība mudina sistēmu un tās subjektus izmantot iekšējos un ārējos resursus sarežģītos apstākļos, lai pieņemtu racionālus un izsvērtus lēmumus, kas sniegs pievienoto vērtību, kas savukārt nozīmē starpinstitucionālo (vai tiklu) pārvaldības ieviešanu.¹⁰ Tādēļ nav brīnums, ka pēdējo gadu laikā termins ‘lietpratīga pārvaldība’ tiek lietots kā sinonīms terminam ‘sadarbības pārvaldība’ (angļu val. – *collaborative governance*) vai ‘tiklu pārvaldība’ (angļu val. – *network governance*).

Šāda dinamiska lēciena pamatā ir vairāki faktori, kas ir ietekmējuši ne tikai teorētiskos skatījumus par pārvaldību, bet arī likuši savādāk raudzīties uz ES attīstības perspektīvām. Šie faktori ir (a) dinamiska un mainīga ārējā vide; (b) ļaunas (angļu val. – *wicked*) problēmas; (c) sabiedrības spiediens rast proaktīvu, uz nākotni vērstu un krīzi novērsošu risinājumu; (d) publiskās pārvaldes apzināšanās, ka tā viena nespēs atrast “ļaunās” problēmas, tādēļ ir jāveido sadarbības tīkli; un (e) racionāla, pragmatiska un izsvērta lēmuma pieņemšanai ir nepieciešama tīkla dalībnieku kopējā pieredze, informācija un zināšanas.

Tieši “ļaunās” problēmas ar savu daudzšķautņaino raksturu ir mainījušas gan starptautisko organizāciju skatījumu uz pārvaldību, gan arī ietekmējušas iestāžu darbu. “Ļaunajām” problēmām ir savas specifiskās pazīmes, kas tās nodala no parastām problēmām. “Ļaunajām” problēmām piemīt stratēģiskā nenoteiktība¹¹, jo dažādām institūcijām un spēlētājiem var būt atšķirīgi viedokļi par problēmas risināšanas nepieciešamību, instrumentiem

¹⁰ Scholl, H. J., Scholl, M. C. (2014). Smart Governance: A Roadmap for Research and Practice. In iConference 2014 Proceedings, p. 163–176.

¹¹ Emerson, K., Nabatchi, T. & Balogh, S. (2012). An Integrative Framework for Collaborative Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22, 1, pp. 1-29.

van Bueren, E. M., E.H. Klijn, J.F.M. Koppenjan (2003). Dealing with Wicked Problems in Networks: Analyzing an Environmental Debate from a Network Perspective. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 13, 2, pp. 193-212.

un pieejām. Tāpat tām piemīt institucionālā nenoteiktība¹² – institucionālā atbildību fragmentācija, kompetenču robežu novilkšana veicina nevis problēmas risināšanu, bet pārliekšānu uz citas institūcijas pleciem. Visbeidzot, “ļāunajām” problēmām piemīt arī kognitīvā nenoteiktība, jo indivīdiem ir atšķirīgas izpratnes par cēloņiem un iespējamajām sekām.¹³

“Ļāuno” problēmu eksistēšana izskaidro, kāpēc lietpratīga pārvaldība uzsver uz nākotni vērstu redzējumu, pierādījumu un datu izmantošanu lēmumu pieņemšanai.¹⁴ Tādēļ arī iestāžu pūļu apvienošāna un sadarbība nav laipnība, bet gan nepieciešāmība, kurā jābalstās uz iepriekšējo rīcībpolitiku novērtējumu, seku prognozēšanu un gatavību mainīt rīcībpolitikas virzienu.

Pārvaldības nākotne ES

Daudzi izaicinājumi, ar kuriem šobrīd sastopas ES, prasa gan koordinētu rīcību, gan arī investīcijas, lai risinātu “ļāunās” problēmas, kurās ir gan stratēģiskā, gan arī kognitīvā nenoteiktība. Šādos apstākļos ir jārunā par pārvaldību kā ES līmeņa parādību, lai ES kā vienots organisms prastu reaģēt uz problēmām.

Dažādu pārvaldības modeļu sajaukumu var redzēt arī “Baltajā grāmatā par Eiropas nākotni”, kurā ir ieskicēti pieci Eiropas attīstības scenāriji.¹⁵ Analizējot iespējamos ES attīstības scenārijus, tos ir jāskata no vairākām perspektīvām pārvaldības kontekstā, tā saprotot šo scenāriju kopējās tendences un iespējamās sekas.

¹² Emerson, K., Nabatchi, T. & Balogh, S. (2012). An Integrative Framework for Collaborative Governance. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22, 1, pp. 1-29.

van Bueren, E. M., E.H. Klijn, J.F.M. Koppenjan (2003). Dealing with Wicked Problems in Networks: Analyzing an Environmental Debate from a Network Perspective. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 13, 2, pp. 193-212.

¹³ Turpat.

¹⁴ Reinholde, I. Pārvaldība: laba vai vieda? *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*. 2013/4., 22.-27. lpp.

¹⁵ European Commission (2017). White Paper on Future of Europe. Reflections and scenarios for the EU27 by 2025. Retrieved (10.03.2017.) from: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/white_paper_on_the_future_of_europe_en.pdf

1. tabula. Piecu ES nākotnes scenāriju apkopojums

	Administratīvā sloga samazināšana	Decentralizācija	Lēmumu pieņemšanas process	Fokusēšanās, specializācija atsevišķās rīcībpolitiku jomās
scenārijs Turpinām iesākto		X	sarežģīts	
scenārijs Tikai un vienīgi vienotais tirgus	X		vienkāršots	X
scenārijs Tie, kas vēlas vairāk, dara vairāk	X		kļūst vēl sarežģītāks	X
scenārijs Darām mazāk, bet efektīvāk		X	vienkāršots	X
scenārijs Darām daudz vairāk kopā			vienkāršots	

Divi scenāriji paredz administratīvā sloga samazināšana visā ES telpā. Tas turpina jau gadsimta sākumā aizsākto mazākā regulējuma (angļu val. – *smart regulation*) pieeju. Taču administratīvā sloga samazināšanai var būt divējādas sekas – gan vienkāršots lēmumu pieņemšanas process ES līmenī, ko aizstāj sarežģīts process nacionālā un reģionālā līmenī, vai otrādi. Vēl divos scenārijos ir paredzēts veikt decentralizāciju, nododot rīcībpolitiku ieviešanu uz zemāku pārvaldības līmeni. Šķiet, ka decentralizācija varētu patikt dalībvalstīm, tā ļaujot pašām šķietami ātrāk risināt problēmas, bet vai tas neapgrūtinās koordināciju?

Visbeidzot, “Baltā grāmata par Eiropas nākotni” ir zīmīga ar to, ka tajā ir iekļauta varbūtība par specializāciju rīcībpolitiku jomās, lai cīnītos ar “ļau-najām” problēmām, kas ir loģiska reakcija uz situāciju. Tiesa, šāda specializācija nozīmē, ka veidosies sadarbības tīkls, kurā varētu būt diezgan liels dalībnieku skaits no dažādiem pārvaldes līmeņiem. Tādēļ prasme koordinēt tīklu un daudzās intereses būs veiksmes atslēga.

Taču dažām lietām gribētos pievērst īpašu uzmanību, jo tās var būtiski ietekmēt jebkura scenārija ieviešanu. Pirmkārt, ieviešanas kapacitātes novērtējums ir vistiešākajā veidā atkarīgs no organizāciju pieredzes un vēlmes ieviest dažādos scenārijus. Diemžēl organizācijas visbiežāk ir atkarīgas no

iesāktās rīcības (angļu val. – *path-dependence*), līdz ar to tām būs grūti pārorientēties uz cita veida darbībām, it sevišķi, ja iepriekš tās ir saņēmušas pozitīvu savas darbības novērtējumu.

Otrkārt, tiklu koordinācija ir iekļauta katrā no scenārijiem, lai arī tas skaļi netiek pateikts. Scenārijos minēto rīcībpolitiku attīstība un problēmu risināšana paredz veidot starpinstitucionālus tīklus.

Treškārt, sabiedrības iesaiste un līdzdalība ir labas pārvaldības neatņemama sastāvdaļa. Taču lielais izaicinājums ir – kā nodrošināt jēgpilnu iesaisti? Šajā gadījumā atrisinājums ir jāmeklē to organizāciju līmenī, kuras strādā ar konkrētām klientu grupām.

Ceturtkārt, visi pieci scenāriji paredz “ļauņo” problēmu risināšanu. Turklāt problēmas tiek risinātas mirkli, kad tās rodas, bet nav paredzēts detalizētāks mehānisms problēmu identificēšanai un risināšanai. Taču arī šeit atbilde ir meklējama organizāciju līmenī, jo tieši organizācijas sniegs pakalpojumus, risinās situācijas un uzklausi klientu neapmierinātību un bažas.

Lietpratīga pārvaldība nākotnes Eiropas organizācijās

Organizācijās lietpratīga pārvaldība balstās uz četriem vaļiem – prasmīgu vadīšanu, saimniecisku resursu izmantošanu, koordinētām darbībām un rūpīgu datu analīzi, kuri tiek izmantoti vienlaikus, tā nodrošinot informācijas plūsmu horizontāli un vertikāli organizācijas iekšienē.¹⁶

Prasmīga vadīšana ietver gan vadītāja spējas, prasmes un harizmu, gan arī mērķu, stratēģiju, plānu ieviešanu. Taču šīs šķietami pašsaprotamās lietas tiek skatītas no citas perspektīvas. Pirmkārt, vai iestāde ir savākusi datus un gatavo prognozes par savu pakalpojumu un funkciju attīstību, ņemot vērā dažādus ārējos faktorus (piem., iedzīvotāju skaita samazināšanās vai iedzīvotāju novecošana un tehnoloģiju attīstība). Otrkārt, vai ir apzināti un novērtēti dažādi riski un nebūšanas, kas var ietekmēt iestādes darbu (piem., finanšu vai reputācijas risks, funkcijas novecošanas risks). Treškārt, vai iestādē tiek vākti un sistematizēti dati, kas ir nepieciešami, lai analītiski izvērtētu iestādes funkcijas un to izpildi vairākos griezumos, ne tikai iztērētās naudas griezumā.

¹⁶ Veidoti, balstoties uz organizāciju izcilības modeļiem – *EFQM, CAF, Investors in Excellence*. *CAF* modelis ir pieejams: <http://www.eipa.eu/en/topic/show/&tid=191>, *EFQM* modelis ir pieejams: <http://www.efqm.org/>, *Investors in Excellence* modelis ir pieejams: <http://investorsinexcellence.com/>

Saimnieciska resursu izmantošana ir šķietami pašsaprotama, jo kontrolējošās iestādes regulāri aizrāda iestādēm par nepieciešamību pārdomāt izdevumus, kā arī uz to norāda ik mirkli uzliesmojošie publiskie skandāli par līdzekļu izšķērdēšanu. Tomēr lietpratīgas pārvaldības kontekstā ir vērts uzsvērt saimniecisku resursu izmantošanu, vēl jo vairāk tāpēc, ka ir pieejami gan precīzi kritēriji, gan arī metodikas, lai novērtētu lietderīgumu un saimnieciskumu. Šādā kontekstā ir būtiski kopsakarībās analizēt gan personālu un tā zināšanas, gan arī iestādes infrastruktūras un tehnoloģiju izmantošanu un noslodzi. Piemēram, daudzas iestādes ir veidojušas pašas vai ārpalpojuma iegādājušās datubāzes un informācijas sistēmas, kuras vērstas uz iestādes darba uzlabošanu. No labas pārvaldības perspektīvas šāds iestādes solis ir loģisks un saprotams. Savukārt, analizējot daudzās datubāzes no lietpratīgas pārvaldības perspektīvas, ir jāaplūko datubāžu izmantošana, noslodze, savietojamība ar citām informāciju sistēmām un darbinieku prasmēm izgūt no bāzēm datus un attiecīgi tos izmantot turpmākajā darbā. Sociālie tīkli ir kļuvuši par katra cilvēka neatņemamu ikdienas sastāvdaļu. Diemžēl sociālie tīkli arī uzliek iestādēm pienākumu veidot savas sociālo tīklu pārvaldības un administrēšanas stratēģijas un politikas, kurās ir vēlams gan noteikt to, kurš darbinieks un ko ievieto sociālajos tīklos, gan arī definēt galvenos nosacījumus darbinieku uzvedībai privātajos sociālajos kontos, ņemot vērā faktu, ka darbinieka uzvedība var ietekmēt iestādes reputāciju.

Trešais lietpratīgas pārvaldības *valis* ir koordinēta iestādes darbība un rīcība. Visbiežāk koordinēta rīcība tiek saprasta ar procesu pieeju, kura publiskajā pārvaldē ienāca līdz ar dažādiem kvalitātes vadības standartiem. Taču, šķiet, galvenā ideja procesiem dažkārt ir pazudusi iestāžu iekšējās instrukcijās, norādījumos, metodikās un kārtībās, lai gan svarīgākais procesu shēmās un aprakstos būtu standartizēt iestādes darbības un pieejas, lai pakalpojumu saņēmējiem neveidojas greizs priekšstats, ka vienam darbiniekam ir vērts lūgt padomu, bet citam nē. Procesu apraksti, kas izveidoti pārskatāmā veidā un secīgi izskaidro darbības, var būt ne tikai palīgs darbiniekiem, bet var lieliski veikt arī pakalpojumu saņēmējus informējošo funkciju. Taču par procesiem svarīgāki ir tieši pakalpojumi, ko iestādē sniedz, jo, ja pakalpojums un funkcija ir dabiski novecojusi, tad arī labi sakārtotiem procesiem vairs nebūs jēgas. Neapšaubāmi, iestādēm pašām būs grūti atzīt, ka to pakalpojumi vai funkcijas ir novecojušas, jo nostrādās dabiskais izdzīvošanas instinkts, tādēļ uzraugošajām un ārējā audita iestādēm ir jābūt tām, kuras var un nebaidās

sniegt šādu novērtējumu. Tādējādi no lietpratīgas pārvaldības perspektīvas ir jāvērtē iestāžu sniegto pakalpojumu dzīves cikls un atbilstība sabiedrības vajadzībām. Šāda perspektīva iezīmē lielu darba apjomu funkciju un rīcībpolitiku izvērtēšanā. Tikai pēc funkciju un pakalpojumu izvērtēšanas jau var analizēt procesu, kādā funkcijas tiek sniegtas, un vai process ir pēc iespējas racionālāk un loģiskāk organizēts. Visbeidzot, koordinētas darbības ietver arī komunikāciju organizāciju iekšienē un ārpus tās.

Ceturtais lietpratīgas pārvaldības elements ir rūpīga datu analīze, lai pieņemtu izsvērtus, pamatotus un racionālus lēmumus. Datu analīzē ir jānodala darbības rezultāti (angļu val. – *outputs*) un sociālās sekas (angļu val. – *outcomes*). Labas pārvaldības skatījumā būtu pietiekami, ja iestādes mērītu savu darbību dažāda veida rezultatīvajos rādītājos. Savukārt lietpratīgas pārvaldības skatījumā ir aktuāls jautājums, kāda veida izmaiņas ir notikušas iestādēs darbības un rīcībpolitikas ieviešanas rezultātā, kādas tendences var novērot vairāku gadu griezumā un kādus mērķus ir izdevies sasniegt. Attiecīgi datu analīzi ir iespējams organizēt vairākās perspektīvās: (a) dati, kas saistīti ar pakalpojumu un izmaiņu tendencēm vairāku (vismaz 3 gadu) griezumā; un (b) dati, kas saistīti ar ieinteresēto pušu (t.i., pakalpojuma lietotāju, regulējošo institūciju) viedokli un reālo uzvedību.

Dažas mācības šodienai

Kopš gadsimtu mijas ES un tās dalībvalstis ir diskutējušas par pārvaldības efektivitāti dažādos līmeņos. Šīs diskusijas aizsākās, meklējot risinājumus, lai palielinātu ES rīcībspēju, reaģējot uz ārējiem izaicinājumiem, pieaugošo dalībvalstu skaitu un to dažādām pārvaldības praksēm, kā arī lai pārvarētu demokrātijas deficītu jeb plaisu starp politisko eliti un sabiedrību. Savukārt 2017. gadā atsākušās diskusijas ir zīmīgas ar to, ka centrālais jautājums ir ES pastāvēšanas un attīstības perspektīvas nākotnē un spēja operatīvi reaģēt uz tām. Taču lai arī no kāda skatu punkta raudzītos uz attīstības perspektīvām, izšķirošu lomu spēlēs pārvaldība – spēja prasmīgi vadīt pārmaiņu procesus ES līmenī un dalībvalstīs.

Eiropas nākotni noteiks kopējā prasme tikt galā ar “ļauņajām” problēmām gan pārnacionālā, gan arī organizāciju līmenī. Turklāt iestāžu sadarbības prasme, saimnieciska rīcība un jomas datu analīze var kļūt nozīmīgi aspekti, lai jebkura rīcībpolitika tiktu veiksmīgi ieviesta. Līdz ar “Balto

grāmatu par Eiropas nākotni”¹⁷ ir aizsākusies diskusija gan par ES kapacitāti un gatavību reaģēt uz izaicinājumiem, gan par ES nākotni, jo nākotne ir vistiešākajā veidā atkarīga no pieredzes un prasmes tikt galā ar problēmām pašreiz. Taču jebkura diskusija un attīstības plāns ietver arī pārvaldības elementu, jo tieši ar pārvaldības palīdzību attīstības scenāriji tiek ieviesti. Tas nozīmē, ka ES nākotni noteiks scenāriju ieviešanai izvēlētais pārvaldības modelis.

Jau 2001. gadā, publicējot “Balto grāmatu Eiropas pārvaldībai”¹⁸, ES apzinājās, ka atvērtas iestādes veicinās sabiedrības līdzdalību, bet līdzdalībai būtu jārada priekšnosacījumi iestāžu atbildīgai un lietderīgai rīcībai ar pārnozaru sadarbības tīkliem. Šo atziņu iespējams piemērot arī 2017. gadā aizsāktajai diskusijai par Eiropas nākotni – ES tālākā attīstība lielā mērā būs atkarīga no sadarbības pārnozaru un starpvalstu sadarbības tīklu kapacitātes.

¹⁷ Eiropas Komisija (2017). Baltā grāmata par Eiropas nākotni. Izgūts (20.03.2017.) no: https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe-reflections-and-scenarios-eu27-2025_lv

¹⁸ Commission of the European Communities (2001). European Governance: A White Paper. Brussels, 25.07.2001 COM(2001) 428, Retrieved (17.03.2017.) from: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-01-10_en.htm

Nenopietni par nopietno. Kā Krievija joko par Eiropas nākotni?

Sigita Struberga,

Latvijas Universitātes doktorante

ES nākotne ir aktuāls jautājums ne tikai tās dalībvalstīm. Arī mūsu kaimiņi, ieskaitot Krieviju, pievērš šim jautājumam īpaši pastiprinātu uzmanību. Nav noslēpums, ka Krievija šobrīd uzstājas ne tikai kā novērotāja, bet arī aktīvi mēģina ietekmēt Eiropas un Rietumu pasaules nākotni kopumā ar visiem tai pieejamajiem līdzekļiem, tajā skaitā ar dažādām informatīvajām kampaņām. Pastāv virkne dažādu pētījumu, kas atklāj vēstījumus un dažāda veida tehnikas, ar kuru starpniecību tie translēti. Tomēr vienlaikus ir jānorāda, ka Krievijas realizēto informācijas kampaņu kontekstā visbiežāk notiek koncentrēšanās uz dažādu TV ziņu pārraižu analīzi. Tomēr situācijā, kad izklaidējoša satura pārraides un seriāli veido aptuveni pusi no Krievijas TV satura, interesants un nozīmīgs ir jautājums par to, vai un kā tas iekļaujas kopējā valdošo režīmu atbalstošajā diskursā. Tādēļ raksta mērķis ir apskatīt tos veidus, kādos televīzijas izklaidējošie raidījumi ar humora elementiem joko par nākotni, kas sagaida ES, Eiropu un Rietumus kopumā. Tā ietvaros tiek apgalvots, ka humors var tikt un tiek izmantots kā propagandas instruments, kam piemīt liels ietekmes potenciāls. Krievijas televīzijas humora raidījumu piedāvātajā diskursā ir iespējams identificēt noteiktus naratīvus, kas kā maigas komunikācijas formas kalpo par fundamentāliem pamata vēstījumiem. Pamata naratīvi ir šādi: ES ir vāja, tās uzvedību lielā mērā nosaka ASV diktāts; Brexit ir kļuvis par pamata indikatoru ES sabiedrības sašķelšanai; Krievija ir patiesā eiropesko, tradicionālo un kristīgo vērtību nesēja.

Atslēgvārdi: Eiropas Savienība, humors, Krievija, nākotne, televīzijas izklaide.

The future of Europe is a topical issue not only within EU. Our neighbours, including Russia, pay no less attention to it. It is not a secret

that Russia is not only observing, but also trying to influence the future of Europe and the West in general through ways and means it has access to, including those, which are considered information campaigns. There are several researches which have uncovered the main messages and the techniques through which they are transmitted. The focus is mainly on the analysis of the content of news programs. However, in the situation when the entertainment programming and series make up about half of Russian TV content, it is interesting and topical to focus on the exploring how it fits into the common discourse which is supportive of the regime. For this reason, the aim of this article is to analyse the ways and means how entertainment programs with humorous elements joke about the future of Europe, the European Union, and the West in general. The paper argues that humour can and is used as a tool for propaganda and has a large potential to influence wide audiences. Within the framework offered by the general discourse of humorous shows in Russian Television it is possible to identify certain narratives as the core messages transmitted through soft forms of communication with audiences. The main narratives are: the EU is weak; Brexit has become the main indicator of the disruption of European society; and, Russia is the genuine carrier of European, traditional and Christian values.

Keywords: European Union, humour, television entertainment, Russia, the future.

Ievads

Par ES nākotni spriež ne tikai tās dalībvalstis. Pastiprinātu uzmanību šim jautājumam pievērš arī mūsu kaimiņi, tajā skaitā Krievija, kura savā Nacionālās drošības stratēģijā atsaucas uz Rietumiem kā apdraudējumu valsts drošībai, bet ES kā institūtu, kas nav spējis nodrošināt reģionālo drošību¹. Kā norādījis Frenks Džeikobs (*Frank Jacobs*), “Krievijas ārpolitikai ir raksturīgas divas savstarpēji savijušās refleksijas: sliktas lietas notiek, kad Krievijai vairs nav atļauts aizsargāt tās kaimiņus, un vissliktākās lietas notiek, kad kaimiņi raugās pēc protekcijas kaut kur citur”². Šīs refleksijas attiecīgi tad arī nosaka

¹ Стратегия национальной безопасности Российской Федерации. Izgūts (31.12.2015) no: <http://kremlin.ru/acts/bank/40391/page/1>

² Jacobs, F. (2014). What Russia Could Look Like in 2035, if Putin Gets His Wish. Sorry, Europe: It ain't pretty picture, *Foreign Policy*. Izgūts (04.03.2017.) no: <http://foreignpolicy.com/2014/06/04/what-russia-could-look-like-in-2035-if-putin-gets-his-wish/>

mūsu austrumu kaimiņa skatījumam ne tikai uz Eiropas reģionālajām attīstības perspektīvām, bet arī pasaules nākotni kopumā, kas savukārt determinē tā ārpolitisko diskursu un retoriku, kas tiek pielietota.

Krievijas augstāko amatpersonu retorika vai ik dienas parādās ziņu virsrakstos. Ne mazāk aktīvi tiek apspriestas šīs valsts informatīvās kampaņas kā hibridkara sastāvdaļa. To mērķis ir ietekmēt ārvalstu sabiedrības, tādējādi mēģinot modulēt sev vēlamos nākotnes iznākumus. Krievijas ģenerālštāba priekšnieks ģenerālis Valērijs Gerasimovs šajā sakarā ir izteicies, ka “akcents konfrontācijas metožu saturā novirzās uz plašu politisko, ekonomisko, diplomātisko, informācijas un citu nemilitāro pasākumu pusi, kas tiek realizēta, piesaistot iedzīvotāju protesta potenciālu”³, un kas vienlaikus nozīmē arī jaunu izpratni par miera laiku un tā pāreju uz karadarbību, nepiemērojot atklātu kontakta konfrontāciju. Bet kā galvenais tiek izvirzīts uzdevums izstrādāt “scenārijus un ilgtermiņa prognozes par militāri politisko un stratēģisko apstākļu attīstību pasaules nozīmīgākajos reģionos”⁴. Attiecīgi mediji, īpaši televīzija, ir kļuvuši par neatņemamu šīs informācijas karadarbības sastāvdaļu. Bet piedāvātais diskurss, kā atzinis Krievijas sabiedriskās domas izpētes centra vadītājs Ļevs Gudkovs, raksturojams kā tik agresīva un maldinoša propaganda, kas ir daudz ļaunāka nekā tā, kas bija padomju periodā.⁵

Pie līdzīgiem secinājumiem nonācis arī Eiropas Parlaments. 2016. gada 23. novembrī pieņemtajā rezolūcijā tas atzinis, ka Krievijas “vārdu karš” pret ES ir intensificējies tādā apmērā, ka nepieciešams realizēt pretpasākumus naidīgajai propagandai, kuras mērķis izaicināt demokrātiskās vērtības un sašķelt Eiropu.⁶ Līdz ar to nav pārsteidzoši, ka plaši tiek lietots jēdziens ‘propaganda’ lai raksturotu šīs valsts aprakstītās aktivitātes. Vienlaikus gan jānorāda, ka, kā pamatoti atzinis Deivids Velčs (*David Welch*), jēdziens ‘propaganda’ ir kļuvis par daudznozīmīgu vārdu, kas var tiks interpretēts

³ Герасимов, В. (2017). Мир на гранях войны. Мало учитывать сегодняшние вызовы, надо прогнозировать будущее. Военно-промышленный курьер, no. 10, 674. Izgūts (04.03.2017.) no: <http://vpk-news.ru/articles/35591>

⁴ Turpat.

⁵ Gudkov, L., Kendall, B. (2014). Russian propaganda machine ‘worse than Soviet Union’. *BBC News Magazine*. Izgūts (04.03.2017.) no: <http://www.bbc.com/news/magazine-27713847>

⁶ European Parliament. (2016). MEPs sound alarm on anti-EU propaganda from Russia and Islamist terrorist groups. Press Release. Izgūts (04.03.2017.) no: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20161118IPR51718/meps-sound-alarm-on-anti-eu-propaganda-from-russia-and-islamist-terrorist-groups>

dažādos veidos, kas attiecīgi nosaka arī atšķirīgu izpratni par to, kādi ir tās instrumenti un to realizācijas formas.⁷ Tas izraisa plašas diskusijas par tā saturisko izpratni. Tomēr neatkarīgi no dažādiem akcentiem, kas tiek likti, viena no centrālajām lomām šajā mašīnērijā tiek piešķirta medijiem, īpaši televīzijai. Un tas ir lielā mērā saistīts ar to, cik vitālu lomu indivīda socializācijas procesā spēlē minētais medijs.⁸

Mūsdienu Krievijas realizēto informācijas kampaņu kontekstā visbiežāk tiek runāts par noteiktu naratīvu izplatīšanas formām, galvenokārt koncentrējoties uz dažādu TV ziņu pārraižu analīzi. Tomēr situācijā, kad izklaidējoša satura pārraides un seriāli veido aptuveni pusi no Krievijas televīzijas satura⁹, neapšaubāmi interesants ir jautājums par to, vai un kā tas iekļaujas kopējā valdošo režīmu atbalstošajā diskursā. Turklāt tieši izklaide “var saturēt daudz spēcīgāku saturu un iepriekš labi izplānotu mērķu kopumu, lai mainītu cilvēku uzvedību”¹⁰, bet humors kā neatņemama šī izklaidējošā satura sastāvdaļa “var tikt izmantots stratēģiskās komunikācijas nolūkos, pateicoties tā dažādajām izteiksmes formām un spējai sasniegt indivīdus”¹¹. Šī iemesla dēļ raksta mērķis ir sniegt ieskatu, kā Krievijas humora pārraides joko par Eiropas nākotni, un nodemonstrēt, kā šis izklaidējošā rakstura humora pārraižu saturs iekļaujas kopējā TV piedāvātajā diskursā, retranslējot Krievijas politisko režīmu un tā politikas atbalstošus naratīvus.

⁷ Velcs papildus minētajam arī norādījis uz to, ka nav pamatoti atbalstīt plaši izplatītos uzskatus par propagandu kā melu un falsifikācijas kopumu vai kā par pārliecināšanas mākslu, kā pamata mērķis ir panākt ideju un attieksmju maiņu. Daudz relevantāka ir plašākā šī koncepta izpratne, kad tiek pieņemts, ka propaganda darbojas vienlaikus vairākos patiesības līmeņos - sākot no meliem līdz no konteksta izrautai patiesībai. Avots: Welch, D. (Ed.) (2014). *Propaganda. Power and Persuasion: From World War I to Wikileaks*. New York: Palgrave Macmillan

⁸ Ir iespējams runāt par četriem pamata veidiem, kā mediji ietekmē sabiedrības viedokli: nodrošinot to, ka skatītāji var sekot notikumam gaitai; definējot nozīmīgākos notikumus un tēmas; ietekmējot viedokļus par to, kas vainojams, bet kas apbalvojams, kā arī veidojot skatītāju izveles un viedokļus. Turklāt ir pierādīts, ka skatītājs vislabāk uztvers politiska rakstura informāciju, ja tā tiks pasniegta ne tikai verbāli, bet arī vienlaikus ar vizuāliem efektiem, īpaši, ja tie izraisa asas emocijas.

⁹ Федеральное агентство по печати и массовым коммуникациям (2016). Телевидение в России в 2015 году. Состояние, тенденции и перспективы развития. Отраслевой доклад. Федеральное агентство по печати и массовым коммуникациям. стр. 44. Izgūts (04.03.2017.) no: <http://www.fapmc.ru/rospechat/activities/reports/2016/television-in-russia.html>

¹⁰ Austers, I., Šķilters, J., Ozoliņa, Ž. (2017). Humour as a Communication Tool: Designing Framework for Analysis. *Stratcom Laughs. In Search of an Analytical Framework*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, p.7

¹¹ Turpat.

Kādu Eiropu un tās nākotni attēlo Krievijas “jokdari”?

Politiskajam humoram Krievijā vienmēr ir tikusi atvēlēta īpaša vieta un loma. Gadsimtu gaitā tas ir pārdzimis dažādās formās, piemērojoties pastāvošā režīma īpatnībām un prasībām pret humora veidotājiem – sākot no galma ākstu kā galma iekšējā psiholoģiskā saspīlējuma mazinātāju lomām, līdz pat PSRS periodam raksturīgajam savdabīgajam protesta demonstrējumam un mūsdienu Krievijas humora televīzijas pārraižu aktivitātēm, darbojoties kā valsts sistēmas pamatvērtību un uzskatu ruporiem¹². Attiecīgi ir iespējams runāt par vairākām specifiskām īpatnībām, kas saglabājušās šīs tradīcijas ievaros. Kā spilgtākās no tām ir iespējams minēt anekdoti kā īpašu jokošanas formu, kā arī tā saucamo “lasīšanu starp rindām”. Citas specifiskas īpatnības, kas raksturo šodienas strauji pieaugošo humoristisko televīzijas pārraižu komunikācijas formu, ir aktīva zemākā limeņa stereotipu izmantošana, PSRS periodam raksturīgā auditorijas domāšanas veida konservācija un tādu jaunu naratīvu konstruēšana, kas atbilst iecerētā “nācijprojekta” būvniecības vadlīnijām. Šajā kopumā iekļaujas arī tās pozīcijas attiecībā uz Rietumu pasauli kopumā un specifiski ES, kas tiek piedāvātas, iezīmējot Eiropas tēlu un attiecīgi modelējot tās nākotni. Un šajā sakarā ir iespējams izvirzīt vairākus kritiski nozīmīgus punktus. To pamatā ir pretnostatījums starp Krieviju kā “patiesās Eiropas civilizācijas” un konservatīvo vērtību nesēju un Eiropu, kas drīzāk raksturojama kā morāli pagrimusi un dezorientēta, iekšējo problēmu un pretrunu plosīta valstu grupa, kā nākotnes izredzes ir apšaubāmas. Tātad attiecīgi sekojošā tekstā tiek piedāvāts apskatīt dažus pamata naratīvus, ap kuriem būvēts kopējais diskurss.

Krievija ir superlielvara, kam ir tiesības diktēt noteikumus pasaulē, tajā skaitā arī lemt par Eiropas likteni

Sabiedrības atbalstīts Krievijas kā lielvaras revanšistes diskurss publikajā telpā ir populārs. Līdz ar to televīzijas saturā, tajā skaitā arī izklaidējošajā, aktīvi tiek norādīts uz šo valsti kā uz lielvaru/supervaru (angļu val. – *superpower*), kas šobrīd starptautiskajā sistēmā mēģina atgūt statusu, kas tai “pienākas”. Vienlaikus jānorāda, ka te jēdziens ‘superlielvara’ ir skatāms drīzāk

¹² Tagangajeva, M., Gellen, S. (2013). Political Humor on Russian Television. *Russian Analytical Digest*, no.126, p.11. Izgūts (04.03.2017.) no: <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-126-11-16.pdf>

kā metafora. Tā politiskajā diskursā ļauj identificēt slēptās sabiedrības kultūras un ideoloģijas izpratnes un orientācijas, to kulturāli vēsturisko pieredzi.¹³ Un tās viens no nozīmīgiem aspektiem veiksmīgi tiek demonstrēts tajā izpratnē, kas tiek ielikta jēdzienā ‘vienlīdzība’. Tā lielā mērā saistāma ar sentimentu pēc bipolārā pasaules redzējuma, kad tiek izcelti divi varas centri, kam tiek pakārtota pārējā starptautiskā sistēma atbilstoši noteiktai hierarhijai. Attiecīgi arī joku saturs par starptautisko sistēmu lielā mērā iekļauj šo izpratni.

Piemēram, humora pārraidē *Prozhektorperishilton* 2017. gada 4. martā, jokojot par Krievijas ārpolitiskā dienesta mijiedarbību ar ārvalstīm, galvenokārt ASV, raidījuma vadītāji vienlaikus izvirzīja divus šajā kontekstā interesantus apgalvojumus. Pirmais – ASV un Krievija ir divas supervaras (krievu val. – две сверхдержавы). Otrais – Krievijas Federācijas Ārlietu ministrija spēj paredzēt visus notikumus, kas notiek pasaulē. Caur KF ārlietu ministra S. Lavrova brillēm viss labi redzams un paredzams.¹⁴

Šis faktiski arī cieši saistīts ar to, kā tiek jokots par Krievijas ietekmi uz politiskajiem notikumiem pasaulē. Īpaši te var izcelt jautājumu par to, kā Krievijas iejaukšanos ASV vēlēšanu gaitā krievu televīzijas programmas faktiski ir novedušas līdz absurdam, taču vienlaikus uzsvērušas nozīmīgākos vēstījumus savai auditorijai. Viens no tiem – ja Krievijas prezidents Vladimirs Putins/Krievija vēlēšies, tā varēs ietekmēt jebkuru vēlēšanu gaitu jebkurā pasaules vietā.¹⁵ Tāpat arī tiek norādīts uz iespējamām sankcijām, kas draud gadījumā, ja Krievijas politisko līderu, īpaši prezidenta Vladimira Putina, vēlmes netiks uzklašātas.¹⁶

Cits joku virziens, kas aizskar šo tēmu, ir saistīts ar Krievijas teritoriālajām pretenzijām attiecībā uz kaimiņvalstīm. Īpaši plaši izskan dažāda satura joki un izteicieni, kuri norāda “Krima ir mūsu”. Līdzās tiem parādās arī citi, kas tiek saistīti ar nācijas varenību un pārākumu, galvenokārt balstot tos uz asociācijām par tā saukto “uzvaru Lielajā Tēvijas karā” un uz citām ar PSRS periodu saistītām, sentimentu izraisošām lietām.

¹³ Mammadov, A. (2010). Metaphors in the American and Russian political discourse. *Rask Journal*, no. 31.

¹⁴ Pārraide *Prozhektorperishilton*. Pirmais Kanāls. Izgūts (04.03.2017.) no: <http://www.1tv.ru/shows/prozhektorperishilton/vypuski/prozhektorperishilton-vypusk-ot-04-03-2017>

¹⁵ Pārraide *Международная Пилорама*. TV kanāls NTV. Izgūts (30.12. 2016.) no: https://www.youtube.com/watch?v=1g_inH9Sm40

¹⁶ Pārraide *Международная Пилорама*. TV kanāls NTV. Izgūts (28.01. 2016.) no: <https://www.youtube.com/watch?v=TxXVCrnsYlM>

ES dalībvalstis skatāmas kā ASV marionetes, pati savienība ir vāja un sadrumstalota, bet Brexit ir tās sabrukuma priekšvēstnesis

Tā politiska rakstura joku grupa, kas tiek veltīta pašreizējai politikajai situācijai ES, kā arī iespējamām tālākās attīstības scenārijiem, pamatā ir veidota, balstoties uz migrācijas krīzes radītajiem izaicinājumiem Eiropas valstīm un Brexit kā nozīmīgu indikatoru Eiropas turpmākās centrālās tendencēm. Turklāt tiek pieņemts, ka tas novedīs pie pilnīga ES sabrukuma. Šo kopējo diskursu labi raksturo 2016. gada 30. decembra pārraides “Международная пилорама” raidījuma vadītāja retoriskā runa, kas sākās ar jautājumu “vai jūs spējat iedomāties ES bez Lielbritānijas?”¹⁷ Un tam sekoja šāds turpinājums: “Nabaga, nabaga Eiropas Savienība, mēs pēc tevis skumsim. Tā bija lieliska savienība. Tai bija 24 oficiālās valodas. Bet komandas tik un tā tika dotas amerikāņu valodā. Viņa tik daudz nepaspēja... Nepaspēja atvainoties Ukrainai par to, ka nepaņēma pie sevis. Nepaspēja atvainoties Bulgārijai par to, ka paņēma...”¹⁸ Kā līdzīgu piemēru var minēt komandas “KBH - Союз” uzstāšanos 2014. gada decembrī pārraidē “Jautro un atjautīgo klubs”, kuras ietvaros izskanēja šāds apgalvojums: “atkal ASV uzvedas izaicinoši, pēc paraduma piesedzoties ar Eiropu... gribu justies galvenā... un pagriezās ASV pret Krieviju ar muguru”¹⁹.

Aprakstītais piemērs ietver vairākus iepriekš uzskaitītos pamata vēstījumus, tomēr vienlaikus tas demonstrē arī kādu dziļāku tēmu – norādi uz ASV ietekmi uz ES politisko diskursu. Tas, savukārt, ir cieši saistīts ar iepriekš aprakstīto joku grupu, kura ir vērsta uz bipolārās pasaules izpratnes ietvaros iekļauto pretnostatījumu un antagonistisko attieksmi pret ASV kā Rietumu pasaules līderi.

Jāpiebilst, ka Eiropas līderības, tajā skaitā un jo īpaši politikās²⁰, diskreditācija ir neatņemama šī kopējā naratīva sastāvdaļa.²¹ Tā ietvaros tiek ne

¹⁷ Pārraide Международная Пилорама. TV kanāls NTV. Izgūts (30.12. 2016.) no: https://www.youtube.com/watch?v=1g_inH9Sm40

¹⁸ Turpat.

¹⁹ Pārraide *Jautro un atjautīgo klubs*. Pirmais Kanāls. Izgūts (03.03.2014.) no: <https://www.youtube.com/watch?v=CqqWmMTungc>

²⁰ Papildus šim ir iespējams runāt arī par, piemēram, garīgajiem līderiem u.tml.

²¹ Struberga (2017). Case Study: Late- night Shows on Perviy Kanal and Discreditation of Western Political Leaders. Humour as a Communication Tool: Designing Framework for Analysis. Stratcom Laughs. In Search of an Analytical Framework. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, pp. 95

tikai būtiski apstrīdētas politisko līderu profesionālās kvalitātes, bet izmanto-
tas arī citas izsmiešanas formas atbilstoši iedibinātajam diskursam. Attiecīgi
tiek panākti tādi apstākļi, kas ļauj apšaubīt ES kā spēcīga politiskā aktiera un
tās dalībvalstu kā demokrātisku, spēcīgu un stabilu politisko vienību eksis-
tenci un tālākās attīstības iespējas.

Uz ES multikulturālismu un toleranci balstītās vērtības ir nepieņemamas, pat bīstamas

Viena no Krievijas humora šovu visbiežāk apskatītajām tēmām ir dažāda
veida “deviācijas” no tradicionālām sabiedrības vērtībām, tādām kā, piemēram,
netradicionāla seksuālā orientācija un sievietes sociālo lomu paplašināšanās.
Īpaši asi šajā kontekstā tiek jokots par vīriešiem ar homoseksuālu orientāciju.
Faktiski visi apskatītie Krievijas mediju šovi lielākā vai mazākā mērā ir skāruši
šo jautājumu, uzsverot, ka tolerance pret šo minoritāti ir pret dabiska un nepie-
ņemama, pat zināmā mērā “mežonīga”.

Kā spilgtu piemēru šādam izteikti homofobiskam diskursam un neie-
cietībai apvienojumā ar naidīgu noskaņojumu pret Eiropu un Rietumiem
kopumā ir iespējams minēt Mihaila Zadornova izteikumus par to, ka patie-
sībā amerikāņi ir no Eiropas izbraukuši homoseksuālisti un prostitūtas.²²

No minētā izriet arī redzējums par tādu iespējamo Eiropas nākotni, kurā
sabiedrībā būs zuduši “normālie” (heteroseksuālie) pāru un ģimenes modeļi,
tiks izpludināta tradicionālā izpratne par uzvedības normām un vērtībām,
piemēram, tā, ka vīrieša pienākums ir aizstāvēt sievieti un bērnus ar visiem
tam pieejamajiem līdzekļiem.

Sankcijas ir bezjēdzīgas, tās drīzumā tiks atceltas

Par sankcijām humora programmās piedāvātais skatījums ir viennozī-
mīgs – tās agri vai vēlu tiks atceltas. Tiek jokots arī par to, ka šīs sankcijas
tikai spēcīnās Krievijas ekonomiku, tādējādi atbalstot režīma reaģējošo dis-
kursu. Tas tiek saistīts ne tikai ar iekšējā pārtikas produktu tirgus attīstību,
bet arī citiem ekonomiskajiem, īpaši, enerģētikas resursiem, kas var tikt
izmantoti kā pretsankciju instrumenti.

²² Михаил Задорнов: “Ивановские невесты постарели”. Interneta portāls <http://www.37.ru>.
Izgūts (01.12.2015.) no: <http://www.37.ru/news/glavnye-novosti/mikhail-zadornov-ivanovskie-nevesty-postareli/>

Tomēr daudz nozīmīgāks ir fakts, ka vienlaikus tiek uzsvērts: rūgtums par šo faktu saglabāsies (krievu val. – а осадочек то останется). Tas zināmā mērā norāda uz iespējamu atbildes reakciju, kas varētu sekot no Krievijas puses. Piemēram, 2014. gada pārraidē “Jautro un atjautīgo klubs” vienā no skečiem, ko demonstrēja komanda “Sojuz”, tika jautri norādīts, ka Rietumvalstu centieni ieviest sankcijas pret Krieviju beigsies ziemā, kad iestāsies aukstums, jo “Krievijai pieder “zilais” gāzes vads”.²³ Turklāt jebkura naidīga reakcija no šīs valsts tiktu pieņemta kā normāla, legītīma un attaisnojama rīcība. Bet šo savstarpējo sankciju patiesais iemesls ir nevis agresija Ukrainā, bet gan Rietumvalstu spiediens uz Krievijas mēģinājumiem stiprināt tās ekonomisko un politisko potenciālu.

Ukrainas un citu bijušo PSRS sastāvā ietilpstošo valstu vieta un loma Eiropas struktūrā ir margināla un apšaubāmac

Jebkuri bijušo PSRS valstu centieni tuvināties Eiropai netiek uztverti nopietni un kalpo par avotu jokiem, kas bieži ir saistīti ar šo valstu vājumu, marginalizāciju un attiecīgi nereti arī pakļaušanos “ASV” diktātam pār starptautiskajiem spēles noteikumiem. Dažkārt papildus parādās noteikti naratīvi attiecībā uz to, ka jebkurā gadījumā šo valstu grupas cerības uz ES plašu atbalstu agri vai vēl tiks pieviltas.

Vienlaikus ir jāpiebilst, ka parādās arī joki, kas norāda uz “jaunajām” ES dalībvalstīm un Austrumu partnerības valstīm kā ekonomiski, politiski un sociāli smagu nastu, ko uzņēmušās ES lielvaras, īpaši Vācija. Tas tiek saistīts arī ar ASV, piemēram, raidījumā *Zadornovosti* Mihails Zadornovs savā monologā, apskatot Ukrainas nākotni, izmejoši norādīja, ka 2018. gadā ASV vēl lūgsies Krieviju, lai tā uzņem “bezkaunīgo Ukrainu atpakaļ Padomju Savienībā”²⁴.

Apskatītie un citi naratīvi, kas tiek piedāvāti Krievijas televīzijas auditorijai, skaidri demonstrē pamatvēsti, kas tiek nodota ar humora pārraižu zināmā mērā kā hibrīdas politiskās komunikācijas formu. Un tā ir saistīta ar varas pozīciju demonstrējumu un vienlaikus pretējās puses, kas šajā gadījumā ir ES, rīcībspējas apšaubīšanu, tādējādi zināmā mērā norādot ne

²³ Pārraide *Jautro un atjautīgo klubs*. Pirmais Kanāls. Izgūts (29.10.2014.) no: <https://www.youtube.com/watch?v=CqQWmMTungc> <https://www.youtube.com/watch?v=6PL0lBORbmM>

²⁴ Pārraide *Zadornovosti*. TV kanāls Ren TV. Izgūts (15.04.2015.) no: <https://www.youtube.com/watch?v=H8Tfr0SZRIQ>

tikai uz vājajām vietām, bet arī būtiski apstrīdot tās tālāko pastāvēšanu. Bet komunikācijas formas, kas tiek izmantotas, ir cieši saistītas ar vienkāršotu, īsu un racionālu argumentāciju un analīzi izslēdzošu vēstījumu nodošanu, kurā nozīmīgu lomu spēlē pamata vienkāršotie stereotipizēšanas mehānismi. Šajā kontekstā tas cieši saskan ar Deivida Velča (*David Welch*) izvirzīto ideju par to, cik liela nozīme ir stereotīpiem, kad ir nepieciešams attaisnot savu rīcību kā taisnīgu un identificēt ienaidnieku, lai tādējādi piedāvātu mērķa auditorijai “jau gatavu” grēkāzi.²⁵

Humora funkcijas

Kā redzams no iepriekš aprakstītā, joki, ko piedāvā Krievijas televīzija, runājot par Eiropu un tās nākotni, kā arī Rietumiem kopumā, satur vairākus būtiskus vēstījumus un tādējādi pilda virkni funkciju. Kā nozīmīgākās no tām var minēt mērķauditorijas politisko socializāciju un izglītošanu. To ietvaros skatītājam tiek piedāvāts identificēties ar noteiktu grupu, kam raksturīgas tradicionālas vērtīborientācijas un kas uzskatāma par morāli un fiziski spēcīgāku nekā pārējās. Vienlaikus tas ļauj ieraudzīt nozīmīgo svešo, bieži vien pat ļauno Eiropu ar tās multikulturālismu un toleranci kā pretstatu Krievijas proponētajam morālo un ētisko standartu kopumam. Tādējādi, no vienas puses, tiek panākta pozitīvas pašidentifikācijas nodrošināšana un noteiktas skaidras robežas pieļaujamām uzvedības normām un uzskatu kopumam par politisko dzīves sfēru, tajā skaitā attieksmi pret ārpolitiku un noteiktām valstīm un valstu grupām, tostarp ES un Eiropas reģionu kopumā. Tādējādi var runāt par vēl vienu nozīmīgu politiskā humora funkciju, ko realizē Krievijas mediji, un tā ir atbalsts savas valdības noteiktajai politikajai, tajā skaitā arī ārpolitiskajai, dienaskārtībai un realizētajām aktivitātēm.

Faktiski var teikt, ka tiek radīta noteikta Kremļa kopējo diskursu atbalstoša realitāte, kurai atbilstoši tiek piemeklēti tēli, notikumi, to interpretācijas. Šāda veida “saliedēšana ap karogu” (angļu val. – *rallying around the flag*) ļauj Krievijas režīmam, no vienas puses, stiprināt savu atbalstītāju “morālo kapacitāti”, bet no otras – izdarīt mēģinājumu to vājināt pretējai pusei, kas ir ārkārtīgi nozīmīgs faktors jebkurā kara stratēģijā. Kā norādījis izcilais

²⁵ Welch, D. (Ed.) (2014). *Propaganda. Power and Persuasion: From World War I to Wikileaks*. New York: Palgrave Macmillan.

militārais stratēģis Karls fon Klauzevics, tieši “morālie spēki” ir viens no visnozīmīgākajiem aspektiem karā, jo visvieglāk ir uzvarēt tos, kas zaudējuši savu gribu cīnīties²⁶.

Secinājumi

Populārajai kultūrai, tajā skaitā izklaidējoša rakstura šoviem ar humora elementiem, televīzijā piemīt ievērojams potenciāls kļūt par savdabīgu politikas praktizēšanas formu, jo šajā vidē ir iespējams atskaņot tās balsis un idejas, kas citkārt tiek uzskatītas par nepiedienīgām, neskatoties uz to, ka satur slepenās tieksmes, kas raksturīgas auditorijai, un vienlaikus nodot subjektam nozīmīgus politiskos kodus un diskursus. Krievija, kas ir iedarbinājusi masīvu informatīvo kampaņu mašineriju, ir lieliski apguvusi šīs mācību stundas un aktīvi izmanto izklaidi kā maigu komunikācijas formu propagandas nolūkos. Tas attiecas arī uz Eiropas tēla konstruēšanu tādā veidā, ka tiek būtiski apšaubīta ES nākotne, norādot uz vairākiem būtiskiem izaicinājumiem, ar ko sastopas Eiropas valstis šodien, kā arī vairākiem patiesiem un apzināti konstruētiem nepatiesiem faktiem, kuru funkcija ir norādīt uz Krievijas pārkūmu.

Kopumā šim diskursam raksturīgās iezīmes ir faktu sagrozīšana, robežu starp faktu un izdomājumu izpludināšana, dezinformācija. Jāpiemin arī, ka tieši šis mediju saturs sasniedz miljonus krieviski runājošo un saprotošo iedzīvotāju arī ārpus Krievijas robežām – tajā skaitā Eiropā, kas nozīmē, ka Eiropas kopējās nākotnes apšaubīšana šādā formā un kontekstā var tikt interpretēta arī kā mēģinājums caur noteiktu politisko ideju artikulāciju ietekmēt pastāvošo realitāti. Tas nozīmē, ka ES dalībvalstīm, raizējoties par tiem situāciju destabilizējošiem faktoriem, kas negatīvi ietekmē savienības tālākās attīstības iespējas, neapšaubāmi ir svarīgi ņemt vērā virkni ārējo spiedienu, tajā skaitā Krievijas mēģinājumus aktīvi ietekmēt sociālpolitiskos procesus aprakstītajās formās. ES dalībvalstīm ir jāapzinās, cik atvērtas, vājas un ievainojamas var izrādīties to sabiedrības šajā kontekstā. Un šeit nepieciešamība pēc sabiedrības kritisko domāšanu un medijpratību veicinošiem dažādu iniciatīvu kopumiem joprojām nav zaudējusi savu aktualitāti.

²⁶ Von Clausewitz, C. (1997). *On War*. London: Wordsworth Classics of World Literature, pp.150-151.

ERASMUS – 30 veiksmes gadi. Kas tālāk?

Mihails Potapovs

Latvijas Universitātes Politikas zinātnes nodaļas students,
LU Studentu padomes biroja administrators

Šī raksta mērķis ir aplūkot pasaules veiksmīgākās studiju mobilitātes programmas *Erasmus* attīstību kopš tās dibināšanas 1987. gadā. Rakstā tiek pievērsta uzmanība statistikas datiem, kā arī tiek apkopoti Latvijas ieguvumi no dalības šajā programmā. Balstoties uz gūtajām atziņām un aktuālajiem datiem par rīcībpolitikas plānošanas dokumentu izpildi, rakstā tiek analizēti pieci *Erasmus+* programmas turpmākās attīstības iespējamie scenāriji pēc 2020. gada.

Atslēgvārdi: *Erasmus*, Izglītība un apmācība 2020, mobilitāte, mūžizglītība.

The aim of the article is to examine the development of the world's most successful student mobility programme – Erasmus, since its foundation in 1987. The article pays attention to statistics and summarizes the benefits of Latvian participation in the programme. On the basis of the gathered information and the actual data on the implementation of the policy planning documents – five possible scenarios of the future development of the Erasmus+ programme after 2020 are analysed.

Keywords: Education & Training 2020, Erasmus, Lifelong learning, mobility.

Ievads

1987. gada 17. jūnijā tika oficiāli pieņemta viena no ievērojamākajām un ambiciozākajām Eiropas Savienības programmām izglītības jomā – Eiropas reģiona pasākumu programma augstskolu studentu mobilitātei (*European Region Action Scheme for the Mobility of University Students*) jeb ***Erasmus***, kas balstījās uz 1981.-1986. gadā notikušajām studentu pilotapmaiņām un

sākotnēji bija vērsta tikai uz augstākās izglītības iestāžu studējošo mobilitāti. Toreiz programmā bija piedalījušās vienpadsmit valstis: Beļģija, Dānija, Grieķija, Francija, Itālija, Īrija, Lielbritānija, Nīderlande, Portugāle, Spānija un Vācija. Pirmajā programmas īstenošanas gadā (1987./1988.) programmā bija piedalījušies 3244 studējošie.¹

Kopš tā laika *Erasmus* programma ir vairākkārt mainījusies un pilnveidojusies, paplašinot iesaistīto valstu un augstskolu skaitu, kā arī definējot jaunus mērķus un uzdevumus. 1995. gadā tika nodibināta programma *Socrates*, kas apvienoja vairākas programmas, tostarp *Erasmus*, un bija vērsta uz administratīvās efektivitātes veicināšanu un dažādu izglītības aktivitāšu savstarpēju pilnveidi. Atšķirībā no *Erasmus*, *Socrates* programma nebija ierobežota tikai ar augstākās izglītības studentu mobilitāti, bet iekļāva arī mācībspēku mobilitāti un inovāciju veicināšanu studiju procesā, kā arī vispārējās izglītības iestāžu sadarbības un attīstības programmu (*Comenius*) un valodu apguves atbalsta programmu (*Lingua*).²

Ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2000. gada 24. janvāra lēmumu programma *Socrates* tika pagarināta līdz 2006. gada 31. decembrim (t.s. *Socrates II* fāze).³ Vairāki elementi no iepriekšējās *Socrates* programmas tika pilnveidoti un optimizēti, piemēram, konsolidējot atsevišķu apakšprogrammu īstenošanā un pārraudzībā iesaistītās aģentūras; tika ieviestas arī jaunas apakšprogrammas, piemēram, *Grundtvig* (mūžizglītības programma) un *Minerva* (informācijas tehnoloģiju un tālmācības attīstības programma), kā arī tika palielināts programmas kopējais budžets.⁴

¹ European Commission. From Erasmus to Erasmus+. The 30th Anniversary and You. Retrieved (17.03.2017.) from: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/anniversary/30th-anniversary-and-you_en

² Lanzendorf, U., Teichler, U. (2003). ERASMUS Under the Umbrella of SOCRATES: An Evaluation Study. In Teichler, U. (ed.). *ERASMUS in the SOCRATES Programme. Findings of an evaluation study*. Bonn: Lemmens. Retrieved (17.03.2017.) from: http://www.lemmens.de/dateien/medien/buecher-ebooks/aca/2002_erasmus_in_the_socrates_programme.pdf

³ European Observatory. (2001). *Socrates II General guidelines*. Retrieved (17.03.2017.) from: <http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leader2/rural-en/euro/p4-2-1.pdf>

⁴ Ertl, H. (2003). EU Programmes in Education and Training: Development and Implementation in Germany, Sweden and the United Kingdom. In: Phillips, D., Ertl, H. (2003). *Implementing European Union education and training policy*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers; Teichler, U. (2003). The SOCRATES Support Programme: Framework and Management. In: Teichler, U. (ed.). *ERASMUS in the SOCRATES Programme. Findings of an evaluation study*. Bonn: Lemmens. Retrieved (17.03.2017.) from: http://www.lemmens.de/dateien/medien/buecher-ebooks/aca/2002_erasmus_in_the_socrates_programme.pdf

Par nākamā *Erasmus* programmas attīstības posma sākumpunktu var uzskatīt Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 15. novembra lēmumu par rīcības programmas izveidi mūžizglītības jomā (*Lifelong Learning Programme*) 2007.-2013. gadam, kuras pamatmērķis bija, “izmantojot mūžizglītību, veicināt Kopienas kā augsta līmeņa uz zināšanām balstītas sabiedrības attīstību ar stabilu ekonomikas izaugsmi, ar vairāk un labākām darbavietām un augstāku sociālo kohēziju, vienlaikus nodrošinot labu vides aizsardzību nākamām paaudzēm”, kā arī “veicināt savstarpēju apmaiņu, sadarbību un mobilitāti starp izglītības un apmācību sistēmām Kopienā, lai tās kļūtu par pasaules kvalitātes standartiem”.⁵ Atšķirībā no *Socrates* programmas, *Lifelong Learning Programme* iekļāva arī iepriekš atsevišķi īstenoto programmu *Leonardo*, vērstu uz profesionālās prakses mobilitāti un sadarbības un inovācijas projektu īstenošanu profesionālās izglītības jomā.⁶

Kopš 2014. gada janvāra *Lifelong Learning Programme* un vēl sešas Eiropas Savienības īstenotās programmas (*Youth in Action*, *Erasmus Mundus*, *Tempus*, *Alfa*, *Edulink*, *Programmes of cooperation with industrialised countries in the field of higher education*) tika reorganizētas vienotā *Erasmus+* programmā, kuras apakšprogrammas tika sadalītas 3 aktivitāšu grupās:

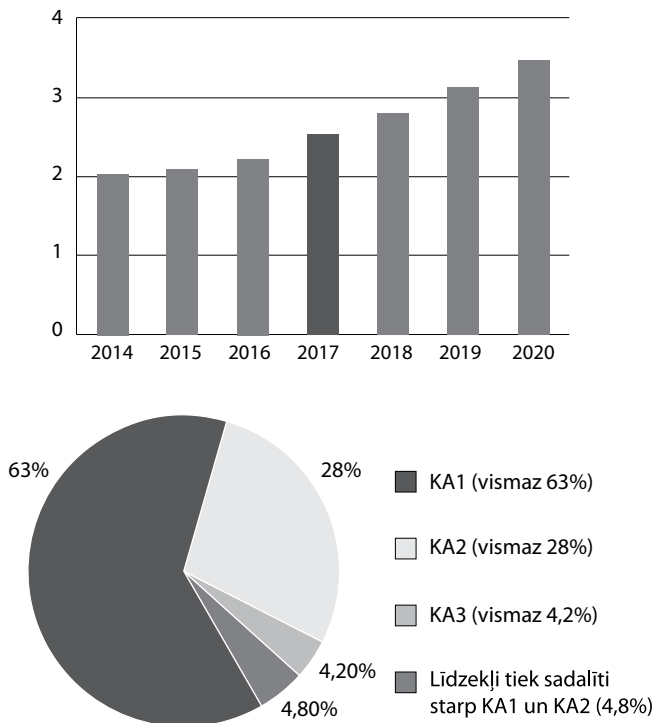
- *Key Action 1*: Individuālā studiju mobilitāte
- *Key Action 2*: Sadarbība inovāciju un labās pieredzes apmaiņai
- *Key Action 3*: Atbalsts rīcībpolitikas reformām

Papildus šīm grupām, *Erasmus+* programmā tika iekļautas arī divas “īpašās jomas” – Žana Monē (*Jean Monnet*) programma, vērsta uz atbalstu Eiropas Savienības studijām un citām Eiropas integrācijas atbalsta pasākumiem, un Sporta programma, vērsta uz fizisko aktivitāšu popularizēšanu un sadarbības veicināšanu sporta jomā. Neskatoties uz jomu daudzveidību, kuras skar *Erasmus+* programma, mobilitātes projektus var uzskatīt par galveno šīs programmas aktivitāšu grupu.⁷

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes lēmums 2006/1720/EK. (2006, 15. novembris). Brisele: Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis. Izgūts (17.03.2017.) no: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D1720&from=EN>

⁶ Leonardo Programme. Retrieved (17.03.2017.) from: <https://www.erasmusplus.org.uk/leonardo-projects>

⁷ European Commission (2015). *Erasmus+ Programme Annual Report 2014*. Retrieved (17.03.2017.) from: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/statistics/erasmus-plus-annual-report_en.pdf



1. attēls. Erasmus+ programmas kopējais budžets 2014.-2020. gadam (miljardi EUR) un tā sadalījums pa aktivitāšu grupām (Key Actions)⁸

Šobrīd, izņemot “programmas valstis” jeb ES dalībvalstis, Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas/Eiropas Ekonomiskās zonas valstis, Maķedoniju un Turciju, Erasmus+ programmā piedalās arī tā sauktās “partnervalstis” – Rietumbalkānu reģiona valstis (Albānija, Bosnija un Hercegovina, Kosova, Melnkalne, Serbija), Austrumu partnerības valstis (Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Gruzija, Moldova, Ukraina), Krievija, Vidusjūras dienvidu daļas

⁸ European Commission (2017). *Erasmus+ Programme Annual Report 2015*. Retrieved (17.03.2017.) from: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-annual-report-2015.pdf>; European Commission. *Erasmus+: The EU programme for Education, Training, Youth and Sport 2014-2020* (Presentation). Retrieved (17.03.2017.) from: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-in-detail_en.pdf

reģiona valstis (Alžīrija, Ēģipte, Izraēla, Jordānija, Libānija, Libija, Maroka, Palestīna, Sīrija, Tunisija), kā arī citas sadarbības valstis.⁹

Jāpiebilst, ka raksta autors pats ir bijis *Erasmus+* studiju mobilitātes programmas dalībnieks un pavadījis 2016./2017. akadēmiskā gada rudens semestri apmaiņas studijās Lionas Politikas zinātnes institūtā (*Sciences Po Lyon*) Francijā.

Latvijas ieguvumi no dalības *Erasmus* programmā

Latvija pirmo reizi *Erasmus* programmā (kas tajā laikā bija viena no *Socrates* apakšprogrammām) piedalījās 1999./2000. gadā; tobrīd uz ārvalstu augstskolām devās studēt 166 studenti no 11 augstskolām, kā arī tika uzņemti 15 ārvalstu studenti.¹⁰

Latvijas Universitātes asociētais profesors Ivars Ijabs, viens no pirmajiem Latvijas studentiem, kas savulaik ir piedalījušies *Socrates Erasmus* mobilitātes programmā, atceras savu 2000. gada braucienu uz Brēmenes Universitāti (*Universität Bremen*) ar dziļām simpātijām: “Tas bija ārkārtīgi noderīgs un labs brauciens. [...] Laba vācu augstskola un tās piedāvātās iespējas, sākot ar lieliskiem pasniedzējiem, aktīvu studentu dzīvi, ļoti labu bibliotēku un patstāvīgā darba iespējām. [...] Tur bija izcili vācu valodas kursi!”¹¹

Aplūkojot pēdējos statistikas datus, jāsecina, ka šobrīd situācija ir kardinali mainījusies. Latvijas Universitātē¹², kas ir lielākā Latvijas augstskola ne tikai pēc studentu skaita, bet arī pēc “izbraucošo” (*outgoing*) un “iebraucošo” (*incoming*) *Erasmus+* mobilitātes studentu skaita¹³, 2016./2017. akadēmiskajā

⁹ European Commission (2017). *Amendment of the 2017 annual work programme for the implementation of “Erasmus+”: the Union Programme for Education, Training, Youth and Sport*. Retrieved (17.03.2017.) from: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/library/c-2017-705_en.pdf.

¹⁰ Valsts izglītības attīstības aģentūra (17.05.2012.). *Erasmus programma Latvijā* (Prezentācija). Izgūts (17.03.2017.) no: http://www.aic.lv/bolona/Latvija/Sem_latv/20120517/E.KIVRINA_17_majjs_2012.pdf

¹¹ Ijabs, I. (personīgā komunikācija, 2017. gada 14. marts).

¹² Statistikas dati no citām Latvijas augstākās izglītības iestādēm par 2016./2017. akadēmisko gadu vēl nav pieejami.

¹³ European Commission. *Erasmus+ statistics 2014: Latvia* (Brochure). Retrieved (17.03.2017.) from: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/statistics/2014/latvia_en.pdf

gadā mobilitātes programmās (tajā skaitā gan programmas valstīs, gan pasaules mobilitātē un *Erasmus Mundus*) bija piedalījušies 225 Latvijas Universitātes studenti (*outgoing*), bet LU tika uzņemti 407 ārvalstu studenti.¹⁴ Tas liecina ne tikai par Latvijas studentu augsto līdzdalības līmeni mobilitātes programmās (Latvijā to studentu īpatsvars, kas bija piedalījušies studiju vai prakses mobilitātē, ir viens no augstākajiem ES dalībvalstu starpā¹⁵), bet arī par ārvalstu studentu ieinteresētību studēt Latvijas augstskolās.

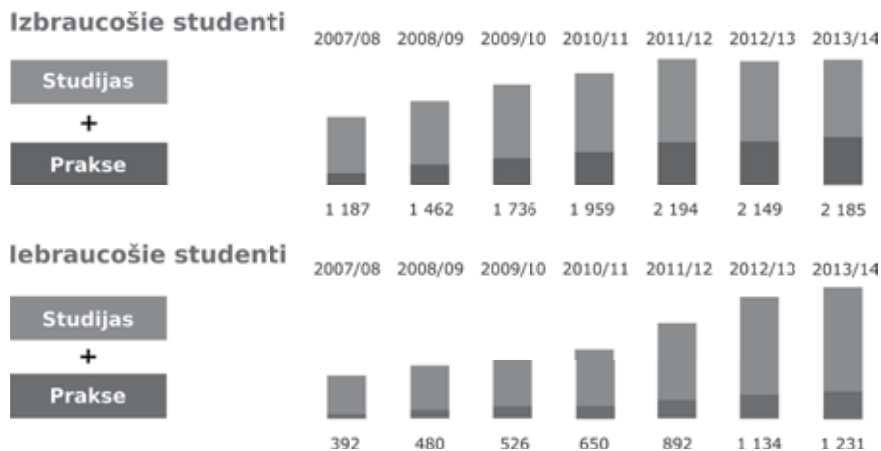
Lai gan pašlaik nav pieejami statistikas dati par *Erasmus+* studiju un prakses mobilitāti periodam no 2014. gada līdz šim brīdim, kopējo ainu var redzēt, aplūkojot statistiku par iepriekšējiem finansējuma periodiem. Kopš 2004. gada *Erasmus* programmas ietvaros 15487 Latvijas studenti bija piedalījušies studiju vai prakses mobilitātē programmas dalībvalstīs; 4759 ārvalstu studenti bija piedalījušies *Erasmus* studiju vai prakses mobilitātē Latvijā; 7382 Latvijas augstākās izglītības iestāžu akadēmiskā vai vispārējā personāla darbinieki bija piedalījušies docēšanas vai pieredzes apmaiņas mobilitātes programmās ārvalstīs.¹⁶ Praktiski katru gadu *Erasmus* mobilitātes dalībnieku skaits (gan *incoming*, gan *outgoing*) pieaug (sk. 2. attēlu). Taču pēdējo gadu laikā izbraucošo studentu skaits ir nedaudz krities. Kā norāda Latvijas Universitātes ārlietu vadītāja Alīna Gržibovska, tas varētu būt saistīts ar demogrāfisko krīzi Latvijā.¹⁷

¹⁴ Ivanova, N. (personīgā komunikācija, 2017. gada 16. marts); Gržibovska, A. (personīgā komunikācija, 2017. gada 17. marts).

¹⁵ European Commission (2014). *Erasmus: Facts, Figures, Trends. The European Union support for student and staff exchanges and university cooperation in 2012-2013*. Retrieved (17.03.2017.) from: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/statistics/ay-12-13/facts-figures_en.pdf

¹⁶ Valsts izglītības attīstības aģentūra. *Mūzizglītības programmas un Socrates statistika*. Izgūts no: https://www.viaa.gov.lv/lat/ek_izgl_programmas_iniciativas/es_progr_2007_2013/erasmus/statistika/

¹⁷ Gržibovska, A. (personīgā komunikācija, 2017. gada 16. marts).



2. attēls. Erasmus studiju un prakses mobilitātes dalībnieku skaits Latvijā (2007./2008 – 2013./2014. akadēmiskais gads)¹⁸

Kā norāda Alīna Gržibovska, iespēja piedalīties studiju vai prakses mobilitātes programmās ļauj ne tikai gūt plašu studiju vai darba pieredzi, bet arī dod iespēju salīdzināt studiju kvalitāti dažādu valstu augstskolās, iegūt padziļinātas svešvalodu zināšanas, nodibināt jaunus kontaktus ar citu valstu studentiem un gūt “pavisam citu skatu uz dzīvi,” kas, viņasprāt, “ir liels ieguldījums topošā studenta karjerā”.¹⁹

Kā vienu no svarīgākajiem ieguvumiem var minēt *Erasmus* programmas ieguldījumu Latvijas augstākās izglītības attīstībā. Kopš programmas pirmsākumiem Latvijā ir būtiski uzlabojusies ārvalstu augstskolās apgūto studiju kursu atzīšanas un kredītpunktu (*ECTS*) pielīdzināšanas sistēma. Kā vienu no visnotaļ pozitīvām lietām A. Gržibovska nosauc mobilitātes iespējas, kas dod iespējas ne tikai studentiem, bet arī augstskolas pasniedzējiem gūt unikālu pieredzi ārvalstīs, kā arī Latvijā uzņemt ārvalstu mācībspēkus, kuru zināšanas un skatījums veicina Latvijas augstākās izglītības kvalitāti. Vēl viena svarīga tendence – studijas svešvalodā (it īpaši, angļu valodā). Šobrīd Latvijas Universitātē un dažās citās augstskolās jau tiek īstenotas dažāda

¹⁸ European Commission. Erasmus+ statistics 2014: Latvia (Brochure). Retrieved (17.03.2017.) from: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/statistics/2014/latvia_en.pdf

¹⁹ Gržibovska, A. (personīgā komunikācija, 2017. gada 16. marts).

līmeņa studiju programmas angļu valodā, taču šo programmu skaits kļūst arvien lielāks, uzlabojas arī to kvalitāte. Kā vienu no iespējamiem nākotnes izaicinājumiem LU ārlietu vadītāja min starpdisciplināro studiju programmu izveidi angļu valodā, kas ļautu gan piesaistīt ārvalstu studentus, gan uzlabot studiju kvalitāti Latvijā. Vēl viens no iemesliem, kādēļ Latvijā ir nepieciešamas studiju programmas angļu valodā, ir nepietiekamas svešvalodu zināšanas, kuru dēļ daudziem studentiem dalība studiju vai prakses mobilitātē sagādā grūtības. Vēl viens aspekts, kas skar mācībspēku profesionālo pilnveidi, bet nav saistīts ar mobilitātes programmām, ir *Erasmus+* projekti. Kā norāda Alīna Gržibovska, tie “rada papildu iespējas un ļauj piesaistīt finansējumu augstākās izglītības attīstības veicināšanai”.²⁰

Runājot par *Erasmus* programmas pienesumu jauniešu profesionālās pilnveides un nodarbinātības veicināšanai, jāpiemin Eiropas Savienības 2014. gada pētījums, kurš ļauj secināt, ka studējošie, kas ir piedalījušies mobilitātes programmā, ir divreiz mazāk pakļauti ilgstoša bezdarba riskam, salīdzinot ar tiem studentiem, kuri ir palikuši mājās. Vairāk nekā 30% no studentiem, kas ir piedalījušies prakses mobilitātē, ir saņēmuši darba piedāvājumus no prakses uzņēmuma.²¹ Runājot par nodarbinātību, A. Gržibovska norāda, ka, lai gan “darba devējs parasti tikai retos gadījumos skatās diploma pielikumā”, viņu praktiski vienmēr interesē darba pieredze, un *Erasmus+* programmas piedāvātās studiju un prakses iespējas ļauj šo pieredzi iegūt. Vēl viens aspekts, uz ko norāda LU ārlietu vadītāja – studējošo aktivitāte. Viņaprāt, studējošie, kas ir piedalījušies studiju vai prakses mobilitātē, kļūst sabiedriski aktīvāki, maina savu attieksmi pret studijām un savu specialitāti, kas “varētu tikt novērtēts ļoti pozitīvi”.²²

Turpmākās attīstības perspektīvas

Aplūkojot *Erasmus+* programmas attīstības vēsturi, it īpaši pēdējā finansējuma ciklā (2014.-2020.) redzamās izmaiņas, jāsecina, ka programma pastāvīgi pilnveidojas, bet tās nākotne un iespējamais turpmākās attīstības

²⁰ Gržibovska, A. (personīgā komunikācija, 2017. gada 16. marts).

²¹ European Commission (2014). *Erasmus: Facts, Figures, Trends. The European Union support for student and staff exchanges and university cooperation in 2012-2013*. Izgūts no: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/statistics/ay-12-13/facts-figures_en.pdf

²² Gržibovska, A. (personīgā komunikācija, 2017. gada 16. marts)

virziens nav pilnīgi skaidrs. Šobrīd *Erasmus+* programmas mērķi balstās uz ES Stratēģiskās sistēmas “Izglītība un apmācība 2020” (*Education and Training 2020* jeb ET 2020) stratēģiskajiem mērķiem – “mūžizglītību un mobilitāti padarīt par realitāti, uzlabot izglītības un apmācības kvalitāti un efektivitāti, veicināt taisnīgumu, sociālo kohēziju un pilsonisko aktivitāti, visos izglītības un apmācības līmeņos sekmēt novatorismu un jaunradi, tostarp uzņēmējdarbības garu”.²³

Kā šos kritērijus (*benchmarks*) jeb stratēģijas tiešos mērķus (*deliverables*) Eiropas Komisija ir norādījusi:

[Līdz 2020. gadam]

- vismaz 95% bērnu vecumā no 4 gadiem līdz obligātajam skolas vecumam jāpiedalās agrīnajā pirmsskolas izglītībā,
- to 15 gadus veco jauniešu īpatsvaram, kuru lasītprasme, sekmes matemātikā un dabaszinātnēs novērtētas kā vājas, jābūt mazākam par 15%,
- izglītības un apmācības sistēmu priekšlaikus pametušo 18-24 gadus veco jauniešu īpatsvaram jābūt zem 10%,
- vecuma kategorijā no 30 līdz 34 gadiem augstāko izglītību jābūt ieguvušiem vismaz 40% cilvēku,
- vismaz 15% pieaugušo jāpiedalās mūžizglītībā,
- vismaz 20% augstskolas beidzēju un 6% cilvēku vecumā no 18 līdz 34 gadiem ar vidējo profesionālo izglītību jābūt kādu laiku studējušiem vai izgājušiem praksi ārzemēs,
- darbu atradušo skolu un augstāko beidzēju (domātas personas 20-34 gadu vecumā, kuras ne ilgāk kā pirms 3 gadiem ieguvušas vidējo vai augstāko izglītību) īpatsvaram jābūt vismaz 82%.²⁴

Taču šeit būtu svarīgi atzīmēt, ka pēdējie pētījumi liecina par to, ka daži no iepriekš definētajiem mērķiem līdz 2020. gadam nav sasniedzami,²⁵

²³ European Commission. Strategic Framework – Education & Training 2020. Retrieved (17.03.2017.) from: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_lv

²⁴ European Commission. Strategic Framework – Education & Training 2020. Retrieved (17.03.2017.) from: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework_lv

²⁵ Clain, A. (2016). Overcoming Barriers in Lifelong Learning: Moving Towards ET2020 Goals. *Romanian Journal For Multidimensional Education / Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 8, 1, pp. 51-66.

kas savukārt pierāda to, ka programmā būs nepieciešams veikt noteiktas izmaiņas. Lai saprastu *Erasmus+* programmas tālākās attīstības tendences un perspektīvas, jāaplūko programmas attīstības iespējamie scenāriji:

1. Programma turpinās attīstīties un paplašināties, iekļaujot arvien jaunus mērķus un uzdevumus un pielāgojoties darba tirgus izaicinājumiem.

Ņemot vērā programmas līdzšinējo attīstību, *Erasmus+* paplašināšanās (gan aptverto jomu un uzstādīto mērķu, gan programmas dalībnieku skaita ziņā) ir ļoti ticama. Katru gadu programmā piedalās arvien lielāks skolēnu, studentu, mācībspēku, pieaugušo un citu iesaistīto personu skaits, pieaug studiju un prakses mobilitātes sadarbības partnervalstu skaits, paplašinās arī iesaistīto izglītības iestāžu un uzņēmumu loks. Arī jaunu mērķu un uzdevumu izvirzīšana jaunam finansējuma periodam ir ļoti ticama, ņemot vērā Eiropas Komisijas vīziju par *Erasmus+* programmu kā vienu no stūrakmeņiem kompetenču pilnveides un nodarbinātības veicināšanai Eiropā.²⁶ Šajā sakarā jāatzīmē 2015. gada Rīgas Secinājumi (*Riga Conclusions*), kuros tiek pievērsta īpaša uzmanība profesionālās izglītības un apmācības attīstības nepieciešamībai, kā arī tiek noteikti jauni veicamie uzdevumi 2015.-2020. gadam.²⁷ Ar lielu varbūtību profesionālās pilnveides programmu attīstība varētu kļūt arī par vienu no *Erasmus+* programmas galvenajiem virzieniem. Šī scenārija trūkums ir potenciālās finansējuma problēmas: tik liela mērķu un uzdevumu daudzveidība prasa ievērojamus finanšu resursus, un programmas paplašināšanas gadījumā palielinātos gan īstenojamo projektu tiešās izmaksas, gan administratīvie izdevumi, bet, atšķirībā no iepriekšējā finansējuma cikla, tik būtisks finansējuma pieaugums (+40%, salīdzinot ar *Lifelong Learning Programme*²⁸), ir praktiski neiespējams.

²⁶ European Commission. (2017). *Erasmus+ Programme Annual Report 2015*. Retrieved (17.03.2017.) from: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-annual-report-2015.pdf>

²⁷ *Riga Conclusions 2015*. (2015, 22 June). Izgūts no http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/policy/vocational-policy/doc/2015-riga-conclusions_en.pdf

²⁸ European Commission. (2017). *Erasmus+ Programme Annual Report 2015*. Retrieved (17.03.2017.) from: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-annual-report-2015.pdf>

2. Programma tiks pagarināta līdz nākamā finansējuma cikla beigām bez būtiskām izmaiņām.

Finansējuma ziņā šis scenārijs, iespējams, būtu visnotaļ iespējams, jo šobrīd nav informācijas par plāniem veikt būtiskas izmaiņas *Erasmus+* programmas budžetā. Iespējams, ka tiks mainīts budžeta līdzekļu sadalījums pa izdevumu pozīcijām un to grupām, bet pastāv varbūtība, ka programmas finansējuma apjoma pieaugums tiks saglabāts pašreizējā līmenī (aptuveni +10% gadā²⁹) vai pat kļūt nedaudz mazāks. Taču, neskatoties uz iepriekš minētajiem argumentiem, satura ziņā šis scenārijs ir salīdzinoši mazticams, jo programmas *Erasmus+* attīstība pēc 2020. gada nav iedomājama bez noteiktas mērķu (vismaz tiešo mērķu) un uzdevumu korekcijas, kas varbūt būs ne tik būtiskas, bet samērā nozīmīgas, salīdzinot ar iepriekšējiem finansējuma cikliem.

3. Programma tiks pagarināta, bet tās plānotais attīstības temps nebūs tik straujš kā šobrīd.

Viens no ticamākajiem programmas attīstības scenārijiem. Šobrīd *Erasmus+* programma ietver vairākus nopietnus (dažreiz savstarpēji nesaistītus) mērķus, kuru sasniegšanai varētu būt nepieciešams diezgan ilgs laiks (piemēram, izglītības reformu plānošanai un īstenošanai), tāpēc iespējams, ka nākamajā finansējuma ciklā uzstādītie programmas tiešie mērķi būs nedaudz pragmatiskāki. Iespējams, ka arī programmas budžeta pieaugums nebūs tik straujš kā periodā no 2017. līdz 2020. gadam, kas savukārt nedaudz “nobremzēs”, bet neapstādinās programmas turpmāko attīstību.

4. Programmas izvirzīto mērķu un/vai uzdevumu skaits tiks samazināts, programma tiks restrukturizēta specifisko mērķu sasniegšanai.

Erasmus+ programmā ir apvienots ļoti liels skaits apakšprogrammu, kas skar dažādas nozares un praktiski visus izglītības līmeņus, taču, ņemot vērā grūtības ar atsevišķu programmas mērķu sasniegšanu (piemēram, mūžizglītības jomā novērotās līdzdalības samazināšanās tendences, kas

²⁹ Aprēķināts aptuveni saskaņā ar šādiem datiem: European Commission (2017). *Erasmus+ Programme Annual Report 2015*. Retrieved (17.03.2017.) from: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-annual-report-2015.pdf>

“būtiski samazina iespēju sasniegt Izglītības un apmācības 2020 Stratēģijas iepļānotos mērķus attiecībā uz pieaugušo dalību mūžizglītības [programmā]”³⁰), nākamajos finansējuma ciklos *Erasmus+* programmas stratēģiskie mērķi, jo īpaši tiešie mērķi, varētu mainīties. Nevar izslēgt arī iespēju, ka Eiropas Komisija atteiksies no atsevišķu uzdevumu īstenošanas, lai novirzītu administratīvos un finanšu resursus “prioritārajām” jomām. Jāatzīmē, ka programmai varētu tikt uzstādīti arī jauni mērķi un uzdevumi, piemēram, iepriekš minētajos Rīgas Secinājumos paredzētais atbalsts profesionālās izglītības pilnveidei, kas varētu ieņemt īpašu vietu *Erasmus+* programmas struktūrā, vai pat tikt pārveidots par atsevišķu programmu.

5. Programmas budžets tiks samazināts vai programma tiks slēgta.

Šis scenārijs var šķist pavisam neticams, taču Alīna Gržibovska neizslēdz iespēju, ka nākamajā finansējuma ciklā programmas budžets (it īpaši tā daļa, kas attiecas uz augstākās izglītības studiju mobilitāti) varētu tikt nedaudz samazināts.³¹ Arī asoc. prof. Ivars Ijabs, skeptiski raugoties uz birokratizācijas tendencēm Eiropas Savienības institūcijās, neizslēdz budžeta samazināšanas vai pat programmas slēgšanas iespēju. Taču, viņaprāt, slēdzot vai būtiski samazinot *Erasmus+* programmas finansējumu, tiks likvidēta “viena no ļoti nedaudzām Eiropas Savienības lietām, kas tiešām strādā, un kurai ir kaut kāda jēga”, tāpēc “Latvijai noteikti ir jāiestājas par šīs programmas saglabāšanu”.³²

Secinājumi

Apkopojot iepriekš minētos *Erasmus+* programmas attīstības iespējamus scenārijus, kā arī atziņas par Latvijas ieguvumiem, ko sniedz šī programma, var secināt, ka *Erasmus+* nākotne ir atkarīga no vairākiem faktoriem – gan ekonomiskiem, gan sociāliem. Ņemot vērā to, ka ne visi iepriekš definētie programmas tiešie mērķi tiks sasniegti līdz 2020. gadam, iespējams, ka

³⁰ Clain, A. (2016). Overcoming Barriers in Lifelong Learning: Moving Towards ET2020 Goals. *Romanian Journal For Multidimensional Education / Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 8, 1, pp. 51-66.

³¹ Gržibovska, A. (personīgā komunikācija, 2017. gada 16. marts).

³² Ijabs, I. (personīgā komunikācija, 2017. gada 14. marts).

nākamajā finansēšanas periodā tiks paredzēta lēnāka, bet mērķtiecīgāka programmas attīstība, paredzot pietiekami ilgu laiku nepieciešamo pasākumu īstenošanai, it īpaši rīcībpolitikas izstrādei un ieviešanai izglītības jomā. Kopumā var secināt, ka programmas *Erasmus* un *Erasmus+* sniegums Eiropai šo 30 gadu laikā ir bijis ļoti nozīmīgs, un šīs programmas saglabāšanu un turpmāko attīstību var droši nosaukt par vienu no Latvijas interesēm Eiropas Savienībā.

II

INTERVIJA

Eiropas Savienība – ar skatu nākotnē

Ina Strazdiņa,

Latvijas Radio Briselē

“Sākotnēji šie divi ātrumi var šķist diskriminējoši, taču tajā pašā laikā tie ir arī liels stimuls attīstīties,” uzskata Eiropas Parlamenta deputāts, Eiropas Tautas partijas frakcijas viceprezidents, portugālis Paulo Rangels, vērtējot Eiropas Savienības reālākās nākotnes attīstības iespējas. Analizējot Eiropas Komisijas izstrādāto Balto grāmatu¹, kurā izklāstīti pieci iespējamie bloka attīstības ceļi pēc Lielbritānijas aiziešanas, P. Rangels nenosauc vienu ideālo, bet aicina aplūkot vairākus. Viņš uzskata, ka Eiropas Savienība šobrīd virzās uz priekšu ne tik saskaņotā solī, kā gribētos, taču tās spēks ir vairākās jomās, arī iespējā veidot jaunus tirdzniecības līgumus.

P. Rangels ir koordinējis arī Eiropas Tautas partijas vienotu redzējumu par Eiropas Savienības nākotni un atzīst, ka ir liels Latvijas draugs.

Eiropas Savienība patlaban izšķiras, pa kādu ceļu iet pēc tam, kad no bloka būs izstājusies Lielbritānija. Eiropas Komisija ir piedāvājusi savu redzējumu. Idejas ir vairākas, arī par dažādu ātrumu Eiropu. Kurš, Jūsaprāt, būtu visatbilstošākais un labākais ceļš?

Atbildot uz šo jautājumu, vēlos skaidri nodalīt savu personisko viedokli no mana politiskā spēka – Eiropas Tautas partijas – uzskatiem. Eiropas

¹ Eiropas Komisija (2017). Baltā grāmata par Eiropas nākotni. Izgūts (20.03.2017.) no: https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe-reflections-and-scenarios-eu27-2025_lv

Komisijas izstrādātā “Baltā grāmata” paredz piecus Eiropas Savienības attīstības scenārijus. Manuprāt, vislabākais būtu piektais. Tas piedāvā lielāku integrāciju, proeiropeisku virzienu visām 27 dalībvalstīm kopā un vienā līmenī. Ja jūs man vaicātu, vai tas ir reāli, es atbildētu, ka tas ir ļoti grūti – visām virzīties vienā laikā un vienādi tuvu absolūti visās jomās. Man par pārsteigumu jāatzīst, un tas nebija iedomājams pirms diviem gadiem, ka dalībvalstis ir ļoti cieši apvienojušās drošības jautājumos. Manuprāt, to veicināja Brexit un arī ASV prezidenta Donalda Trampa ievēlēšana, jo tas ir radījis daudz šaubu un neprognozējamības. Eiropas Savienība ir sākusi apzināties, ka tai ir nepieciešams rūpēties par drošību daudz nopietnāk. Taču ne visās jomās vienotība ir tik cieša, tādēļ, iespējams, visreālākais Eiropas Savienības attīstības ceļš ir trešais Eiropas Komisijas piedāvājumu sarakstā, proti, valstis, kuras grib doties tālāk, stiprināt sadarbības mehānismus un tās jomas, kurās vēl nav vienotas politikas, bet tādu varētu attīstīt, to dara, un tās, kuras atturas, pievienojas vēlāk. Būtībā dažādi ātrumi būtu visreālākais scenārijs.

Vai un kur mēs tos jau varam vērot?

Faktiski jau tagad pastāv dažādu ātrumu Eiropa. Piemēram, eirozona pieprasa stingrus nosacījumus tām valstīm, kas atrodas vienotās valūtas grupā, un tajā pašā laikā arī piešķir lielākas priekšrocības nekā tām, kuras vēl tikai kandidē uz eirozonu vai arī nekad tajā neiestāsies. Mēs līdzīgi varētu sacīt arī par Šengenas zonu. Valstis, kas tajā ietilpst, var pārvietoties savā ziņā lielākā ātrumā. Pašlaik līdz ar bēgļu krīzi šis tas ir mainījies un vairs nav tik vienkārši, taču būtība paliek tā pati. Atgriezīsimies pie eirozonas – protams, tās mērķis ir, lai eiro kļūtu par visas Eiropas Savienības valūtu, taču vairākas Centrāleiropas valstis ir visai atturīgas, jo sabiedrības viedoklis to neatbalsta, un tādējādi dažas valstis apvienojas, veidojot tādu kā pirmā ātruma Eiropu. Kā portugālis ļoti labi atceros laiku, kad mana valsts pievienojās eirozonai un sastapās ar visiem šiem izaicinājumiem. Sākotnēji šie divi ātrumi var šķīst diskriminējoši, taču tajā pašā laikā tie ir arī liels stimuls dažām valstīm attīstīties, lai pievienotos pirmajam ātrumam, un tā tas bija Portugāles gadījumā. Ja mēs nebūtu zinājuši, ka mums ir jāuzlabo gan mūsu ekonomika, gan sociālā politika un lauksaimniecības sistēma, mēs būtu palikuši tur, kur bijām pirms vairākiem gadiem. Ir ļoti svarīgi saprast, ka šie dažādie ātrumi ir dabiski, un izšķiroši svarīgi ir allaž saglabāt šo likumu, nosacījumu, ka valstīm, kuras ir tā sauktajā otrajā ātrumā, vienmēr ir iespēja pievienoties

pirmajam. Viss ir atvērts. Ja valsts izpilda nosacījumus, tā var pievienoties gan eirozonai, gan Šengenas zonai u.c.

Jūs jau pieminējāt drošību. Kā Eiropas Savienības dalībvalstīm nākotnē vajadzētu sadarboties šajā jomā?

Pašlaik vairs nav tik viegli nošķirt iekšējo drošību no ārējās aizsardzības. Protams, tās ir dažādas jomas, taču terorisma dēļ tās ir kļuvušas ļoti cieši saistītas. Tas nav parasts karš. Starptautisko radikālo grupējumu izveidoto ļoti smalko un gudro sadarbības tīklu dēļ tas vairs īpaši neatšķiras no terorisma. Manuprāt, pirmkārt, mums ir vairāk jāinvestē aizsardzībā. Daudzas valstis šajā ziņā nedara tik daudz, cik vajadzētu, lai nodrošinātu pietiekamas spējas. Otrkārt, mums vajadzētu šajos izdevumos vairāk sadarboties. Patlaban 27 Eiropas Savienības dalībvalstis, ja neskaitām Lielbritāniju, aizsardzībai tērē tieši tik pat, cik Krievijas Federācija, kurai ir milzīgas militārās spējas. Eiropas Savienībai tādu nav, jo tai nav integrētu militāro spēju, katra dalībvalsts atsevišķi veido savas izmaksas. Un šeit var rīkoties ļoti vienkārši – mēs varam veidot kopīgus iepirkumus ekipējumam, veidot vienotu bāzi, izvairoties no tā, ka Latvijā pērkam tikai Latvijas lietas, Zviedrijā – Zviedrijas. Tas mums ļaus ļoti būtiski ietaupīt. Mums būtu arī jāveido militārās spējas ļoti konkrētām operācijām.

Tas nozīmē, ka mums ir jāveido militārās komandas, kurās ir dažādu valstu pārstāvji, kas varētu piedalīties gan NATO, gan ANO, daudzās miera operācijās visur pasaulē. Izveidot šādas specifiskas, uz ekspertīzi orientētas, ātri pārvietoties spējīgas grupas būtu daudz vienkāršāk, nekā veidot veselu Eiropas armiju. Mums vajadzētu šos pūliņus koordinēt, izveidojot uzraugorganizāciju Eiropas Savienības līmenī.

Kā noritētu sadarbība ar NATO?

Eiropas Savienības militārās spējas būtu jāintegrē NATO ietvarā. Tas vairākām valstīm, piemēram, Baltijai, Polijai, Rumānijai, būtu ļoti svarīgi. Tāpat arī Portugālei, Nīderlandei, Beļģijai, Dānijai, kurām nav tik lielas armijas un iespēju, bet kuras vēlētos attīstīt šīs spējas Transatlantisko attiecību ietvarā. Eiropas Rietumu un Austrumu valstis šajos uzskatos ir ļoti vienas. Tās tiešām vēlas dziļāku integrāciju arī aizsardzībā. Manuprāt, ASV un Kanāda to labprāt atbalstītu, jo jau iepriekšējie prezidenti pirms Donalda Trampa ir sacījuši, ka valstīm ir vairāk jādalās.

Paplašināšanās ir vēl viena perspektīva, par ko jādomā, raugoties Eiropas Savienības nākotnē. Kam būtu jānotiek ar Turciju, kas jau ilgstoši gaida rindā, citām valstīm?

Manis izstrādātajā Eiropas Tautas partijas redzējumā par Eiropas Savienības nākotni ļoti skaidri ir pausts, ka Turcijai nevajadzētu būt Eiropas Savienības dalībvalstij. Tā, kā jūs zināt, ir sena Vācijas un Francijas pozīcija. Politiskā un konstitucionālā attīstība Turcijā liecina, ka tā nav gatava pievienoties Eiropas Savienībai. Ilgtermiņā tas var mainīties, bet īstermiņā notiek pilnīgi pretējais process gaidītajam. Mēs cerējam, ka līdz ar Redžepa Tajipa Erdogana kunga nākšanu pie varas notiks centieni demokratizēt valsti, taču tagad gan likuma vara, gan citas būtiskas lietas ir apdraudētas. Mēs domājam, ka mums ar Turciju ir ļoti ciešas un diezgan labas attiecības, un tādēļ Turcijai būtu jābūt Eiropas Savienības partnerei ar savstarpējiem ieguvumiem, bet tai vēl nevajadzētu stāties Eiropas Savienībā vismaz nākamos desmit, piecpadsmit gadus.

Līdz ar vēlēšanām ASV un citiem būtiskiem politiskajiem procesiem globālajā pasaulē arvien vairāk un vairāk tiek runāts par to, kā Eiropas Savienībai noturēt savu spēku un lomu. Kā to redzat Jūs?

Manuprāt, attiecībā uz ekonomiku mums ir lielas iespējas attīstīt brīvus un godīgus tirdzniecības līgumus. To gaida gan Ķīna, gan Tuvo Austrumu valstis – Apvienotie Arābu Emirāti, Saūda Arābija, Katara un citas, arī Merkasūras valstis – Brazīlija, Argentīna, Urugvaja, Paragvaja. Te mums ir jāraida gluži pretējs signāls pasaules reģioniem atšķirībā no ASV piedāvātā. Starp citu, līgums ar Kanādu ir labs paraugs attiecībām, kādas būtu jāveido arī ar citām valstīm. Tas bija ļoti pamatīgs un spēcīgs solis, un labi, ka mēs esam spējuši panākt līguma parakstīšanu, kas ir arī ļoti simbolisks akts visai globālajai pasaulei. Tajā pašā laikā mums vajadzētu uzlabot savu ārējo pārstāvniecību un politiku, veidojot kopīgu pozīciju dažādos sarežģītos jautājumos. Tagad ar Eiropas Savienības Augsto pārstāvi ārlietās Federiku Mogerīni un citiem, kas viņai sekos. Šajā jomā es redzu vairāk grūtību, nekā man gribētos. Aizsardzības jomā izpratne un viedoklis par to, kas būtu jādara, dalībvalstīs ir vienotāks, savukārt ārlietās tā nav. Protams, šīm lietām ir daudz kopīga – ja būs kopīga aizsardzības politika, tas skars arī ļoti daudzus ārlietu jautājumus. Taču valstu nacionālajām valdībām, piemēram, par apdraudējumu no Krievijas puses, joprojām ir visai dažāda izpratne un

uzskati. Tās, kuras ģeogrāfiski atrodas tuvāk Krievijai, savā nostājā ir kritiskākas nekā tās, kas atrodas tālāk. Arī uzskati par notikumiem Ziemeļāfrikā vai citos Āfrikas reģionos atšķiras atkarībā no tā, cik tuvu valstis ģeopolitiski un ģeogrāfiski kontinentam atrodas. Pat bēgļu krīze parāda atšķirības valstu uzskatos. Domāju, kā ārējās attiecības vienmēr būs mazliet lielāka problēma. Bet, piemēram, jautājumos par cilvēktiesībām, valstis būs daudz vienotākas. Ir ārkārtīgi svarīgi, lai pastāvētu ārlietu dienests un Eiropas Savienības pārstāvniecības galvaspilsētās, īpaši tām valstīm, kuras nevar atļauties visur atvērt vēstniecības. Mēs varam spert soļus uz priekšu, bet pagaidām ne tik spēcīgi un saskanīgi, kā man gribētos.

Tukša lapa

III

AKTUALITĀTES

Romā, 2017. gada 25. martā (OR. EN)

27 dalībvalstu un Eiropadomes, Eiropas Parlamenta un Eiropas Komisijas līderu deklarācija

Romas deklarācija (2017. gada 25. marts)

Mēs, 27 dalībvalstu un ES iestāžu līderi, lepojamies ar Eiropas Savienības sasniegumiem – Eiropas vienotības izveide ir ļoti nozīmīgs un tālredzīgs projekts. Pirms sešdesmit gadiem, atgūstoties no divos pasaules karos piedzīvotās traģēdijas, mēs nolēmām apvienot spēkus un no pelniem atjaunot mūsu kontinentu. Mēs esam izveidojuši unikālu Savienību, kurai ir kopīgas iestādes un stipras vērtības, – miera, brīvības, demokrātijas, cilvēktiesību un tiesiskuma kopienu, kas ir viena no lielākajām ekonomiskajām varām ar sociālās aizsardzības un labklājības līmeni, kuram nav līdzīgu citur.

Eiropas vienotība sākās kā dažu cilvēku sapnis un kļuva par cerību daudziem. Eiropa tad atkal kļuva par vienu veselumu. Šodien mēs esam vienoti un spēcīgāki – simtiem miljoniem cilvēku visā Eiropā gūst labumu no dzīves paplašinātā Savienībā, kas ir pārvarējusi vecos dalījumus.

Eiropas Savienība saskaras ar vēl nepieredzētiem izaicinājumiem gan globālā, gan vietējā mērogā – reģionāli konflikti, terorisms, pieaugošs migrācijas spiediens, protekcionisms un sociālā un ekonomiskā nevienlīdzība. Kopā mēs esam apņēmības pilni pievērsties strauji mainīgas pasaules izaicinājumiem un sniegt saviem iedzīvotājiem gan drošību, gan jaunas iespējas.

Mēs Eiropas Savienību padarīsim stiprāku un noturīgāku, panākot savā starpā vēl lielāku vienotību un solidaritāti un respektējot kopīgus noteikumus. Vienotība ir gan nepieciešamība, gan mūsu brīva izvēle. Globālie procesi mūs katru atsevišķi nostumtu malā. Būt kopā ir mūsu labākā iespēja, kā šos procesus ietekmēt un aizstāvēt mūsu kopīgās intereses un vērtības. Mēs rīkosimies kopā – vajadzības gadījumā dažādos tempos un ar dažādu intensitāti, bet vienā un tajā pašā virzienā, kā esam to darījuši jau iepriekš, saskaņā ar Līgumiem un turot durvis vaļā tiem, kas vēlas mums vēlāk pievienoties. Mūsu Savienība ir nedalīta un nedalāma.

Nākamajos desmit gados mēs vēlamies Savienību, kura ir droša un neapdraudēta, pārtikusi, konkurētspējīga, ilgtspējīga un sociāli atbildīga un kurai ir griba un spēja ieņemt būtisku vietu pasaulē un ietekmēt globalizācijas gaitu. Mēs vēlamies Savienību, kurā iedzīvotājiem ir jaunas iespējas kultūras un sociālās attīstības un ekonomiskās izaugsmes jomā. Mēs vēlamies Savienību, kas paliek atvērta tām Eiropas valstīm, kuras ievēro mūsu vērtības un ir apņēmušās tās sekmēt.

Šajos pārmaiņu laikos, ņemot vērā mūsu pilsoņu bažas, mēs paužam apņēmību attiecībā uz Romas programmu un solāmies strādāt, lai virzītos uz:

1. drošu un neapdraudētu Eiropu – Savienību, kurā visi pilsoņi jūtas droši un var brīvi pārvietoties, kurā ārējās robežas ir nodrošinātas, kurā ir efektīva, atbildīga un ilgtspējīga migrācijas politika, kas ievēro starptautiskās normas; Eiropu, kas ir apņēmības pilna apkarot terorismu un organizēto noziedzību;

2. pārtikušu un ilgtspējīgu Eiropu – Savienību, kas rada izaugsmi un darbvietas; Savienību, kurā stiprs, savienots un nemitīgā attīstībā esošs vienotais tirgus, kas pieņem tehnoloģiskās pārmaiņas, un stabila un vēl vairāk nostiprināta vienotā valūta paver ceļu izaugsmei, kohēzijai, konkurētspējai, inovācijai un mijiedarbībai, īpaši maziem un vidējiem uzņēmumiem; Savienību, kas sekmē pastāvīgu un ilgtspējīgu izaugsmi, izmantojot investīcijas, strukturālas reformas un strādājot pie tā, lai tiktu pabeigta ekonomiskās un monetārās savienības izveide; Savienību, kurā ekonomikas tuvinās; Savienību, kurā enerģija ir droša un par pieejamām cenām, un vide ir tīra un droša.

3. sociālu Eiropu – Savienību, kas, balstoties uz ilgtspējīgu izaugsmi, sekmē ekonomisko un sociālo progresu, kā arī kohēziju un konvergenci, vienlaikus saglabājot iekšējā tirgus integritāti; Savienību, kurā tiek ņemta vērā valstu sistēmu dažādība un būtiskā sociālo partneru nozīme; Savienību, kas sekmē līdztiesību starp sievietēm un vīriešiem, kā arī vienlīdzīgas tiesības un iespējas visiem; Savienību, kas cīnās pret bezdarbu, diskrimināciju, sociālo atstumtību un nabadzību; Savienību, kurā jaunieši gūst labāko izglītību un apmācību un var studēt un atrast darbu visā kontinentā; Savienību, kas saglabā mūsu kultūras mantojumu un sekmē kultūru daudzveidību;

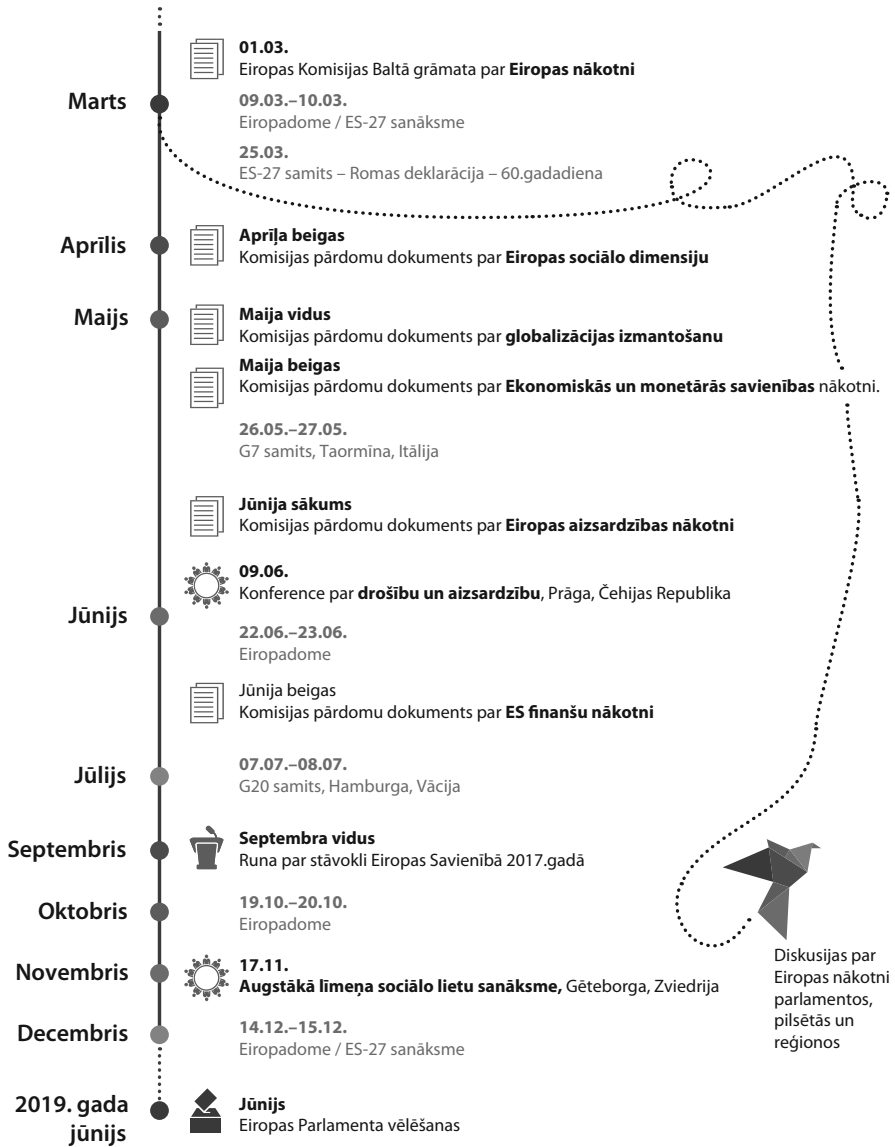
4. pasaules arēnā stiprāku Eiropu – Savienību, kas turpina attīstīt jau esošās partnerattiecības, veido jaunas un sekmē stabilitāti un pārticību ne tikai sev tieši kaimiņos austrumu un dienvidu virzienā, bet arī Tuvajos Austrumos un visā Āfrikā, kā arī pasaulē; Savienību, kas ir gatava uzņemties lielāku atbildību un palīdzēt radīt konkurētspējīgāku un integrētāku aizsardzības nozari; Savienību, kas ir apņēmusies stiprināt kopējo drošību un aizsardzību, arī sadarbībā un savstarpējā papildināmībā ar Ziemeļatlantijas līguma organizāciju, ņemot vērā valstu apstākļus un juridiskās saistības; Savienību, kas aktīvi darbojas Apvienoto Nāciju Organizācijā un iestājas par noteikumos balstītu daudzpusēju sistēmu, kas lepojas ar savām vērtībām un sargā savus iedzīvotājus, sekmējot brīvu un godīgu tirdzniecību un labvēlīgu globālo klimata politiku.

Mēs tieksimies uz šiem mērķiem ciešā pārlicībā, ka Eiropas nākotne ir mūsu pašu rokās un ka Eiropas Savienība ir vislabākais instruments mūsu mērķu sasniegšanai. Mēs apņemamies ieklausīties mūsu pilsoņu paustajās bažās un atsaukties uz tām, un mēs veidosim sasaisti ar mūsu valstu parlamentiem. Mēs strādāsim kopā tajā līmenī – Eiropas Savienības, valstu, reģionālā vai vietējā –, kur var panākt reālus rezultātus, uzticības un lojālas sadarbības garā – gan dalībvalstu starpā, gan starp dalībvalstīm un ES iestādēm, ievērojot subsidiaritātes principu. Mēs atstāsim vajadzīgo rīcības brīvību dažādos līmeņos, lai stiprinātu Eiropas inovācijas un izaugsmes potenciālu. Mēs gribam, lai Savienība lielos jautājumos ir liela, bet mazos – maza. Mēs veicināsim demokrātisku, efektīvu un pārredzamu lēmumu pieņemšanas procesu un labāku izpildi.

Mēs kā līderi, strādājot kopā Eiropadomē un savās iestādēs, nodrošināsim, ka šodien pieņemtā programma tiek īstenota, lai tā kļūtu par rītdienas realitāti. Mums – Eiropas Savienības pilsoņiem – ir tā laime būt vienotiem. Eiropa ir mūsu kopīgā nākotne.

Baltās grāmatas process – no Romas līdz Eiropas Parlamenta vēlēšanām 2019. gadā






(Dokumenta "Baltā grāmata par Eiropas nākotni" 1. pielikums)¹








¹ Eiropas Komisija (2017). Baltā grāmata par Eiropas nākotni. Izgūts (20.03.2017.) no: https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe-reflections-and-scenarios-eu27-2025_lv

Pieci scenāriji: politikas pārskats

(Dokumenta "Baltā grāmata par Eiropas nākotni" 2. pielikums)¹

	 Turpinām iesākto	 Tikai un vienīgi vienotais tirgus	 Tie, kas vēlas vairāk, dara vairāk	 Darīt mazāk, bet efektīvāk	 Darīt daudz vairāk kopā
Vienotais tirgus un tirdzniecība	Vienotais tirgus tiek stiprināts, tostarp enerģētikas un digitālajā nozarē; ES-27 tiecas noslēgt progresīvus tirdzniecības nolīgumus	Vienotais tirgus precēm un kapitālam tiek nostiprināts; standarti turpina atšķirties; personu brīva pārvietošanās un pakalpojumu brīva aprīte nav pilnībā garantēta	Tāpat kā "Turpināsim iesākto" scenārijā, vienotais tirgus tiek stiprināts un ES-27 tiecas noslēgt progresīvus tirdzniecības nolīgumus	Kopīgi standarti noteikti minimālā apmērā, bet izpildes nodrošināšana ir pastiprināta jomās, kuras tiek reglamentētas ES līmenī; tirdzniecības jautājumi tiek ekskluzīvi risināti ES līmenī	Vienotais tirgus tiek stiprināts, izmantojot harmonizāciju standartos un stingrāku izpildes nodrošināšanu; tirdzniecības jautājumi tiek ekskluzīvi risināti ES līmenī
Ekonomiskā un monetārā savienība	Pakāpenisks progress eirozonas darbības uzlabošanā	Sadarbība eirozonā ir ierobežota	Tāpat kā "Turpinām iesākto" scenārijā, izņemot valstu grupu, kuras padziļina sadarbību tādās jomās kā nodokļi un sociālie standarti	Vairāki pasākumi tiek veikti, lai nostiprinātu eirozonu un nodrošinātu tās stabilitāti; ES-27 dara mazāk dažās nodarbinātības un sociālās politikas daļās	Ekonomikas, finanšu un fiskālā Savienība ir sasniegta, kā iecerēts Piecu priekšsēdētāju 2015.gada jūnija ziņojumā.
Šengena, migrācija un drošība	Sadarbība ārējo robežu pārvaldībā tiek palielināta pakāpeniski; progress virzībā uz kopēju patvēruma sistēmu; uzlabota koordinēšana drošības jautājumos	Nav vienotas migrācijas vai patvēruma politikas; turpmāka koordinācija drošības jomā tiek veikta divpusēji; pārbaudes pie iekšējām robežām ir sistemātiskākas	Tāpat kā "Turpinām iesākto" scenārijā, izņemot valstu grupu, kuras padziļina sadarbību drošības un tieslietu jautājumos	Sadarbība robežu pārvaldības, patvēruma politikas un terorisma apkarošanas jautājumos ir sistemātiska	Tāpat kā "Darīt mazāk, bet efektīvāk" scenārijā, sadarbība robežu pārvaldības, patvēruma politikas un terorisma apkarošanas jautājumos ir sistemātiska

¹ Eiropas Komisija (2017). Baltā grāmata par Eiropas nākotni. Izgūts (20.03.2017.) no: https://ec.europa.eu/commission/white-paper-future-europe-reflections-and-scenarios-eu27-2025_lv

	 Turpinām iesākto	 Tikai un vienīgi vienotais tirgus	 Tie, kas vēlas vairāk, dara vairāk	 Darīt mazāk, bet efektīvāk	 Darīt daudz vairāk kopā
Ārpolitika un aizsardzība	Progress tiek panākts attiecībā uz vienotas nostājas paušanu ārlietās; ciešāka sadarbība aizsardzības jomā	Daži ārpolitikas jautājumi arvien vairāk tiek risināti divpusēji; sadarbība aizsardzības jomā saglabājas tāda pati kā patlaban	Tāpat kā "Turpinām iesākto" scenārijā, izņemot valstu grupu, kuras padziļina sadarbību aizsardzības jomā, koncentrējoties uz militāro koordināciju un kopīgu aprikojumu	ES pauž vienotu nostāju par visiem ārpolitikas jautājumiem; ir izveidota Eiropas Aizsardzības savienība	Tāpat kā scenārijā "Darīt mazāk, bet efektīvāk", ES pauž vienotu nostāju par visiem ārpolitikas jautājumiem; ir izveidota Eiropas Aizsardzības savienība
ES budžets	Daļēji modernizēts, lai atspoguļotu ES 27 valstu sastāvā pieņemto reformu programmu	Pārorientēts, lai finansētu pamatfunkcijas, kas nepieciešamas vienotajam tirgum.	Tāpat kā "Turpinām iesākto" scenārijā, dažas dalībvalstis dara pieejamus papildu budžetus tām jomām, kurās tās nolemj darīt vairāk	Būtiski pārplānots, lai atbilstu jaunajām prioritātēm, par kurām panākta vienošanās ES-27 līmenī	Būtiski modernizēts un palielināts, papildināts ar pašu resursiem; eirozonas fiskālās stabilizācijas funkcija darbojas
Spēja īstenot	Pozitīvā rīcības programma dod konkrētus rezultātus; lēmumu pieņemšanu joprojām ir sarežģīti izprast; spēja īstenot ne vienmēr atbilst cerībām	Lēmumu pieņemšana, iespējams, ir vieglāk saprotama, bet spēja kolektīvi rīkoties ir ierobežota; visiem svarīgi jautājumi bieži vien ir jārisina divpusēji	Tāpat kā "Turpinām iesākto" scenārijā, pozitīvā rīcības programma 27 dalībvalstu līmenī dod konkrētus rezultātus; dažas grupas konkrētās jomās panāk vairāk, strādājot kopā; lēmumu pieņemšana kļūst sarežģītāka	Sākotnējā vienošanās par uzdevumiem, kam jāpiešķir prioritāte vai no kuriem jāatsakās, ir problemātiska; tiklīdz ir panākta, lēmumu pieņemšana, iespējams, ir vieglāk saprotama; ES rīkojas ātrāk un izlēmīgāk jomās, kurās tai ir lielāka loma	Lēmumu pieņemšana ir ātrāka un izpildes nodrošināšana ir spēcīgāka visās jomās; jautājumi par pārskatatbildību rodas tiem, kuri uzskata, ka ES ir pārāk daudz varas atņēmusi dalībvalstīm.



LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

